

AMERIKA IFJÚSÁGA

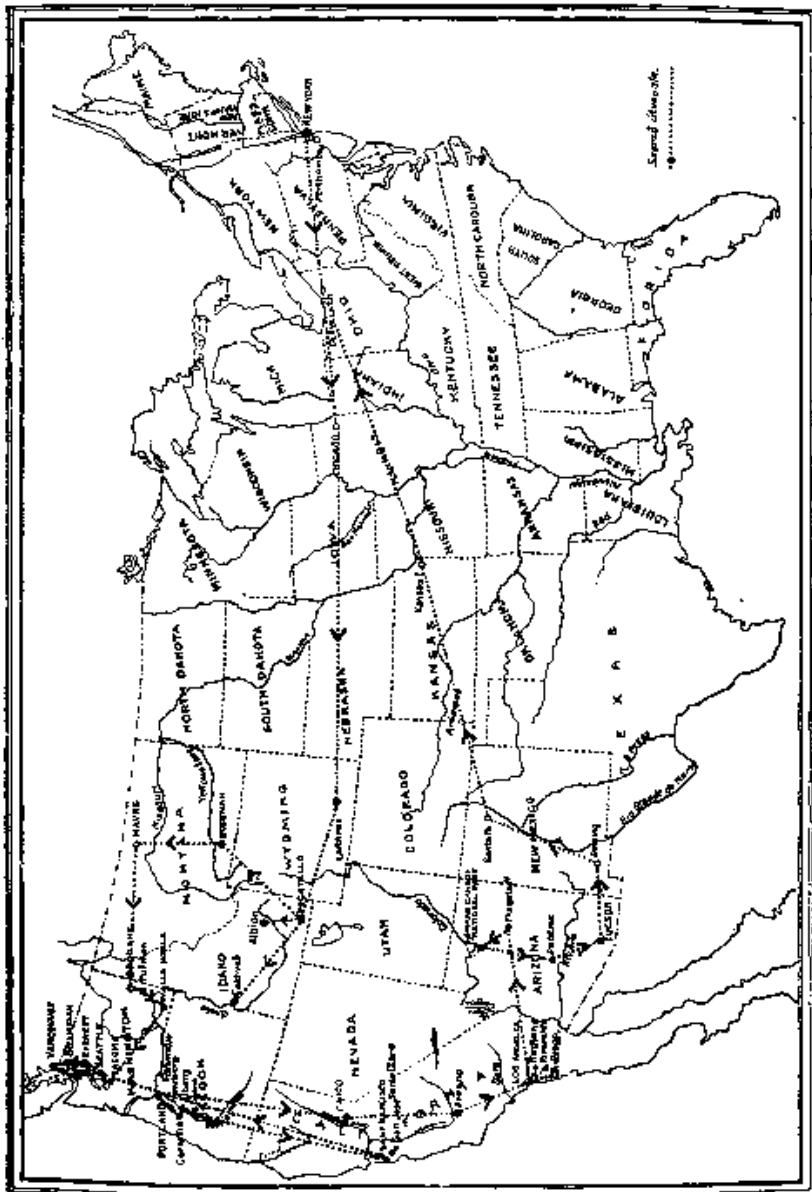
ÍRTA
FISCHER MÓR

1934

ARANY JÁNOS IRODALMI ÉS NYOMDAI RT. BUDAPEST.

*E könyvet ajánlom
vasutas társaimnak*

Survey of the State
①

ELŐSZÓ

Miközben jártam a földtekét a nagy világrengés után, láthatam, hogy nem is egy hegy, hanem a mi egész világunk vajúdik. Utam egyes állomásai — fönt északon Helsinki, délen Sevilla, nyugaton London és Amsterdam, keleten Szófia, a földteke túlsó oldalán Montevideo és San Francisco — egyaránt azt az érzést keltették bennem, hogy kifordult sarkaiból a mi bolygónk.

Az emberi társadalom egy évezreden át kialakult törvényeinek és szokásainak szorító övéből elemi féktelenséggel törnek elő az indulatok, jelezve, hogy kavargó áramlatok küzködnek egymással a felszín alatt. Itt is, ott is eruptív hirtelenséggel törnek elő az elfojtott keserű érzések. Valamennyinek az a forrása, hogy a megbomlott világrend káoszában az emberiség nem képes magára találni.

Milliók és milliók sóvárognak hiába munka után, de nincs, aki munkába állítsa őket. Mindenütt elégedetlen még az ifjúság is. A mai ifjúság, amely éveken át fáradt, dolgozott, hogy az életre felkészüljön, s amely abban az életkorban, amikor a mai nemzedék apái már családot alapítottak, még szülőik ellátására szorul.

Érezzük, — hiszen számtalan jelét is látjuk, — hogy veszendőben van századok kultúrája. Immár meg tudjuk érteni, hogy pusztulhattak el sorozatos nagy megrendülések után évezredeknek szánt kultúrértékek, aminőket a klasszikus Athén és Róma alkotott.

Utazásaim során sóvárgó szemmel kutattam, vajjon melyik nemzetre vár a megváltó szerepe?

Angliát ezerféle gond foglalkoztatja. A domíniumok már nem kezesek; India óriási kelés a nemzet testén, melynek pénzvérért négyemillió munkanélküli szívja, emészti. A brit politika bámulatos

rugalmasságával kivédte ugyan a sokoldalról jövő támadásokat, belső és külső bajai azonban lekötik energiájának ama feleslegét, melynek révén a világ ura lett. A négy tenger övezte szigetország évszázadok alatt rengeteget gyűjtött. Mégél a maga zsírján sokáig. Még tudna várni; de elkerülhetetlenek és sürgősek a nagy elhatározások, nagy tettek, mert a szüntelenül emelkedő nyomor és a nyomában járó tehetetlen kétségbeesés már az egész világot fenyegeti.

Franciaország hatalmas aranykincsével még gyémánt-valutát is vásárolhatna frankja részére. Az 1931-ben Parisban rendezett gyarmatügyi kiállítás is megmutatta a világnak, hogy a francia állam gazdagságának és gazdasági függetlenségének kiapadhatatlan forrásai a gyarmatok. A szorgalmáról és takarékoságáról híres francia népnek meg is van mindene: hatalma, tekintélye, ám az élete mégis állandó nyugalanság. Félszemmel szüntelenül keleti szomszédját figyeli; hadi repülőgépei és ágyúi elhomályosítják horizontját, s nagy Briandja behalt abba, hogy hatalmas tervét, az Egyesült-Európai Államokat megvalósítani nem tudta.

Olaszország nagy szerencséje, hogy olyan zseniális vezérre talált, aki erős akaratával újjá alkotta és kimélyítette az olasz egységet a maga eszméje szerint. Nagyot emelkedett Itália tekintélye az utolsó tíz év alatt, szava súlyosan esik latba a nemzetek tanácsában. Az ország földrajzi és földtani adottsága azonban megakadályozza, hogy betölthesse a régi Róma szerepét. A mai Olaszország: tartalommal és akarral telített egység, melynek súlypontja Mussolini egyénisége. Míg ő áll az ország kormány-rúdjánál, Itália hajója biztosan halad a rév felé. De meddig bírja munkával? Lehet, hogy az új olasz nemzedék megtanul addigra önállóan is megélni fascista módon, de míg ezt bebizonyítja, sok gondja lesz a maga bajiával.

Hát Németország?

Néhány évvel ezelőtt azt hittem, hogy Németország népe, az ő nagy szervező képességével, szorgalmával és igénytelenségével, legelőször heveri ki a világháború okozta erkölcsi és anyagi veszteségeket. Bismarck birodalma azonban egyelőre még mindig élet-halál küzdelmet vív a maga megmentése érdekében.

Mint valami nagy kérdőjel mered elénk Oroszország. Széles

örvény mélyére jutott, s ott akar — ki nem próbált módon — be rendezkedni.

A többi európai ország csak a második hegedűt játsza a nemzetek koncertjében. Sorsuk és jövőjük egy a nagy világhatalmak most még olyannyira bizonytalan sorsával és jövőjével. Viszi, sorolja őket az ár.

Beteg és lázas Európa valamennyi népe, s csak a láz fokában van közöttük különbség. Mindenütt gond üli meg a lelkeket: mit hoz a holnap?

A népek e komor hangulata közepette szólal meg az én szerény hangom. Nincs sem költői szárnyalása, sem prófétai ereje; egyetlen jogosultsága a megszólalásra, hogy a részvétet érző szív mélyéből fakad s talán kisugárzik belőle a remény melegsége, mely szebbnek tünteti fel előttem a világ jövő lehetőségeit, amióta Amerika egyetemait járva, megismertem annak ifjúságát — és látom a titáni küzdelmet, amit az új, ifjú elnök Rooseveltt folytat merész kísérleteivel, amelyeket annyi millió amerikai lelkesedése kísér.

Érdemes, sőt kikerülhetetlen ebből a szempontból is foglalkozni Amerika ifjúságával, hiszen az egész kultúrvilággal együtt, nyilván nekünk is lesz közünk hozzá.

Az európai ifjúságot évtizedek óta figyelem és látom. Mint vasutas és sportember sokfelé megfordultam. Nem azért törtem magam, hogy az útikönyvekben csillaggal jelzett helyeket megismerjem. Elsősorban az érdekelt, miként küzdi végig életét az ember a földkerekség más és más pontján. Alkalmam volt megismerni a társadalom vezető férfiainak felfogását, de szóbaállottam a legigénytelenebb emberrel is, hogy közvetlenül tapasztaljam, milyen érzések és gondolatok hatják át a legszélesebb néprétegeket. A közvetlen érintkezésben nyílt meg leginkább előttem a népek lelke — néhol könnyebben, másutt nehezebben — de mindenütt ugyanaz volt a kulcsa: a nyelv ismerete.

A Carnegie-alapítvány jelentősége

A Carnegie-alapítvány meghívására kerültem az Egyesült Államokba, azzal a határozóít céllal, hogy a Pacific mentén lévő egyetemeken, collegiumokban és tanítóképzőintézetekben előadá-

sokat tartsak. Közvetlen érintkezésbe kerültem a tanárokkal, diákokkal; amerikai tartózkodásom napjaim az ő társaságukban teltek el.

Ezúttal nem a vasút és nem a sport volt a fő témakör. Magyarország, a magyarság elhelyezkedése a népek tengerében, a magyar élet — ezekéi a problémákat vittem amerikai hallgatóimnak, s amit tőlük lelkemben elhoztam, azt adom ebben a könyvben.

Szóljon ez a könyv a modern amerikai ifjúság életéről, mely sok érdekes apróságból tevődik össze: a mi életünktől elütő, eltanulásra (és nem külső utánzásra) érdemes dolgokból.

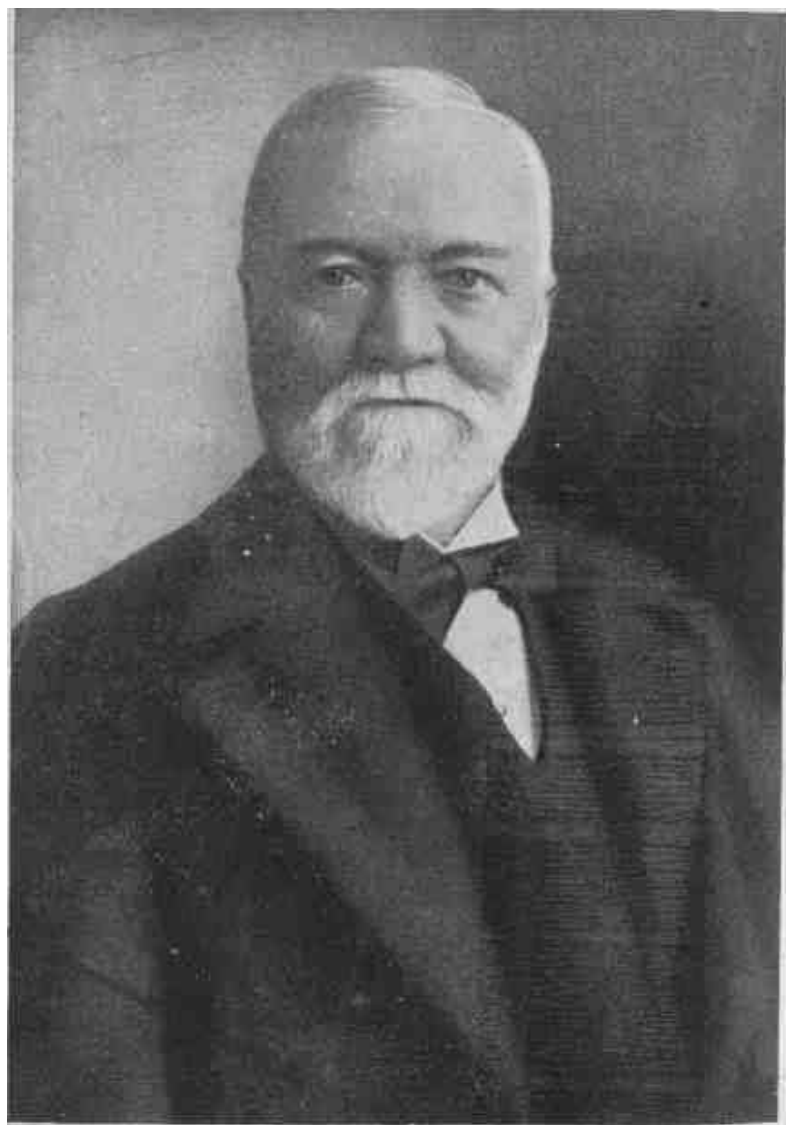
Felejtethetlen élményekben gazdag napokat töltöttem odaát, ahol nemcsak az újvilágot, hanem egy új világot tanultam megismerni. Hála a Carnegie-alapítványnak, hogy erre nekem alkalmat adott.

Ha visszatekintek amerikai utamra, megnyugtat az a tudat, hogy az amerikai diákok körében a Carnegie (a skót eredetű név kiejtése: „Karnegi” — röviden ejtve ki és „á”-nak az „a”-t s hangsúllyal a „neg” szótagon —) alapítvány szellemében működtem. Mert ha csekély is az én erőm, az irány, melyben haladok, bizonyára jó, hiszen ugyanez a Carnegie-alapítvány működésének az útja.

1914. december 14-éről kelt Carnegie András acélgyáros alapító levele, melyben a külön e célra alakult bizottság rendelkezésére bocsát tíz millió dollárt, hogy annak kamatait a nemzetek közötti békés együttműködés gondolatának hathatós propagálására fordítsák. Az alapító legfőbb törekvése, hogy minél gyorsabban szüntessék meg annak a lehetőségét, hogy civilizált államok vitáikat fegyverrel döntsék el.

Csak olyan ÍÍg-vérig amerikai gondolkodású férfinak, aminő Carnegie volt, juthatott eszébe a világbéke eszméjét nagyszerű alapítvánnyal szolgálni. Ennek a nagy és nemes ötletnek pedig sehol a világon hatalmasabb és csengőbb visszhangja nem támadhatott, mint az amerikai ifjúság lelkében.

Fogékonysága erre benne gyökerezik a nemzet történetében. Első nagy háborúját a szabadságért vívta meg Amerika Angliával, a másodikat saját atyafiságával szemben a rabszolgák felszabadításáért.

Anders Leomge

Tudjuk, hogy a legyőzött országokat a „béke”-szerződések mélységes nyomorúságba döntötték. A háború nyomorúságáért a fölvirult Amerika is nagy megropanással fizet, s így még önmagának is tartozik azzal, hogy ezt a nagy, általános nyomorúságot a világbéke megteremtésével igyekeznék megszüntetni, s talán azért, mert Amerika az egész világ kultúrnépeiből tevődött össze — az amerikai szívben az egész világ bárhonnai eredő panasza is rokonszenves visszhangra talál.

Carnegie alapító-levelének három pontjában erős fénnel sugárzik az adományozó nemes világa.

„Bár nem faljuk fel többé embertársainkat, nem kínozzuk foglyainkat, nem fosztogatjuk a városokat és nem koncoljuk fel lakosait, (ezek a megállapítások még 1910-ben, négy évvel a világháború kitörése előtt keltek), a háborúban mégis barbárok módjára öljük embertársainkat. Csak vadállatoknál találhatunk az ilyesmire mentséget. A keresztény kor huszadik századában bűn a háború, mert nem az igaz ember, hanem az erősebb ember javára dönt. ’

„Bűnös az a nemzet, mely visszautasítja a békés megoldást és ellenfelét olyan bíróság elé állítja, melynek döntései távol állanak az igazságtól”.

„Ha majd egyszer a háborút is — mint amely méltatlan a civilizált emberhez, — kiküszöbölik, miként a párbajt és az emberek vételét és eladását, megbízottaim vegyék fontolóra, mik a még fenmaradt lealacsonyító bajok, melyeknek megszüntetése szükséges, vagy melyek az emberiséget felemelő tényezők, melyeknek istápolása kívánatos s amelyek legjobban biztosítják az emberiség haladását, szebb lelki világát és boldogságát századokról-századokra, végnélkül. Megbízottaim határozzák meg, miképpen segíthetik legjobban az emberiséget a fejlődés felfelé törő, feltartóztathatatlan útján, mert immár tudjuk, hogy az ember nem azzal az ösztönrel született, hogy önmagát lealacsonyítsa, hanem azzal az óhajjal és képességgel,

hegy emelkedjék és a tökéletesség határát már életében ezen a földön elérje”.

A Carnegie-alapítvány teljes címe: „*Carnegie Endowment for International Peace*” (A nemzetek közötti béke alapítványa). Ennek az alapítványnak neveléssel foglalkozó osztálya évről-évre meghív alkalmas férfiakat, hogy az amerikai egyetemeken az ifjúságnak előadásokat tartsanak.

Anglia különböző városaiban régebben tartott előadásaim jutattak ehhez a megtisztelő meghíváshoz. Amikor az angol parlament tagjaiból álló Eighty Club (a 80-ak társasága) Budapesten járt, kalauzolásában résztvettem én is, s tagjaival megismerkedve továbbra is fenntartottam velük a kapcsolatot. Az Eighty Club titkárának rendezésében azután előadást tartottam Londonban és Anglia más városaiban. Mindenütt Magyarországot ismerttem és kimerítően az erre vonatkozó kérdéseket is. A „London School of Economies”-ban a magyar vasutak háború utáni viszonyairól adtam elő.

A helyszínen megismertem azt a szellemet, mely a Carnegie-alapítvány vezetőit áthatja: kapcsolatot teremteni az emberiség valamennyi tagja között. Ilyen célból indult útra Miss Amy Hemingway Jones, az alapítvány nevelésügyi osztályának vezetője 1932. év januárjában, hogy Japánban, Kínában, Indiában a Carnegie-alapítvány szellemében működő egyetemi ifjak clubjait meglátogassa és újabb clubokat létesítsen. Miss Jones útja Törökországon át vezetve, Londonban és Parisban jutott el európai végállomásaihoz.

„*Pro Patria Per Orbis Concordiam*” (A hazáért a Világ egyetértése útján) ez a Carnegie alapítvány jelszava. Magában az Egyesült Államokban 460 clubban dolgoznak Carnegie szellemében a jövőért. Mint egy tóba dobott kő, mely mindig nagyobb és nagyobb hullámköröket terjeszt maga körül, úgy árad szerte az alapító gondolata a világ négy tája felé. Az emberi megértés szükségességének gondolata eljutott immár Siamba, Koreába, Teheránba, Da-loaskusba, Jeruzsálembe, Sumatrába.

Mindezeknek élén működik Nicholas Murray Butler, a Nobel-díj nyertese, aki egy negyedszázadnál hosszabb idő óta áll a Columbia egyetem élén. Az ő lelke és szíve sugárik ki mindkét intézmény működéséből.

Évről-évre szaporodnak azok a centrumok, melyek a világ-
béke gondolatának előretolt őrhelyei; — egyes láncszemek, de ezek
roa még nem érnek össze, hogy egész, megszakíthatatlan lánccá
egyesüljenek.

Indulás

Aki messzi útra indul, annak Budapesttől Parisig az út csak egy ugrás; különösen, ha olyan feladat előtt áll, mely teljes mértékben lefoglalja. Francia kocsiba szálltam Budapesten és ugyanabból szálltam ki a párisi Gare de l'Esten. Ma már ezt egészen természetesen találjuk, de vajjon hányan gondolnak arra, hogy milyen hatalmas, országokat átfogó szervezet az, amely ezt lehetővé teszi? Az európai vasutaknak magasabbrendű egységbe való foglalását jelenti az a tény, hogy ugyanazoknak a vasúttárságoknak a kocsijai ugyanabban a nemzetközi vonatban, egy teljes éven át ugyanabban a sorrendben vannak beosztva.

Este Parisban! A „Café de la Paix” terraszáról nézem az esti órákban is sűrűn hömpölygő tömeget és felújulnak emlékezetemben a régen elmúlt napok, az 1900. évi párisi világkiállítástól az 1931. februárjában Parisban lefolyt francia-német válogatott lab-

volna meg. Tizezernél több német kísérte el válogatott labdarúgó csapatát a francia fővárosba, hogy szemtanúja legyen két nagy nemzet nemes küzdelmének a sport terén.

1923. májusában tartotta ülését a nemzetek városában, Genfben, a világ legnagyobb sportszövetsége, a Fédération Internationale de Football Association. A Népszövetség titkára ebédre hívta meg a kongresszus tagjait. Ebéd folyamán azzal a kérdéssel fordultam szomszédomhoz, a Nemzetközi Labdarúgó Szövetség elnö-

kéhez, Rimeizhez, vajjon mit gondol, mikor fognak francia földön a német és francia csapatok találkozni?

— A német és francia nép közé olyan mély szakadékot vont a háború, hogy ennek áthidalása évtizedekig fog tartani, — volt a válasz.

S lám, már nyolc év multával a párisi Stádiumot körülvevő közönség tüntető melegséggel fogadta a német vendégcsapatot, s az egész mérkőzés a barátság és béke jegyében folyt le. Ime a sport a nemzetek közötti megértés és a békés együttműködés szolgálatában. Akárcsak a Carnegie-alapítvány, ha más eszközökkel és más utakon is.

Mindkettőnek működési területe kiterjed az egész világra. A Nemzetközi Labdarugó Szövetség elnöke is elmondhatja, amit annak idején V. Károly olyan büszkén hirdetett, hogy a nap az ő birodalmában sohasem nyugszik le.

A fény városa volt három évtized előtt első nagyobb külföldi látogatója és még ma is, egy emberöltő után, újra derűssé változtatja a jelent, ha első látogatásom élményeire gondolok. Minden élvezet és Öröm próbája a visszaemlékezés. S én mindig szívesen gondolok Parisra.

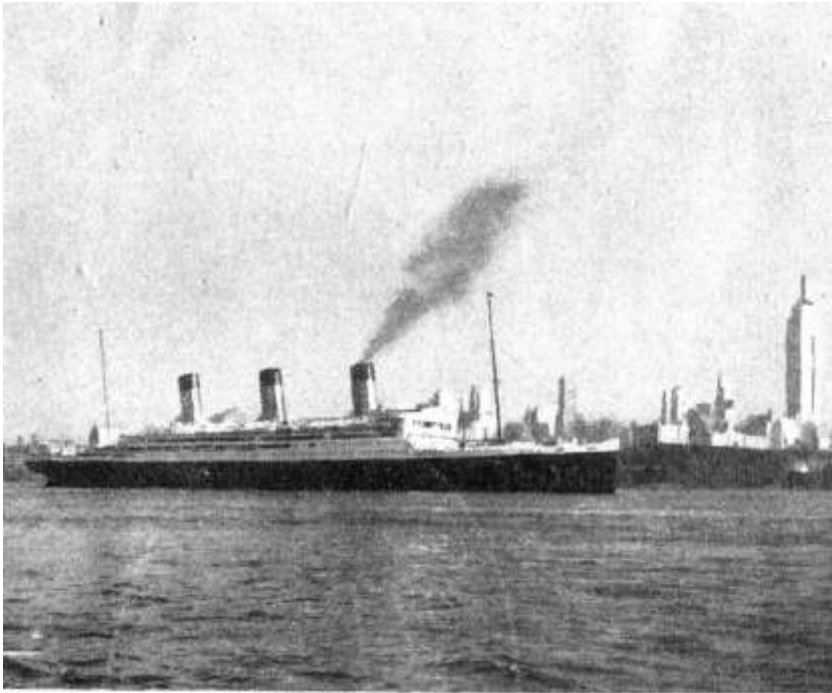
Másnap délelőtt 11 órakor különvonat vitt Cherbourg-ba. Egy kis hajón mentünk a nyílt tengeren váró gőzösünkre. A White Star Line „Majestic” hajója Southamptonból jött, s itt, Cherbourgban szedte fel a kontinens felől jövő utasait és rakományát. A messze távolból szinte vonzott, csábított maga felé a fényárban úszó „Majestic”.

Aki egyszer igazán pihenni akar, utazzon tengeri hajón. Nem új felfedezés, mégis hangoztatom, hátha olvasóim közül valaki hasznát veszi. Október 14-én indultam s mindvégig sima, zavartalan volt a tenger. Az, 56.000 tonnás „Majestic” kielégítette minden igényemet, pedig csak a turista-osztály jutott nekem. Fülkémben kényelmesen, kitűnően lehetett dolgozni. S nekem akkor még volt bőven dolgom.

Egy nagy óceánjáró hajó több, mint úszó-szálló; inkább szűk határok közé szorított város: a maga gazdag és szegény házsorával, vendéglőivel, parkjaival, sétányaival, a társadalmi élet minden megnyilvánulásával. Ámde még a régi Kínában sem voltak a kasz-

tok annyira elválasztva, mint az egyes osztályok utasai az Óceánjáró hajón.

Főleg angolok és amerikaiak voltak útitársaim. Akkor még rendszerint nemzeti ügynek tekintették, hogy mindenki saját hazájának hajóit használja. Ebédnél és vacsoránál asztaltársam hollandus volt s a szomszéd asztalnál három amerikai diák foglalt helyet. Gondtalanok és jókedvűek.

jók, örökre eltűnünk egymás mellől. Pedig azt hisszük, hogy nem így lesz, ám a távolság és idő tompítják az érzést s a sok ismeret-ségnek csak halvány emléke csillan fel néha-néha a feledés fátylán keresztül.

Nagyjában ismerem az angol-szász szokásokat. Öt évvel ezelőtt felolvasó körúton jártam angol városokban. Ott találkoztam először azzal a szokással, hogy előadás után az elnök megkérdezett, hajlandó vagyok-e a hallgatóság részéről felvetett kérdésekre válaszolni? Ugyan kinek volna bátorsága ilyenkor nemet mondani? Természetesen a hajón iparkodtam felkészülni előadásaim eme ráadásaira is. Ezért különösen az amerikai diákok és egyetemet végzett emberek társaságát kerestem főleg azért, hogy megtudjam, mi iránt érdeklődnek? Itt a hajón kerültem először közvetlen kapcsolatba az amerikai nép lelkével.

Legújabb ismerőseimnél tapogatóztam, érdeklődtem az odaát divatos szokások felől, meg arról, hogy az egyetemi életben az érdeklődés főleg merre irányul? S ha eddig nem tudtam volna, most megtudtam, hogy határtalan a kérdések birodalma. A legtöbb a „ma” súlyos problémája felé fordul. Hiába írtam tehát meg a Carnegie-alapítványnak, hogy nem vagyok politikus, hanem vasúti mérnök, bizonyossá vált már most, hogy a legtöbb hozzám intézendő kérdés a politika körébe fog vágni.

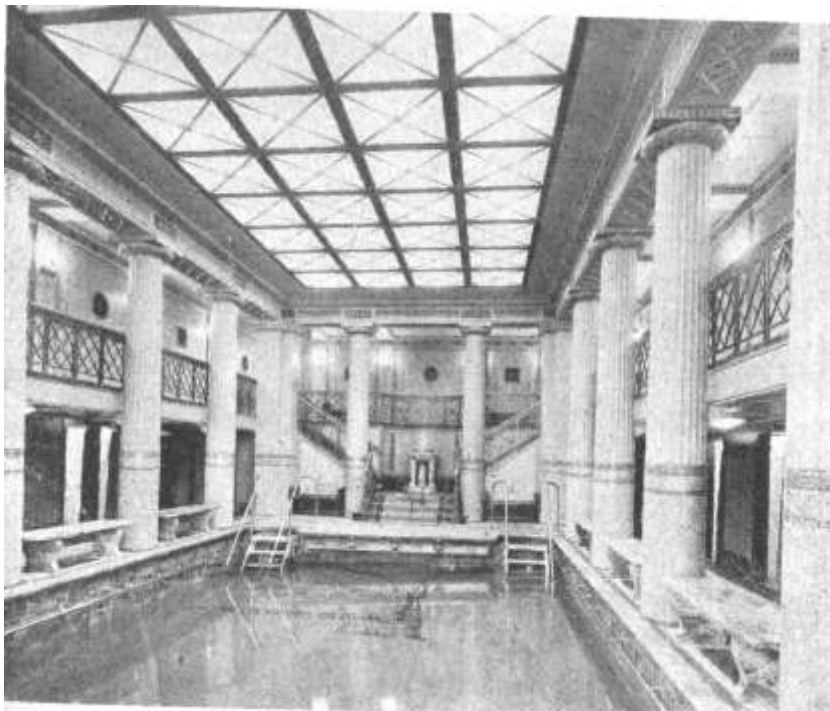
Így telt az idő rövid ismerkedésekkel és a kabinomban hosszú órákat lefoglaló munkával.

A kiszállás órájában hirtelen új ismeretséget kötöttem egy fiatal házaspárral. A férj valamelyik német egyetemen magántanár, felesége pedig egyetemet végzett amerikai leány. Diákbarátság, melynek, — mint oly gyakran — házasság lett a vége. Sorbaálltunk, míg az útleél formáságain átestünk. Sokáig tartott. Elmulasztottuk, pedig már ideát és útközben is többször figyelmeztettek rá, hogy ne mulasszuk el, mihelyt Newyorkhoz közeledünk, a partról felénk meredő felhőkarcolók különleges látványát élvezni. Nem jutottunk hozzá, négy fal között türelemmel kellett várunk, míg az útleélvizsgálatnál ránk kerül a sor.

Egy órát társalogtam új ismerőseimmel és nagy sajnálattal kellett végül megállapítanom, hogy mily sokat mulasztottam azzal, hogy a hajón már előbb nem hozott össze bennünket a sors. A német fiatalember ugyanis európai egyetemen nevelkedett tanár,

aki személyes tapasztalatok alapján tudott véleményt mondani az amerikai viszonyokról. Mellette állott tanulmányom tárgya: az amerikai diák — ma az ő felesége.

Így szaporodtak impresszióim már útközben az amerikai ember gondolkodásmódjáról, viselkedéséről. Mindez azonban szöges ellentétben volt azzal, amit erről eddig gondoltam. Newyork ucai

A „Majestic” úszómedencéje

forratagában, vagy a vonaton és távol nyugaton minden élményem csak megerősítette első kedvező impressziómat.

Sokáig tartott, míg a sok utas-kiözönlött a hajóból. Csomagjaim nem okoztak gondot, tudtam, hogy lent megtalálom mind az F betű részére kijelölt helyen. A hajó korlátjára támaszkodva figyeltem a várakozók tömegét. Nagy öröömre megismertem köz-

vetlen amerikai főnökömet, Miss Heminway Jonest és dr. Manning ezredorvost, volt egyetemi tanárt, aki az amerikai labdarúgó szövetségben ugyanazt a tisztet tölti be, mint én a magyar szövetségben. Az amerikai szövetség széleskörű nemzetközi ügyeinek szálai az ő kezében futnak Össze. Felismertem Mr. Brownt, a helsingforsi és barcelonai kongresszusok amerikai delegátusát is, s még néhányan voltak olyan kedvesek engem megérkezésemkor üdvözölni.

Dél volt, mire a vámőrökkel végeztem, diapozitívjeimet — számszerint vagy kétszázat — alaposan megvámolták, a magammal hozott filmeket azonban vámmentesnek minősítették.

Attól a perctől kezdve, hogy ezzel is elkészültem, három hónapon át amerikai tempóban pergett az életem.

A magasabban fekvő rakodópartról hordárom lejtőn bocsátotta le csomagjaimat. Diapozitívjeim, melyek a tengeri utat oly jól állották, nem bírták el a nagy zökkenést, mellyel Newyork uccai szintjére érkeztek. Nagyrészüket összetörött. Szerencsére maradt azért belőlük jónéhány. Mégis az volt amerikai tartózkodásom legkellemetlenebb pillanata, amikor képek helyett üvegromcsok kerültek ki csomagomból.

Amerikai sportbarátaim a 32-ik uccában levő „General Clinton” szállóban szállásoltak el, lakóhelyem néhány kőhajításnyira volt a Pennsylvania vasút állomásától. Mialatt a Mannhattan-sziget déli csúcsától a 32. uccáig utaztam, a gyakori megállások során élénken figyeltem Newyork uccáit és népét. A felhőkarcolók nem leptek meg. Igaz, hogy még nem láttam soha hasonló építményeket, de a sok leírás, rajz és fényképe alapján már szinte beidegződött képük.

Mindennél inkább lekötötte a figyelmemet, hogy egy épület töött páncélos autót láttam. A lörések ennek a rendeltetését illetőleg nem engedtek kétséget. Ebéd folyamán meg nem állhattam, hogy szóba ne hozzam a dolgot. S ime, megérkezésem első órájában máris két szélsőséges impresszió hatása alatt állottam. A legszívelyesebb vendégszeretet és az alvilágtól való félelem kísért amerikai tartózkodásom első három napja alatt.

— Nagy lövöldözés volt tegnap, világos nappal, a szomszédságunkban, a 42. uccában. — Ezt olyan természetességgel mondotta nekem szomszédom, mint amilyen természetességgel tárgyaltunk az amerikai futball problémáiról.

Délután négyre hivatalos voltam a Carnegie-alapítvány 117. uccában levő székházába. Ide is elkísért dr. Manning ezredes. Ha sietni akarunk Newyorkban, a földalattira szállunk. Nyolcvannégy uccai távolság kb. nyolc kilométer utat jelent, a földalatti expressz-szén néhány perc alatt tesszük meg az utat. Az expressz keresztül száguld a legtöbb állomáson és csak néhány közbeeső állomáson áll meg. Aki két expressz-állomás közötti állomáson akar kiszállni, az egy főállomáson átszál a személyvonatra, mely természetesen minden állomáson szed fel utasokat.

A Columbia-egyetem tájékán szállottam ki. A városi élet vársári zajából egészen új környezetbe jutottam. Itt kaptam első ízben ízelítőt az amerikai egyetemek hatalmas méreteiről. A Columbia-egyetem már Európában is éppen olyan ismert név, mint akár Harvard és Yale. Utam a hatalmas könyvtár épülete mellett vitt el; jobbról egy sporttelepen egyetemi ifjakat láttam, basket-ballt játszottak. Egyetemi hallgatók, fiúk és leányok, könyvvel hónuk alatt jártak-keltek a széles járdán. Könyvtár és sporttelep: ez a szimbóluma az amerikai egyetemi életnek.

A könyvtár valósággal a Columbia egyetem központja. E körül csoportosul a többi egyetemi épület, mindannyian egy magaslaton épültek, hús katasztrális holdnyi területen.

A klasszikus stylusban épített könyvtár Columbia egy volt presidensének, Seth Low-nak ajándéka. Az épületet édes atyja emlékének megörökítésére emeltette.

Step lively!

Szük kis épület a Carnegie-alapítvány centruma, melyben a diákok nemzetközi kapcsolatait bogozzák.

Mr. Haskell, aki Butler elnök helyettese (assistant to the director), régi ismerősként fogad. Budapesten két ízben, Parisban Pedig egy ízben már volt alkalmam vele bőven beszélgetni, s tulajdonképen neki köszönhetem meghívásomat.

Felújítottuk régi emlékeinket s egyúttal útravalóul kaptam egy sereg jó tanácsot. Kaptam egy hat oldalra kiterjedő programot »; amelyen percnyi pontossággal volt megjelölve, mikor, hová,

mely vonattal érkezem, mikor indulok, kik várnak majd az állomásokon és hol szálljak meg. „*Step lively!*” (Siess! Szó szerint: lépkedj szaporán!) ez az amerikai „biztatás” jutott eszembe, amikor a programmot átfutottam.

Indulás október 20-án, egy szombat délutánján, első előadásom október 24-én, délelőtt 10 órakor 3200 kilométernyire New-yorktól, *Laramie* városában, az utolsó pedig *Tucsonban*, Arizona állam egyetemi városában, december 16-án, este nyolc órakor. A Programm szerint ötven nap leforgása alatt 29 előadás és két diák-kongresszuson való résztvevés. Ötven nap alatt harmincegy szereplés: még megjárja, de mily nagy távolságokat kell hozzá befutni! A programmon ismerős városnevekkel találkozom: Brit Columbia fővárosa *Vancouver*, az angol birodalom legszélsőbb őrhelye Kanadában, *San Francisco*, *Los Angeles*, *San Diego*, *Portland* — mind ismerősök; de ha alaposan ki is ismerem magam Amerika térképén, mégis sok új helységnevet látok. (Nyilván csak itt a helyszínen fogom megtanulni alaposan Amerika földrajzát.) Második állomásom már Idaho államban van: *Pocatello* olaszhangzású név, pedig egy indiánus törzsfő után kapta nevét. Néhány napon át itt volt a főhadiszállásom s innen indultam a 100 kilométernyire fekvő *Albionba* és a 700 kilométernyire fekvő *Caldwellbe* előadást tartani. A prérík birodalmában ezek aránylag kis távolságok. Wyoming és Idaho államok után Montana államra kerül a sor; itt kis egyetemi városok, Bozeman és Havre voltak működésem színterei. Kis városok, alig egynéhány ezer lakossal, de sok ezer diákkal. Általában ez az amerikai rendszer: kis városokba telepíteni az egyetemeket. Le Havre, az Egyesült Államok leghidegebbnek tartott városa, már csak néhány kilométernyire van a kanadai határtól.

Oregon államban Pullman város került sorra. Az előbbi városok, éppen úgy, mint a továbbiak: Walla Walla, Tacoma, Seattle, Bellingham, Eugene, Corvallis, Newberg, Fresno Phoenix, Tucsoni — olyan nevek, melyek azelőtt csak földrajzi pontokat jelentettek számomra, ma pedig, hogy e helyeket bejártam, a nevük nagy ketté bővült, s mégis alig fér el benne a sok tartalom. Olyan emlékek — városokról és emberekről — melyek teljesebbé tették életemet.

Néztem a programmot és Mr. Haskell észrevette, hogy gondolatban követni próbáltam utam irányát. Örültem, hogy Amerika

olyan tájait fogom bejárni, melyek a rendes Amerika-látogatók széles országútjától oldalt esnek. Bár gyakorlott utazónak tartom magam, a programmból látom a sok éjjeli utat, ami kissé aggaszt, mert tapasztalatból tudom, hogy a „terepon” nemcsak az atlétának, hanem az előadónak is „fitnek” kell lennie.

Nagy rohanás volt ez végig széles Amerikán. Nem akarok elébe vágni az eseményeknek, de már itt megjegyzem, hogy nemcsak 31 előadást tartottam, hanem azonfelül a legtöbb helyen eleget tettem a diákok vagy a tanárok részéről, vagy mindkét oldalról jövő meghívásnak, s ebéd vagy vacsora után a kérdések egész áradatára felelgettem.

Nem utasítottam vissza a kereskedelmi kamarák, a „Chamber of Commerce”-ek meghívását sem; Phoenixban a város különféle felekezeti papjainak összejövetelén a társadalmi és nemzetek közötti békéről tartottam felkérésükre előadást; az albanyi egyetemi templomban a sport jelentőségéről beszéltem, Corvallisban pedig a délelőtti órákban a rádió útján tájékoztattam a hölgyközönséget Magyarországról.

Mr. Haskell ismerte közönségemet, mert ezzel bocsátott el:

— Vigyázzon az egészségére, mert a mi diákjaink mohó örömmel ragadják meg az alkalmat, hogy minél többet tanuljanak. Legyen erős és álljon ellent minden kérésnek, ha esetleg arra kéri, hogy még több előadást tartson.

Dr. Manningnek is megmutattam a programot és ő is azt gondolta, hogy ezt a tempót ember nem bírhatja. Pedig mennyivel többet kellett még ennél is nyújtanom.

Első heti programom lebonyolítása után jelentést tettem a newyorki központnak működéséről, szigorúan lelkiismeretes bírálatot mondva saját előadásaimról, mert mindig megéreztem, hogy előadásaim minő hatást váltottak ki hallgatóimból és ennek alapján megállapítottam felőlük, hogy „excellent*”, „good”, vagy „medium” (kiváló, jó, közepes). Első jelentésem után repülőpostán a következő levelet kaptam a központtól:

„örömmel vettem tudomásul, hogy készséggel tesz eleget az újabb előadásokra vonatkozó kérelmeknek, azonban figyelemzetnem kell, hogy éppen előzékenysége folytán teljesen ki fog merülni, még mielőtt utazását befejezi. A munka, amit végez, nagyon fárasztó, s bár szervezete

erős, mégis arra kell kérnem, vigyázzon magára, hogy testben és lélekben épen térjen vissza Newyorkba. Küldetésének egyik fontos része, melyről eddig említést nem tettem, hogy vigye haza magával Amerika és az amerikai nép megértését, amennyire ilyen rövid idő alatt ezeket megismerni képes lesz. Ha összes idejét arra fordítja, hogy eleget tegyen a diákok kívánságának, akik kíváncsiak hallani magyarázatait, nem iesz ideje és alkalmá, hogy a maga számára megfigyeléseket és tanulmányokat végezzen.

Henry S. Haskell
Assistant to the Director”.

Nyilvánvaló ebből, hogy a Carnegie-alapítvány nemcsak azt kívánja, hogy nyújtsak, hanem, hogy gyűjtsék is tapasztalatokat és azokról Magyarországon be tudjak számolni. (Ez a levél sokban felelős ezért a könyvért.) Később tudtam meg, hogy newyorki kedves, jóakaró gazdáim turném hátralévő állomásait eleve figyelmeztették, hogy ne vegyenek túlságosan igénybe. Vendéglátóimnál — kétségtelen jóindulatuk dacára — mégis erős volt a kísértés, ha már egyszer ilyen messze földről jön vendég, használják ki az alkalmat, — s én továbbra is — mint kezdetben — készséggel állottam rendelkezésükre.

Az „Advanced Twentieth Century Limited”

Első előadásom színhelye Newyorktól 3200 kilométernyire, Laramie városa, Wyoming állaim egyetemének székhelye. E város lakosainak száma 9600, így is egyike Wyoming állam legnagyobb lakosságú városainak, magának a fővárosnak, Cheyennek is csak 17.000 lakosa van. Chicagoig a Newyork Central, utam folytatáéakép Chicagótól Laramie-ig pedig a Union Pacific vonalán utaztam. Első jegyemet még a Carnegie alapítvány, a többiekét már magam váltottam. Hogy mennyibe fog kerülni a vasúti költség, míg visszajutok, kiindulási állomásomhoz, ezt sejtetni engedte a Newyork—Laramie vasúti jegy ára, mely hálókocsival együtt összesen 100 dollár és 50 cent, kb. ötszáz és nyolcvan pengió volt.

Úgy az „Advanced Twentieth Century”, valamint az Union Pacific „Portland Rose” elnevezésű vonata, melyek céloom felé vit-

tek, Amerika „beérkezett” vonatai. A köztudatba átmentek és nevük említésénél az amerikaiak tudják, mily nagy városokat kötnek össze, mennyi a menetidejük és micsoda előnyöket nyújtanak. A többi nagyvasút is a reklám minden eszközével iparkodik nagy földterületeket átszelő vonatait a nagyközönség széles rétegeivel megismertetni. Menetrendek ingyen, bőségesen állanak az utasok rendelkezésére, a legszebb kiállítású nyomtatványok, melyek a vonal szépségeit mutatják, képes levelezőlapok, a legfinomabb levélpapiros a vasút cégjelével és a vonat megjelölésével a clubkocsik íróasztalán tömegével felhasználhatók.

Az „Advanced Twentieth Century Limited” pontban kettő órákor hagyja el a Newyork Central állomást. Vonatom mint másodórész kettő óra tizenöt perckor indult és pontosan húszórai menetidő után érkezett Chicagóba. A Newyork Central vasút öt vonatpárja teszi meg pontosan húsz óra alatt a Newyork—Chicago utat, még pedig a „Twentieth Century Limited”, mely 45 perccel később indul, vagyis kettő negyvenötökör, a „Commodore Vanderbilt”, a „The Wolverine” és a „The 20-Hour Chicagoan”. Ezenkívül még három oly vonatpár közlekedik, melynek menetideje huszonegy órán belül van.

Chicago forgalmáért a Newyork Central vasúttal a Pennsylvania vasút vette fel a versenyt. Mindketten minden lehetőt követnek el, hogy a Chicago és Newyork közötti közvetlen személyforgalmat a maguk vonalára tereljék. Az „Advanced Twentieth Century Limited” vonatan az ágyak a kocsik hosszában vannak elhelyezve, szélesek és jól vannak párnázva. Házastársak, sőt még egy gyerek is kényelmesen elférnek egy ágyban, a család csak egy hálokocsijegyet köteles váltani.

A „Twentieth Century Limited” utasainak kedvenc tartózkodási helyei a kilátókocsi és a club-kocsi. A kilátó kocsiban, külön dohányzóréssz van, azonfelül a széles ablakkal ellátott kilátóterem, a kocsi végén pedig egy elől nyitott, fölül pedig fedett Veranda, kényelmes ülőhelyekkel. Hűvösebb időben a porter készséggel szolgál takarókkal. A kilátó-kocsi utasai szép időben felváltva keresik fel a kocsinak ezt a részét, melyen egyszerre legfeljebb hat utas foglalhat helyet.

Az Egyesült Államok minden jobb hetilapja és havi folyóirata

áll az utasok rendelkezésére. A kilátókocsi bárjában egy porter szolgál frissítő italokkal, persze az alkoholtilalom országában csak afféle limonádékkal. A jól felszerelt utas csomagjából a jó szív-erősítő sohasem hiányzik.

A kilátókocsin kívül a vonat előli részébe a clubkocsi van sorozva. Napilapok és folyóiratok bőségesen, rádió, borbély, aki egyúttal a ruha vasalásban is járatos, zuhanyfürdő, íróasztalok mind az utasok kényelmét szolgálják. Megfigyeltem, amint a clubkocsi porterje a clubkocsi levélszekrényébe bedobott levelet a legközelebbi megállóhelyen kiszedte és kötelességszerűen az állomás levélszekrényébe dobta. A nők és gyerekek egy női porter szolgáltatait is vehetik igénybe, a női porter is természetesen néger. Általában egész hálózaton végig a porteri, valamint az étkezőkben a pincéri teendőket négernek végzik. Vannak olyanok is közöttük, akik úgy néznek ki, mint a fehér ember, a néger faj tipikus jellegzetességei nem ismerhetők fel rajtuk. Tradíció, hogy a Pullmankocsikban az utasokat kiszolgáló szerepkört négernek töltik be, előbb a fehér ember ezt méltóságán alulinak tartotta, bezeg most, a munkátlanság idején, kívánatos volna ez a jövedelmező munkakör. Beszéltem ilyen porterral, ki többszörös háziúr. A konjunkctúra idején a fix fizetésen felül bőven volt borravaló.

A jó borraivaló reményében a négernek szolgálatkészsége és kedvessége minden kritikán fölüli. Az utazó közönséggel való érintkezésre külön ki is képezik őket. A vonat egyéb személyzete és közöttük a viszony, amennyire megfigyeltem, szívélyes.

Hófehér kabátban végzik szolgálatukat, mihelyt a vonat megáll egy állomáson, felhúzzák fémgombos barna kabátjukat és szolgálati sapkájukat, a kocsik magas lépcsője elé egy sárga zsámolyt helyeznek.

A Newyork Central vonatát the „Water Level Route”-nak nevezik, vagyis vízszintben haladó vonalnak, mert nincsenek emelkedései. A Hudson folyó mentén Albany-ig halad északnak, majd onnan a nagy tavak érintésével eljut Chicagóba. Útjában keresztülhalad Buffalo, Cleveland és Toledo nevesebb városokon. A „Portland Rose” (Portland rózsája)

A Csendes-óceán mentén elterülő Oregon állam fővárosának nevét viseli az a vonat, mely Chicagóból esti tíz óra tizenötökor indul és harmadnap reggel nyolc órakor ér Portlandba. Oregon állam

területe valamivel nagyobb, mint Magyarországé, lakosainak száma azonban csak nyolcadrészt annyi. Fővárosában a Japán felől jövő meleg golfáramlatok következtében még a késő őszi napokban is a parkok pompás rózsákkal ékeskednek, innen Portland neve a „Rózsák városa”. A „Portland Rose” vonat étkezőkocsijának minden asztalán élő rózsák díszelnek, az étlap címlapja, valamint a szöveg közötti üres helyen a virágok királynéjának színes képe köszönt felénk.

Néhány évtizeddel ezelőtt még az indiánusok és a bölények birodalma volt az a terület, melyen vonatom keresztül vágatott.

Mit adott Magyarország az emberiségnek?

Laramie állomáson vári *Peterson* tanár, az ő autóján robotunk be a szállóba. Néhány barátságos szó és elváltunk azzal, hogy másnap reggel kilenckor eljön értem s együtt megyünk az egyetemre. Kicsomagolás, képek csoportosítása a holnapi előadáshoz, s már félkettő volt, mire pihenni térhettem, de pontosan kilenc órákor már *ST* egyetemen voltam. Pontosán tíz órákor bevonul a diákság, előadásom 10—11 óráig van az órarendbe iktatva.

Előadásom témája: „*Mit adott Magyarország az emberiségnek?*” A vetítógép nem működött, de hallgatóságomat a tárgy is teljesen lekötötte. Csak egy óra állott rendelkezésemre, s milyen széleskörű volt a téma! Anyagban nem volt hiány, inkább arra kellett ügyelnem, hogy jól osszam be, amit elmondani akarok. Irodalmunk kiválóságai, kik világviszonylatban is megállják a helyüket, festőink, utazóink, híres tudósaink, politikusaink, mindazok, akiknek a híre az ország határain túlterjedt, mind sorra kerültek.

Figyeltem hallgatóságomat, s fenn a pódiumon mihamar megéreztem, hogy megvan a kontaktus közöttünk. Diktáltam a nevet, hogy azok helyesen menjenek át hallgatóim tudatába. Említettem a szerelem költőjét, *Petőfit*, ki méltó párja *Burnsnek*, sőt — legalább nekünk — nagyobb is, mert a szabadság költője is volt, s miként látnoki erővel óhajtotta, a harcok mezején esett el.

Regényíróink közül Dickens méltó párját, *Jókait* ajánlom hallgatóim figyelmébe. Néhány szóval kitértem az „Ember tragédiájára, *Madách* filozofikus művére, mely az emberiség küzdelmét mutatja be, végig a történelem különböző századaiban, örök emléket állított magjának az amerikaiak köztudatában *Kossuth*, akinek neve az idők távlatában sem homályosult s maradt az egész világ közkinccse. Nevével kapcsolatban megemlítettem, hogy az amerikai senatus három férfit tisztelt meg azzal, hogy nyílt ülésben felszólalhattak: — *egyetlen franciát*, Lafayette-t és *két magyart*, Kossuth-ot és Apponyi-t.

Munkácsy Mihály, kinek Amerikában vannak a legnagyobb alkotásai, *László Fülöp*, ki éppen akkor időzött Amerikában és *Liszt* Ferenc egyébként már átmentek az amerikaiak köztudatába. A két zseniális *Bolyai*, a nagyszerű fizikus *Eötvös* Lóránt táró, a gravitációs inga feltalálója, utazóink közül *Körösi Csorna* Sándor, *Vámbery* és *Stein* Aurél — mind sorra kerültek.

Repült az idő, s még annyi volt a mondanivalóm! — Az emberiség nagy jótevőjét, *Semmelweis* orvost, a gyermekágyi láz okának felfedezőjét, együtt említem az angol *Listerrel*. Hogy a mi *Iri-nyink* volt a gyufa és a magyar *Jedlik* Ányos a dinamó feltalálója, nemkülönben, hogy *Edison* munkatársa, a magyar *Puskás* Tivadar, a rádió elterjedése előtt három évtizeddel már a múlt század végén bevezette Budapesten a telefon-hírmondót, mely százazrekkel ösmertette meg a rádió nagyszerű élvezetét és hasznát, — mindez újság erejével hatott. Hát még amikor megemlítettem, hogy az elektromos nagyvasutak megvalósításának szülőföldje Magyarország, hogy nálunk, *Budapesten építették a világ első elektromos nagyvasútjának*, az *olasz Valtellina-vasút mozdonyait*, s midőn ezeket kipróbálták, Budapest volt a világ elektrotechnikusainak Mekkája!

Hallgatóságom legnagyobb része előtt eddig ismeretlen, új neveknek kellett keretet és tartalmat adni. Ismeretlen nevek, ismeretlen ország, amely iránt érdeklődést kellett ébresztenem itt, a messzi nyugaton. A téma nem volt száraz, a figyelem végig nem lankadt, biztosan kezdem érezni, hogy délutáni mozgóképes előadásomon is magam előtt látom majd mindazokat, akik most olyan érdeklődéssel figyelnek rám. Pontosan tizenegyre készen kellett lennem, mert a diákok más órára siettek.

Délre vendége voltam *Peterson* tanárnak, s velem együtt a „*dean of men*”, vagyis a férfi hallgatók dékánja, (ugyanígy van a fiőhallgatóknak is külön dékánjuk a „*dean of women*”) és még néhány egyetemi tanár. Barátságos otthon, melyet a háziasszony kedvessége tett ír eléggé. Ebéd után is eldiskurálgattunk, helyesebben: inkább kérdésekből és feleletekből állt a társalgás s a felelő mindig én voltam. A kérdések előadásom témakörébe vágtak. Szaladt az idő és azon vettük észre magunkat, hogy kettőt üt az óra és a hallgatóság már együtt van második előadásomra.

Délelőtti előadásom bevezetéseként röviden előadtam Magyarország történetét a honfoglalástól napjainkig. (Meg kell jegyezmem, hogy már előzőleg Angliában tartott előadásaimban is praktikusnak bizonyult ez a megalapozás.)

Hogy megismerjük a jelent, szálljunk vissza a múltba, tizenkét perc alatt tizenkét század története fog önök előtt elvonulni — mondottam akkor Angliában, hozzátéve még (látva néhány kétkezdő mosolyt) azt is: — Figyeljék meg, stoppolják az időt. . .

S valóban, tizenkét perc alatt olyan keretet tudtam adni, amelybe előadásom bármely része könnyen beilleszkedett. Ez munkámat rendkívül megkönnyítette. Majd sorban jött a sok álló és mozgó kép: Budapest legszebb részei, az egyetemi épületek, a klinikák, sportünnepélyek és diákok tornaversenyei, a magyar föld művelői munka közben — mind elvonultak hallgatóim előtt. Oly bőséges képanyaggal voltam ellátva, hogy előadásaim során, hallgatóságomhoz alkalmazkodva, még válogathattam is benne. Előadásaim megkezdése előtt mindenütt tájékozódtam az iránt, hogy mi érdeklí a hallgatóságomat és ennek megfelelően csoportosítottam anyagomat.

— *A múlt minket alig érdekel, mi csak az ön hazájának jelen viszonyait akarjuk megismerni*, — mondották itt is, ott is, én azonban mégis mindenütt legalább tíz percet szántam a múltnak.

Két órákor ott álltam a pódiumon, a vetítógép működött és ment minden, mint a karikacsapás. Még aznap éjjel kellett tovább utaznom. Ezt tudta vendéglátó gazdám, s alkalmat akart adni, hogy még napvilágnál láthassam a vidéket.

Wyoming állam második legnagyobb városa Laramie, 1500 méter magas fennsíkon, a *Rocky Mountain* hegylánc innesső oldalán

fekszik. A Snake-river (Kígyó-folyó) kanyarodik szomszédságában és ennek felduzzasztott víziét használják fel a vidék öntözésére. Hatalmas erdősegek terülnek el mellette, földművelés, állattenyésztés a vidék kereseti forrása. Jól esett a magas hegyhátra felrobogni és fatörzsekből összerótt házban, lobogó, nyitott tűz mellett elfogyasztani a délutáni teát.

Este hatkor már az egyetemi hölgyklub vendégeként vettem réezt a vacsorán. A klubhelyiség egészen megtelt. *Petersonné*, az elnök, hatásos szónoknak bizonyult, nagy nemzetközi problémát választott üdvözlő beszédjének témájául: „*A nemzetek egymás megértésének alapja a megismerés*”.

Beszédének befejezésekor azt a kérdést intézte hozzám: hajlandó volnék-e egy-két kérdésre felelni? Együttal kezdetnek magajárt elöl egy kérdéssel: „*Milyen Magyarország viszonya a többi európai államhoz?*” Egy egész disszertációra való téma.

Jöttek még más kérdések is. Főként állattenyésztésünk és termelésünk viszonyairól, de nők között lévén, természetesen kikerülhetetlen volt, hogy fel ne vetődjék a kérdés: „*Milyen a nők helyzete az ön hazájában?*” Aztán a nőmozgalmak célja és elért eredményei érdekelték őket.

A kétórás felelgetés alaposan kifárasztott. Kissé az is nyugtalanított, hogy három nappal utóbb Albionban, az ottani tanítóképző iskolában hirdetett „*A vasutak nemzetközisége*” című előadásomat még néhány, az amerikai vasutakra vonatkozó adattal kell kiegészítenem. Engedélyt kértem, hogy a könyvtárba mehessek. Az egyik tanárnő autón vitt oda. Eleinte meglepett, hogy majdnem valamennyi tanárnak, tanárnőnek saját autója van, ám ezt később természetesnek találtam, látva az egyetemi épületek előtt a nagy autótábor, mely legnagyobb részét a diákok autóiból áll. Nehezen váltam volna meg kilenc órakor a forrásomul szolgáló könyvtől, de könyvtárnok-gazdáim könnyítettek dolgomon: kölcsönadták a könyvet, tudva, hogy majd valahonnan visszaküldöm.

Mindezt csak azért említem meg, hogy fogalmat alkossak, mennyit végez az ember odaát egy nap alatt Amerikában; step lively!

Egy kínai diák

Úgy belejöttem a rohanásba, hogy fel se tűnt, hogy délutáni előadásom befejezése után szüntelenül mellettem odalog a távoli Kínának egyik nagyon kedves fia: Mang.

Aki a kelet szomjúhozó lelkét meg akarja érteni, annak meg kellett volna Mang diákot ismernie, aki Kirinből való és Laramie városában az egyetlen kínai hallgató. Láttam, hogy szeretik szorgalmáért és szolgálatkészségéért. Érdekelt, vajjon mi az, ami előadásomból leginkább megragadta a figyelmét? Vajjon milyen nyomokat hagyott képzeletvilágában egy távoli ismeretlen országról szóló előadás? Meg is kérdeztem tőle s ő nem is késett megadni a választ.

Irodalmunk ismertetésénél természetesen meg kellett magyaráznom, miért maradtunk olyan nagyon magunkra. Rátértem a magyar nyelv elszigeteltségére, hogy nincsen testvére a finnen kívül az európai kultúrnyelvek között. S rámutattam arra is, hogy a magyar nyelv története tulajdonképen s egyúttal a magyar nemzet sűrített története. Néhány példával illusztráltam, hogy a magyarságnak száz éveket igénybevevő vándorlásai közben — Ázsia belséjétől egészen Magyarország honfoglalásáig — a perzsákkal, tatárokkal, törökökkel, bolgárokkal való érintkezés folytán miképen gazdagodott a szókincse. Ez a részlet, valamint Ázsiát kutató utazóink, Körösi Csorna Sándor, Vámbéry, Stein Aurél utazásai hagytak legmélyebb nyomokat fiatal kínai barátom lelkében.

Velem volt az elutazásom előtti utolsó órában is. Nem engedte meg senkinek, hogy nagy csomagjaimhoz hozzányúljon; mind maga vitte. Mielőtt elváltunk, egy borítékot nyújtott át; hálából, hogy velem lehetett, ajándékot küldött a magyar Nemzeti Múzeumnak: egy érmet, az 1100—1300. évek közötti időből.

A boríték felírása a következő:

„A Token of Friendship between the Hungarian and Chinese Peoples.
A Chinese Coin of 1100—1300. By L. M. Bang, Kirin City — The Republic of China. (A magyar és kínai nemzetek közötti barátság jeléül egy kínai érem.
L. M. Mang, Kirin városa, China köztársaság.)

Szerény, kedves fiú ez a Mang. Mint hallottam, azóta már elhagyta Laramiet, hazasietett, hogy bajba jutott hazájának szolgál-

jon. Mikor elbúcsúztunk, megígérte, hogy eljön Budapestre és meglátogat.

Az érmet a Nemzeti Múzeumnak elküldöttem haza, levelemre a válasz Új-Mexikó állam Santa Fé városában ért utól, szólt pedig eképen:

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM FŐIGAZGATÓSÁGA

fh. 100/1931.

Nagyságos

Fischer Mór úrnak, MÁV főfelügyelőnek,
New-York

F. évi november 2-án kelt nagybecsű soraira válaszolva, szerencsém van szíves tudomására hozni, hogy a mellékelt kínai ércpénzt Éremtárunkban helyeztettem el, az ajándékozónak pedig a Nemzeti Múzeum nevében köszönetemet fejeztem ki.

Midőn szíves fáradozását ezúttal hálásan köszönöm, egyben kérem Nagyságodat, hogy az amerikai ifjúságnak tartott előadásai során a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek jelentőségéről, s azoknak a gazdasági válság okozta nehéz helyzetéről továbbra is megemlékezni szíveskedjék.

Fogadja Nagyságod kiváló tiszteletem kifejezését.
Budapest, 1931 november 21.

Hóman Bálint,
a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója.

Hóman Bálint közoktatásügyi miniszter — akkor még a múzeum főigazgatója — az éremadományból arra következtetett, hogy előadásomban a múzeumra is kitértem. Helyesen. Nemzeti Múzeumunknak a népvándorlások korszakából eredő értékes tárgyaitra is felhívtam hallgatóságom figyelmét.

Tulajdonképpen nem is egy óra állott rendelkezésemre, nem is arra az egy előadási órára szorítkozott Magyarország és a magyar viszonyok ismertetése, hiszen a téma állandóan ekörül forgott. Ebédnél, vacsoránál, előadás előtt és után, ha diákok vagy tanárok között voltam, lényegesen bővült a kérdések köre.

„*Parting is a sweet sorrow*”: édes fájdalom a búcsú. Igazán fájó szívvel távoztam Laramieből, ahol oly mély benyomást tett rám első amerikai szereplésem.

Utazás tovább.

Nincs idő érzelegni! „Step lively”: lépkedj szaporán, röviden; siess! Új egyetemek, új környezet. Sokszor „élveztem” a válás fájdalmas perceit. ..

Menetrend szerint indultam. A Pullman-koesi néger portere átvette csomagomat, csöndesen foglaltam el a helyemet, nehogy a csak függönnyel elválasztott útitársaimat zavarjam, s máris visz „Portland Rózsája”.

Pocatello látképe, az első pionírok útjával

Útirány Pocatello Idaho államnak második legnagyobb városa. Lakosainak száma a 16.000-et meghaladja. Nagy vasúti gócpont, melyből négy irányban indulnak a vonalak. Az egyik vonal észak felé halad a Butte és a Yellowstone park felé, a másik Portland irányába, a harmadik a mormonok városához, a Salte Lake Cilyhez vezet, a negyedik pedig Chicagóba. Magának a városnak 3.000 vasúti alkalmazott lakója van.

Másnap délelőtt néhány percnyi késéssel, fél tíz után érkeztem

Pocatello-ba. A vonatnál várt *Costigan* professzor és bájos felesége. Diákoknak néztem őket, olyan fiatalok. Első kérdésem:

— Mikor kezdődik az előadás?

Tíz órára van kítűzve és sietnünk kell, csak éppen hogy a csomagokat leraktam s máris indultam.

Ez a tempó kissé megdöbbentett. Fennt a pódiumon ezúttal sajnos azt éreztem, hogy nem kötöm le annyira a hallgatóság figyelmét, mint Laramieban és bizonyára joggal, csak közepesnek osztályoztam ezúttal magamat. Még nem szoktam meg a tempót. . . Kettőkor új előadást tartottam, de előzőleg a déli órák alatt sem volt pihenőm. Nagy napja volt Pocatello egyetemének a haway diákok football-csapata mérkőzött a pocatelloi egyetemistákkal. Délben a város „*chamber of commerce*”-e ebédre hívta meg a vendégcsapatot és engem is. Az ebéd utáni néhány percnyi időt is felhasználták vendéglátóim arra, hogy a pocatelloi vízműveket megmutassák.

Kettőkor ismét előadás. Este vacsorára voltam hivatalos, majd egy villanyvilágítás mellett lebonyolított amerikai football mérkőzés volt a programm

A tigrisek és a haway-ak mérkőzése

Itt, Pocatellóban láttam először amerikai footballt. Ugyancsak először voltam szemtanúja egy esti, mesterséges világítás mellett lebonyolított mérkőzésnek.

Szép fekete-fehér csíkos dresszt hordtak a fiúk. Muzsikaszó mellett vonultak, jöttek. Elöl díszesen felöltözött női tambur-major, aki a zenészeket, akárcsak egy katonazenekar élén haladó bunkóval ellátott őrmester, artisztikus mozdulatokkal dirigálta.

A zenekar és nő-dirigense mindannyian egyetemi hallgatók.

Megfigyeltem, hogy vagy huszonöt játékos vonul fel minden csapatból, hátukon már messziről felismerhető számokkal, de egy időben magában a küzdelemben csak tizenegy játékos vesz részt, hogy a mérkőzés négy negyedidőre oszlik, s hogy mérkőzések közben az egyik csapat kört alkotva összebújik, alig egy néhány pillanattal maradnak így, mintha valami nagy titkol súgnának egymásnak, majd egymással szemben leguggol a két csapat és az egyiknek néhány embere szempillantás alatt megváltoztatja a helyét.

Elöl, a középen levő játékos 2 lába között hátraadja a tojásalakú labdát, egyik társa pedig elkapja és megkezdődik a hajrá. Mellére szorítva a nagy kincset, az ellenfél kapuja felé tör a labdát vivő játékos.

Igen ám, de átnyalábolják, lefogják, ahol csak lehet. Saját csapatainak tagjai iparkodnak neki utat nyitni, lefogva az ellenfél embereit. Néha sikerül a labdát a többiek feje fölött átdobni, aztán már nem látok többé egyes játékosokat, csupán egymással dulakodó embereket, kik nagy gomolyaggá sűrűsödnek és végül a földön hemperegnek.

Kívülök vagy négy embert látok a pályán mozogni, akik nem vesznek részt a küzdelemben. Ezeknek valamelyes tisztségük lehet. Az egyik fűtül, odamegy a földön hempergő játékosokhoz, kik egymás hegy én-hátán vannak és szétválasztja őket. Aztán kezdődik újra előírói, körbeállítás, leguggolás, rohanás, az elkapás, azt is látom néha, hogy lábbal rúgnak labdát.

Soha előbb nem láttam és nem olvastam az amerikai football szabályait. Nézem a pályán az 5—5 yard távolságban párhuzamosan haladó vonalakat, nézem a pálya végén lévő két oszlopot és a keresztbe elhelyezett rudat, látom, hogy hol az egyik, hol a másik csapat felváltva támad, mérik a távolságot, amellyel a támadó csapat előbbre jutott, de végeredményben nem tudom kivenni, miben van a játék szépsége; csak nagy küzdelmet, nagy akarást látok és látom, hogy cserélik a játékosokat és úgy emlékszem, mintha egy játék folyamán 25-en is résztvettek volna a játékban.

Eltöprengek magamban, miért nevezik footballnak ezt a játékot, mikor a lának a labda kergetésében oly kevés szerepe van? Homályosan emlékszem mindezekre, mert a dékán autójában, ahonnan a mérkőzést néztem, — bevallom — elaludtam. Estefelé már teljesen kimerültem, egész éjjel utaztam s megérkezésem pilanatától kezdve, programmszerűen benne voltam a nagy sietésben.

Néha-néha felébredtem, különösen mikor a zenekar rázendített valamely pattogó nótára, de bármennyire is ébren akartam maradni, fáradtságommal hiába küzdött akaratom, — alul maradt.

Arra is emlékszem, hogy ama bizonyos novemberi késő estén nagyon fáztam s az autó takarójába burkolóztam. Őszintén örültem, mikor vége volt a mérkőzésnek.

Estére, mérkőzés utánra a nő-egyetemi hallgatók dékánja a nő-egyetemi hallgatók klubházába a két csapat tagjait, tanárokat, diákokat és engemet meghívott.

A „women dean” az asszonyok dékánja volt a házi asszony. Diáklányok serege támogatta. Teát, szendvicseket, édességeket, hűsítőitalokat kínáltak bőven. Kifogástalanul vidám volt a hangulat, jókedvben a haway-i fiúk vezettek, mert nyoma sem látszott annak,, mintha vereségükön búsulnának. Nagyon érdekes látvány ez a sok, legkülönfélébb színárnyalatú ember így együtt: szinte az egész emberiség, akár a tengerből egy vízcsepp, amelyben benne van az egész tenger. Ez a tökéletes összhang a tudomány és sport átkaroló nagy ölelésében.

Különben is Haway a fajok keveredésének egy érdekes kísérleti állomása, Haway szigetén ha az amerikai elvesz egy bennszülöttet, a legelőkelőbb körökbe is viheti, mihelyt azonban csak San Franciscoba hurcolkodik, felesége társadalmi érvényesülésének az előítélet, mint egy vasfal vet gátat.

A déli ebéden mondotta vezetőjük:

— Az én nemzetközi csapatom tagjai tíz különféle fajból kerülnek ki. Vannak közöttük kínaiak, japánok, fillippinók, fehérek különböző országokból, van amerikai fiú is közöttük, még pedig mormon, magam pedig az egyetem matematikai tanára, aki kísértem a csapatot, Csehországból származom.

A haway-ak külön is kitétek magukért. Az egyik gitáron játszott bús haway-i nótákat, a többiek daloltak hozzá. Azután bemutatták táncaikat. A messze idegenbe elhozták Hawaynak minden kedvesességét. Csodálatos, szinte nagyszerű hangulata volt az egész társaságnak.

Az egyetem német tanára, Guyot, bemutatta egyik legjobb tanítványát. A Wild Westben láthattam, hogy jó tanítási rendszerrel mily eredményt lehet elérni.

A Wild West közepén egy angol-szász eredetű lány — ki itt hallotta életében először a germán nyelv elemeit — folyékonyan beszélt németül. Éppen erről beszélgettem a lánnyal, midőn felhívott a dékán, mondjam el benyomásaimat a mai football-meccsről.

Mit is mondhattam? Legelőbb is azt, hogy én nagy érdeklődéssel, de még erősebb fáradtsággal néztem a meccset és bizony többszörösen el is aludtam. (Élénk tetszés és némi derűtség.) Leg-

szebb volt azonban legalább az én szememben a *diák-zenekar lány-karmestere*.

Amikor mégis néha ébren voltam, láttam a játékot is és megfigyelésem szerint az összes szereplők között legtöbbet a bíró dolgozott, kinek minduntalan szét kellett szedni a földön hempergő és a teljesen összegabajodott footballjátékosokat. De kijelentettem, hogy ez a játék a legerősebb morális nevelést tételezi fel, mert tömérdek alkalom dacára, az ifjak semmi brutálisra magukat elragadtatni nem engedték. Hiszen a bírónak X sugárral kell látnia, ha jól akarja megfigyelni a halomban bukdácsoló játékosokat, vajjon a zuhanások és bukások között van-e és mennyi a rosszindulatú szándékos erőszakosság. És jeleztem azt is, hogy érzésem szerint a sportok között talán az egyetlen a boxolás, amelyben egy rosszszándékú versenyző akkora kárt okozhat ellenfelében, mint itt enél az amerikai footballnál.

Harmonikus, szép este volt, megszűnt minden fáradtságom, olyan élvezetes volt látni a fiatalságnak ezt az ünnepét, tanárok és tanárnők, diáklányok: és lányok feszelen kedves vidámságát, tökéletes harmóniáját az élet örömeiben.

Midőn éjjelre járt az idő, a hawayak búcsúzásul elénekelték egyik dalukat, mely mindannyiszor felhangzik ajkukon, ha szomorúak, ha vigak, ha köszönni vagy búcsúzni akarnak. Szomorúság és vidámság együtt csendül ki ezekből a melódiákból. Szinte azt gondoltam egy pillanatra, hogy Hawaiban is „sírva vigadnak”. Hazamenet magam is eldúdoztam a búcsúdálnak egy néhány ütemét. Hála és köszönet azért a fáradtságos napért és szép élményekért, melyet örömmel őrzök meg szívem élményei között.

Éjfélkor ért véget a nap és másnap reggel már útban voltam Albion felé.

Még egy nap eseményeit akarom felemlítem, bár a legtöbbje hasonló tempóban folyt le.

Walla Walla kis egyetemi városban egy vasárnap délután tartottam előadást. Előadás után, egészen elutazásomig, az egyetem presidbnsének voltam a vendége. Nagy tekintély tanügyi körökben Penrose elnök, s bár *szemevilágát elvesztette, továbbra is vezeti az egyetemet*.

Az előadásom utáni teánál az elnök úr házában a „dean of women”-nel és néhány diákkal találkoztam. Az egyik épen egy

hangversenyről jött, melyet a kollégium diákjai a fegyház lakói részére rendeztek. A diákok ének- és zeneszámon kívül még egy operettel is kedveskedtek a fegyenceknek.

Éjjel tíz órakor ültem vonatra és másnap reggel érkeztem meg. Tacomában Miss Ruth Marjorie Dilley tanárnő' várt s itt is az volt első kérdésem, mikorra hirdették előadásomat?

— *Egy óra múlva,* — volt a válasz, — *de szeretném, ha előbb megismerkednék presidensünkkel...*

Tízre pontosan meg is kezdtem; pontosan tizenegyre volt vége az előadásnak.

Éppen menni akartam, amikor több „coed” (rövidítése a „coeducationnek és egyben jelzése a nőhallgatóknak) azzal a kéréssel fordult hozzám, tartanám meg a beteg Maris professzor helyett a haladók német óráját. Megtettem, s így töltöttem be röptében egy órára a tacomai collegiumon a német nyelv tanszékét. Nemcsak a diákok, hanem a tanárok is eljöttek meghallgatni, miképen felelek meg ennek a hirtelen rámszakadt feladatnak.

Meglepett a hallgatók jó kiejtése és nyelvtudása s az óra végén nem is mulasztottam el őket ezért megdicsérni.

Elfoglaltam a katedrát, elkértem olvasókönyvüket, s mind-egyikkel olvastattam néhány sort. Az olvasott anyagra vonatkozóan német nyelven tettem fel a kérdést s ugyanilyen nyelven kértem választ. Gyorsan pergett le az óra, rám nézve a helyzet rendkívülisége tette változatossá és kellemessé a programmon kívüli számot.

Egyik élelmes hallgatóm azt kérdezte tőlem, miképpen sajátítottam el az idegen nyelveket, mi az én nyelvtudásom titka? Erre azt ajánlottam, hogy ne szavakat tanuljanak, hanem egész gondolatokat. Kezdetben olyanokat, melyek rövid mondatokban fejezhetők ki, de azokat tanulják jól meg. Mondják el ezeket a mondatokat sokszor, hangosan, ha egyedül vannak, ha a szabadban sétálnak, így válik lassankint vérré bennük az idegen nyelv zenéje, hangja, ritmusa, sőt grammatikája is.

Tizenkét órakor fejeződött be az óra, éppen ebéd idejére. Diákok, az „International Club” tagjai meghívnak ebédre s negyvenen — tanárok és diákok — berobogtunk a városba, néhány ki-lométernyi távolságra a collégiumi épületektől. Rövid volt az ebéd, de az idő eltelt kérdésekkel és feleletekkel. Kettőre ismét visszatértünk az egyetemre. Programm szerint a második előadás után

este nyolcig szabad voltam, akkor indult a vonatom az egy órányira fekvő *Seattleba*. De mi minden történt addig!

Közvetlenül a délutáni előadás után felkeresett *Maris* tanár felesége, férje üdvözlését hozva. Úgy látszik hírül adták neki, hogy tanítványait megdicsértem. Autójába invitált és még más két tanárnővel együtt keresztül-kasul jártuk a Csendes-Óceán mélyen a szárazföldre nyúló Puget Sound öblében fekvő kikötővárost. Ebbe a természetalkotla öbölbe bármily méretű hajó is befuthat.

Valóságos megújhódás a sok perorálás után az ilyen autót, kellemes hölgyek társaságában.

Az öbölből hirtelen emelkedik a város. Dombra fel, dombról le visz az utunk gyönyörű parkokon át. Szemben velünk a hóval borított Mount Rainier, melyet az indiánusok „Tacoma”-nak neveznek. Úgy látszik, mintha csak az öböl túlsó oldalán feküdne, pedig 45 kilométernyire van tőlünk. Az alig nyolcvan éves város parkjában, hatalmas területen óvták meg az évszázados fákat. A 125.000 lakossal bíró városnak 40.000 nézőt befogadó egyetemi stádiuma van.

A kellemes kirándulásról öt órára tértem vissza, s máris ott volt a szomszédos város egyetemének tanára, hogy autóján *Seattlebe* vigyen. Hazarohantam szállómba, ahol reggel csomagjaimat leraktam. Útközben tudtam meg, hogy estére *Martinné* „Önagysága” hívott meg vacsorára.

Martin professzor megígérte, hogy félóra alatt visszatér, s pontosan harminc perc múlva el is jött értem. A lakásán már várt az egyetemi újság riportere, hogy a másnap megjelenő lap részére nyilatkozatot kérjen tőlem.

A vacsora alatt megismerkedtem *Mander* professzossal, kinek bölcsője valahol Ausztráliában ringott. A vendégszeretet melege elfelejtette minden fáradtságomat. A két professzossal a késő órákig beszélgettünk s a társalgásból a professzorné is alaposan kivette a részét. Témánk széles e világ, valóban kifogyhatatlan.

Ez az amerikai tempó.

Amerikai tempó, de az európaira kissé kimerítő.

A Tacomában tartott második előadásom úgy látszik nyomta kissé *Marjorie Ruth Dilley* tanárnő lelkiismeretét. Tacoma volt ugyanis egyike azoknak a helyeknek, ahol szinte szüntelenül ren-

delkeztek velem. A tanárnő figyelmét ez nyilván nem kerülte el; ennek tulajdonítom előadásom után néhány nappal hozzám intézett következő sorait:

„COLLEGE OF PUGET SOUND TACOMA.

November 12. 1931.

Mr. M. Fischer
Reed College
Portland Oregon.

Kedves Uram,

Ezzel a levéllel nem kérek semmi újabb programot, vagy ehhez hasonlót, tisztán csak azért írom, hogy megköszönjem látogtaását és az időt, melyet körünkben töltött. Tanítványaim közül sokan említették, hogy mennyire élvezték előadását és mennyire értékelték az; Ön készségét, hogy velük találkozzék és megismertesse őket olyan helyzetekkel és viszonyokkal, melyek eddig valóban csak homályosak voltak előttük. Az Ön megjelenése lelkesedéssel töltötte el tanítványaimat. Német osztályát val> sággal büszkévé tette.

A magam részéről is köszönöm látogatását, mert megkönnyítette feladatomat, midőn nemzetközi ügyeket ismertetek, mert személyes érintkezés révén növekedik a tárgy iránti érdeklődés. Látogatása beigazolta tanítványaimnak, amit annyiszor mondok nekik, hogy nagyon sok előny származik más országok polgáraival való találkozás révén.

Remélem, hogy az Egyesült Államokban való tartózkodása teljes megelégedésére fog szolgálni és nem fogják annyira elfoglalni, mint ahogy nálunk igénybe vették.

Very sincerely yours
Marjorie Ruth Dilley.”

Step lively! — Lépkedj szaporán! — Siess!

Amíg az ifjak eljutnak az egyetemig

Az idegen előtt okvetlenül feltűnik az a biztonság, ahogyan a már egészen kis amerikai gyermek is viselkedik a nagyok társaságában. Az amerikai ember nagy gyermek-szeretete főként abban mutatkozik, hogy mindent megenged a gyermekeknek. Így minden tekintetben szabadon fejlődhet, s úgy megedződik testben és lélek-

ben, hogy még alig látszik ki a földből s máris embernyi az észjárása és bátorsága.

A „Portland Rose”-vonat klubkocsijában elnéztem, hogyan járt egy alig hatéves leányka társaságról társaságra; beszélgetésbe elegyedve urakkal, hölgyekkel. Édesanyja ezalatt nyugodtan újságot olvasott, a kis csöppség pedig elkószált szórakozni. Ugyanabban a Pullmann-kocsiban utaztunk, s amikor visszatértünk a klubkecsiből a Pullmannba, a kis leány engem is megtisztelt látogatásával. Már nem emlékszem, miket kérdezett, de meghökkentett, hogy angol kiejtésre rögtön tett valami megjegyzést s mert észrevette azt is, hogy kritikája meglepett, jóindulattal megvigasztalt:

— *De hisz ön nem tehet róla, az Isten akarta, hogy önnek ilyen kiejtése legyen.* (Valóságos szerencse, hogy akkor már néhány előadáson túlvoltam, különben alaposan rámijsztett volna.)

Arra is emlékszem, hogy egy megjegyzésemre ezt mondta:

— No, erről nekem is megvan a magam véleménye!

Hová fejlődik ez a kis dáma akaratban és annak keresztülvitelében, mirő igazi hölgyé válik?

Más alkalommal láttam, hogy egy kisfiú szabadon jött-ment a vonat klubkocsijában, annyira függetlenül, hogy meg sem tudtam állapítani, vajjon nem egyedül utazik-e? Leült az íróasztalhoz s írni még nem tudván, csak pusztította a levélpapírosok egész tömegét. Alig huzigált egy-egy levélpapírra néhány ákombákomot, máris a papírkosárba dobta. Ott állt mellette a klubkocsi néger gondozója s mosolyogva nézte a gyerek féktelenkedései. Később, amikor szükségem volt levélpapírra és a portertől kértem, rámutatva a papírkosárban felhalmozott levélpapírcsomókra, ezt felelte:

— *Kids are kids!* (A gyermek csak gyermek!)

Egyik vasúti állomás éttermében magas székeken ültünk az asztal körül. Az elrendezés itt olyan, mint nálunk is a bárokban, csak hogy Amerikában a bárasztalnál a legkülönfélébb ételek állnak rendelkezésre. Apa és elemista fia együtt ebédeltek. Az apa is választott, a fiú is; mindkettő önállóan, ami nekik tetszett. Még ebben is független a gyermek.

Minden alkalommal hosszabban el is beszélgettem apróbb és nagyobb gyerekekkel; ha egy-egy estét valamely családnál tölöttem; *alaposan* kikérdeztem őket: mit csinálnak, milyen a tanrendjük, milyen a bizonyítványuk?

Clevelandben egy emigrált magyar családot látogattam meg. Évek óta élnek Amerikában. Kisebb leányuk már ott is született, még beszél magyarul, még van az óhazához valami kapcsolata, de már lényegesen gyöngül — talán oly mértékben, mint amilyen mértékben vegyít magyar beszédjébe angol szavakat. Arra a kérdésre, hogyan tanul a Gizike, a szülők látható büszkeséggel mutatták kisleányuk bizonyítványát.

Az osztályzatok között többnyire nagy „A” betűt találok és csak elvétve egy „B” betűt. Az osztályozás magyarázatából megtudom, hogy a fokok F-i g haladnak. (E nincs.) Az A kivételesen jót, a B nagyon jót, a C átlagot, a D gyengét jelent, zárójelben ama megjegyzéssel „keményebben dolgozhatna”; az F már intés-, vagyis annyit jelent, hogy az előmenetel veszélyben van.

Érdekes az egész bizonyítvány. Alakja, hangja teljesen különbözik a miénktől. Sok mindenről tájékoztat a négyoldalas s tizenhatodívnyi kartonlapon levő írás. Az iskola, amelybe jár, *clevelandi „Orchard School”* (gyermekkert hat elemi osztállyal együtt.) A harmadik elemi osztály tantárgyai: olvasás, nyelvtan, helyesírás, számtan, zene, fogalmazás, egészségtan. Minden félév három részre oszlik, így évente hatszor osztályozzák a gyermekeket.

A kétrét re hajtott bizonyítvány egyik belső oldalán „*Citizenship*” (állampolgárság) főcím alatt olyan „tantárgyakat” találtam, amelyeknek osztályozása talán még nehezebb lehet, mint a túlsó oldalon levő tantárgyaké.

Íme részletesen a tanító megfigyelésének eredményei:

1. *Milyenek a gyermek egészség-megővására vonatkozó szokásai?* — Rendesen ül, áll és jár, kezét és a tárgyakat nem tartja szájjához közel, ruháját, kezét, korinét, arcát, fogát tisztán tartja, helyesen lélegzik, zsebkendőjét használja.

2. *Készség.* — Pontosan jár iskolába, iskolai nulláját gyorsan veszi fel és veti le, azonnal reagál a tanító intéseire és figyelmeztetéseire, iskola-szereit késedelem nélkül veszi elő és rakja el.

3. *Megbízhatóság.* — A magán- és közvagyon tiszteletben tartja. Büszke arra, hogy megbírnak benne, megtartja, amit ígér, nem hazudik.

4. *Önuralom*. — Önuralmát iparkodik megőrizni, nem veszedő, másokkal nem kellemetlenkedik és nem szokott panaszkodni.

5. *Önbizalom*. — Van kezdeményezőképessége és önbizalma.

6. *Együtmunkálkodás*. — Mások jogait tiszteletben tartja, lojális, a többiekkel együtt összhangban dolgozik, jó pajtás, a csoportos feladatok kivételében készségesen vállal részt.

7. *Udvariasság*. — Figyel a más beszédére, saját beszédében és magaviseletében udvarias.

8. *Szorgalom*. — Alkalmazkodik a munkához, idejét jól használja fel.

Itt is van jelmagyarázat. Az *A* dicséretes viselkedést jelent, *B* osztályzat nincsen; a *C* jelenti a megfelelő magaviseletet, az *F* pedig arra figyelmeztet, hogy „javulás szükséges”.

Gizike öt éves korában került a „*Kindergarten*”-be. (E szó használata is ékes bizonyítéka annak, milyen szabadon, habozás nélkül vesz át az angol idegen szavakat.) A „*Kindergarten*” elvégzése után került az úgynevezett „*graded school*”-ba, a fokozatokra beosztott iskolába, mely rendszeren nyolcosztályos. A chicagói „*Orchard school*”-nak azonban csak hat osztálya van, ez is külön fajtája az iskoláknak. Azok a gyermekek, akik a hatodik osztályt elhagyták, az úgynevezett „*junior high.school*”-ba lépnek tovább. A high-school nagyjában megfelel a mi középiskolánk V—VIII. osztályának.

A nyolcosztályú elemi iskola elvégzése után, kb. 14 éves korában jut az amerikai gyermek a high school-ba, a junior high-school az elemi iskola hetedik és nyolcadik osztályát és a high-school első és második osztályát foglalja magában. Sok gyermek már a junior high-school-lal befejezi iskoláit.

Amerikában nagy súlyt helyeznek arra, hogy a tanköteles gyermekek iskolába járjanak. Ennek jellemzésére elmondták ösmérőseim, hogy alig telepedtek le Clevelandben, még nem is rendezkedtek be, már ott volt az iskolaszék kiküldöttje a kis gyermekekért és mindaddig eljöttek érte és hazakísérték, míg a gyermek a

helyi viszonyokat meg nem ismerte. A bevándorlók angolul nem beszélő gyermekeit naponta több órán át külön is oktatják.

Már ezekből is látható, hogy a jövő reménysége, az ifjúság mindenképpen gondos figyelemben részesül.

A gyermekeket havonta mérik és azokat, akiknek a testsúlya a normálison alul van, — akár szegény, akár gazdag — kötelező lejkúrának vetik alá. Könyvet, írószereket mindenki ingyen kap az állami intézetekben. Az elemi és középiskolákban az oktatás ingyenes.

Nagy lelkesedéssel beszéltek a szülők gyermekeik iskoláiról, erős kapcsolatot láttam ebben is a szülők és az iskola között.

San Francisco állami tanítóképzőjében, a „*States Teachers College*”-ben megismerkedtem egy fiatal olasz származású hallgatóval, aki készséggel mondta el egész iskolai pályafutását. Őt küldötte elibém az iskola. A nyílt, őszinte fiú a legrészletesebben tájékoztott iskolai tanulmányairól, zsenge korától kezdve. S később, midőn tanulmányait befejezte és állást kapott, arról is értesített. Az övé most a szó.

— Szüleim szegénysége szabta meg nevelésem startját. Mindketten dolgozni jártak, ezért kerültem egy napközi otthonba, ahová dolgozni járó anyák adják gyermekeiket és napi munkájuk befejezése után onnan viszik haza. Apácák gondjaira voltunk bízva, akik a gyermekeket koruknak megfelelően csoportosítják. Hároméves koromtól kezdve jártam oda ötéves koromig. Imádkozni, énekelni, írni és olvasni oktattak. Itt tanultam meg tisztelni mások jogait, csoportban is jól viselkedni, s itt sajátítottam el a kéziipar és a helyes beszéd elemeit.

— Innen a Burnett-iskolába kerültem. Ez San Franciscónak egyik nyilvános iskolája. Az iskola neve: „*Burnet Primary School*”. Itt négy osztályt végeztem, vagyis az első foktól a negyedik fokig jutottam, majd automatikusan átkerültem „*Bay View Grammar School*”-ba. Ebben az iskolában végeztem el a nyolcadik fokot és tizenhároméves koromban graduáltam.

— A tantárgyak ugyanazok, mint a san franciscoi elemi iskolában (elementary curriculum). Tanultam olvasni, betűt vetni, helyesen írni, számolni, énekelni, rajzolni; tanultam irodalmat, nyelvtant, történelmet, földrajzot, de tanultam jó modort és erkölcsant is. A tanulók ezeken a tantárgyakon kívül a hetedik és nyolcadik

fokozatban már valamely mesterségben is kiképzést nyernek. Én a famegmunkálást tanultam, saját rajzom után készítettem asztalt, szekrényt, lámpatartót. A lányok főzni, varrni tanulnak.

— Miután graduáltam, tizenhárom, éves koromban a „*Galileo high school*”-ba kerültem. Édesatyám azt szerette volna, hogy elektromérnök vagy sebészdoktor legyek. Ezért választotta ki a San franciscoi öt nyilvános iskola közül a „*Galileo high school*”-t. Én azonban nem lettem sem elektromérnök, sem pedig orvos. Milyen tantárgyakat tanultam? Angolt négy éven át, másfél évig algebrát, egy évig geometriát, kémiát, pszichológiát, az Egyesült Államok történetét, polgárjogot hat hónapon át, műszaki rajzot egy évig, gépműhelyben és elektromos műhelyben egy-egy évet dolgoztam, testnevelésben természetesen mind a négy éven át részesültem, ezeken felül négy éven át tanultam a francia és négy éven át a spanyol nyelvet.

— Természetesen a „*Galileoban*” töltött négy év nem telt minden szórakozás nélkül. Tagja voltam az ifjúsági zenekarnak, a második hegedűt játszottam. Ezt azonban abbahagytam, mert az iskolán kívül is már másfél éven át tanultam muzsikálni. Inkább tagja lettem a francia és spanyol clubnak. Itt könyveket és szindarabokat olvastam. Ezek voltak az olvasmányaim: „*Le Bourgeois Gentilhomme*”, „*Cyrano de Bergerac*”, „*Les Miserables*”, „*Cid*”, „*Zarugeta*” „*Don Quijote*”. Mindezeknek folytatásaként beléptem a High school international clubiba. (Az iskola nemzetközi klubjába.)

— A high school elvégzése után nagy vita folyt odahaza afőlött, vajjon hová járjak ezután. Atyám még mindig azt akarta, hogy mérnök vagy orvos legyek, én mégis a tanítóképzőben kötöttem ki. Otthon, Olaszországban lakó nagynéném szintén tanítónő, megrökönyödve vettek erről tudomást, lebeszéltek és figyelmeztettek a tanítói pálya különös nehézségeire. Én azonban állhatatos maradtam és néhány nap múlva graduálok, elnyerve a B. A. (Bachelor of Arts) fokot és az elemi iskolai tanítói képesítést. Tanultam pedig a következőket: egy évig angolt, négy éven át társadalomtudományt, (ez kombinációja a történelemnek, közgazdaságtannak, földrajznak és államtudománynak), négy éven át testnevelés-tant és két éven át biológiát (állattan, növénytan és ásványtan). Egészségtanról szóló kurzusban is résztvettem, pszichológiai labora-

tóriumi gyakorlatokat is végeztem, végül számos kurzust hallgattam, melyekben az elemi iskolai oktatás módszereit ismertették. Gyakorlati oktatást is végeztünk úgy a primary, mint az elementary iskolákban.

— Tudvalévő, hogy egyetlen collégiumi nevelés sem teljes, — egyéb, szorosan vett „iskolai tevékenységek” nélkül, — én a következőkben vettem részt: aktív tagja voltam a collegiumi színháznak, (a collegiumi dramatikai clubja) és játszottam sok modern színdarabban. Büszke vagyok arra, hogy osztályom titkára és egyúttal pénztárosa is voltam. Itt is tagja lettem a nemzetközi clubnak, két ízben voltam elnöke, s miután harmadízben már ezt a megtiszteltetést elhárítottam magamtól, alelnöknek jelöltek. (Ebben a minőségében találkoztam vele.)

— Mint ennek a clubnak a tagja, a diákok Pacific congressusának is tagja lettem, ahol találkoztam Miss Joncs-szal, aki éppen a portlandi konferenciáról jött. Ha itteni iskolámon elérem a B. A. fokozatot, a Stanfordini egyetemre megyek, hogy az M. A. (Master of Arts) fokozatot elérjem, még pedig a nevelés és az igazgatás ismereteiben. Az M. A. fokkal már jogosan pályázhatok elemi iskolai igazgatói állásra.

Néhány hónappal később azt az értesítést kaptam, hogy fiatal barátomat igazgató tanítónak megválasztották. Talán neki volt ignza, hogy annyira ragaszkodott a tanítói pályához; mert a mai Amerikára is súlyosan nehezedő viszonyok mellett orvosi tanulmányainak befejezése után lehetne orvos praxis, vagy elektromérnök foglalkozás nélkül.

Barsotti fiatal igazgató tanító iskolai pályafutása nagyjában, de eléggé híven mutatja az amerikai iskolai nevelés folyamatát a gyermekkerttől egész a collegium befejezéséig. Oda át nincsen oly meghatározott, az egész országra kiterjedő egységes iskolai tantervbeosztás, mint nálunk. Könnyebb áttekinthetőség kedvéért talán eképpen általánosíthatnám az iskolák különböző fokait: nyolcosztályos elemi iskola, a graded school, melynek első négy osztálya az elementary school, felsőbb négy osztálya a primary school, utóbbi már nagyjában középiskoláink első négy osztályának felel meg. Nyolcadik osztályának befejezése után graduál a fiú és kb. tizenégyéves korában jut a high schoolba, melynek négy éve a mi középiskoláink felső négy évének felel meg, a high school után a col-

legiumba kerül, ahol a B. A. (Bachelor of Art) fokozatot éri el. A kollégium gyakran csak általános ismeretek elsajátítására szolgál, nem is képesít valaminő pályára, de rangfokot ad. Mert üzletekben, bankokban és bárminő állásban szívesebben fogadnak olyan alkalmazottakat, kik a collegiumot elvégezték.

Iskolai életükről apró részleteket szívesen meséltek egy ismerős magyar család gyermekei. Valamennyiük bölcsője még Magyarországon ringott, de az ő tudásuk már teljesen az amerikai nevelés produktuma.

A legidősebb leány a high schoolt már bevégezte; az idősebb fiú a collegium növendéke, a legkisebb fiú pedig a mi negyedik eleminknek megfelelő iskolába jár. A szülők szavukjárásában, gondolataikban még magyarok, de már a gyermekek közelednek ahhoz a fokhoz, amelyet százszázalékos amerikainak lehet nevezni. Mary az első elemi iskolát még otthon járta. A high school harmadik osztályában már elbeszéléseket írt a kis leány és a diáklányok versenyében elnyerte az első díjat.

Jól esett hallgatni, hogy mily szeretettel beszél iskolai éveiről, végül mégis megállapítja:

„Lehet, hogy nevelési rendszerünk nem tökéletes és talán nem is elsőrendű, de mindvégig nagyon szép, teli sok izgalommal és vídamsággal.”

Mint jóképességű lány, az elemi iskolában osztályokat ugrott át, amit az amerikai nevelési rendszer lehetőségessé is tesz. Azonfelül a nyolc osztályra osztott elemi iskolai oktatás tulajdonképpen tizenhat fokból áll, mert az olyan tanulók, akik egy osztály B. csoportjában vannak, ha előmenetelük jó, a következő félévben az A. osztályba kerülhetnek.

Érdekes beosztása a tanrendnek az is, hogy az órák nem hatvan, hanem csak negyvenpercesek. Az elemi iskolában a tanítók mennek a tanítványok osztályába, a high schoolban pedig a tanítványok változtatják a tantermet és az illető tanár tantermébe vonulnak. Gyakran az egyes tanórák között „lyukas” órák vannak; ilyenkor a tanulók valamelyik kijelölt szobában tartózkodnak, készülnek a következő órákra, de mehetnek a könyvtárba is.

Gyakran már a high schoolnak is van rendes havi folyóirata, melynek szerkesztőségét az angol nyelv tanárai állítják össze.

A perth amboy-i high schoolban nagy társadalmi élet folyik.

A diákok különféle clubokban csoportosulnak, együtt fiúk és lányok. Az iskola évente három-négy operettet ad elő, amire meghívják az egész város közönségét, természetesen belépődíj mellett. Egy-egy operettet három estén át is megismételnek. A lapszerkesztés, a színdarabok játsszása, szereplés az egyleti életben, mind az életre készít elő.

A nagy amerikai demokráciára gondolva, megkérdeztem, vajjon a diákok egyenlőknek tartják-e egymást? Nem tesznek-e különbséget gazdag és szegény között. Erre a kérdésemre a következő meglepő választ kaptam:

„Az amerikai iskolák nagyvonalúak és demokratikusak, de az ember nem dörzsöli könyökét akárkihez.”

Az immár felnőtt lány, a kisasszony arcát még most is a boldogság mosolya aranyozza be, mikor az évvégi iskolai ünnepekről emlékezik meg. A lányok mind maguk csinálta fehér ruhában jelennek meg, a ruhát kék szallag díszíti, — lévén kék és fehér az iskola színe. Ilyenkor az év végén nemcsak az iskola, hanem az ismerősök is megajándékozzák a növendékeket és jutalomban részesül minden kiváló: a legjobb sporteredményeket elért fiú és lány, a legjobb dalos, a legügyesebb színész, szóval minden, valamely képességben kitűnő diák megkapja a maga jutalmát.

Az idősebb fiú pedig elmondta, hogy tanárával gyakran találkozik iskolán kívül is és sokszor sétálnak együtt.

A kis elemi iskolás pedig azzal lepott meg, hogy ők hetenkint egyszer a világeseményeket is megbeszélnek az iskolában. „Current Events” elnevezés alatt van a tantervbe iktatva ez a szélesebb körű „beszéd- és értelemgyakorlat”⁴.

Látogatás a chicoi high school ban

Californiának egyik collégiumi városában volt alkalmam megnézni egy high schoolt. Chico, mint neve is mutatja, — spanyoleredetű város, amint California sok városának neve spanyoleredetre vall.

A high schoolnak egy volt tanítványa — most a chicói tanítóképző elsőéves növendéke — Mr. Oberg, aki egyúttal a tanítóképző nemzetközi clubjának elnöke, fogadott és ő kalauzolt. Kissé külö-

nősnek találtam, de nem első ízben találkoztam azzal a sajtósági körülménnyel, hogy egy alacsonyabb osztályú hallgató elnöke olyan egyesületnek, melynek magasabb osztályú tagjai is vannak.

A korareggeli órákban a tanítás megkezdése előtt látogattam meg az iskolát. Az igazgató, akit a high schoolban „principal” névvel tisztelnek, nagy szívességgel fogadott bennünket, azonban egy kis türelmet kért. Egy ügyet tárgyalt egy atyával, tanuló fia jelenlétében. Nagyon komoly lehetett az ügy; annyit kivettem a tárgyalásból, a fiú valami rossz fát tett a tűzre, különben az igazgató nem figyelmeztette volna úgy az apát, valamint a gyereket arra, hogy ha megegyszer megtörténik az a „dolog”, úgy a fiút kizárják az iskolából.

Később megtudtam, hogy a távol lakó gyermekek közül, kiket az iskola hozat el lakóhelyükről (fiúk és lányok együtt utaznak), a fiúk összeverekedtek, aminek a többiekre is súlyos következményei lehettek volna. Az amerikai iskolák közkölségen hozzák az iskolába az iskolaköteles távollakó gyermekeket.

A direktorral végigjártam az összes termeket.

Váratlanul toppantunk be mindenhová. Mindén teremben alig 25—30 tanuló van. Mindenütt intenzív munka folyik. Az az érzésem támadt, hogy a tanítvány és a tanító együtt dolgoznak. Nem emlékszem rá, hogy bármely teremben a tanár feleltetett volna. De folyt a munka mindenütt. Még pedig a tantárgyak olyan változatosságával, mintha nem is egy iskola, hanem különféle iskolák csoportja lett volna egyazon épületben elhelyezve.

Teremről-teremre járva úgy éreztem, hogy az amerikai középiskolai nevelés ütőerét lapogatom. Mi mindent tanítanak ott! A nálunk is ismeretes tantárgyakon kívül már az első osztályban az autó szerkezetét, asztalosságot, zeneértékelést tanulnak. A gazdasági ismeretekből foglalkoznak a szárnyas háziállatokkal, talajjelmével, a mezőgazdaságban szükséges gépekkel, gazdasági géptannal; a lányokat főzésre, varrásra, divattervezésre tanítják, tanulnak nyilvánosan szerepelni, (az előadás tudománya). Ezek csak egyes, a sok közül kikapott tantárgyak. Azt hiszem, a tantárgyak között legnagyobb változatosságot az angol nyelv, mint tantárgy, tünteti fel. Az elemi és középiskolai oktatás, valamint a szakoktatás egyik jellegzetessége, hogy az angol nyelv tanítására még a szakiskolákban is nagy súlyt helyeznek. Bármely tantárggyal egyen-

rangú és egyenlő fontosságú az anyanyelv tökéletes ismerete. (Nagyon helyes mert az életben a siker egyik titka, hogy az ember saját anyanyelvén tökéletesen tudjon beszélni és írni.)

A high school harmadik évében, ami korszerint a mi hetedik gimnáziumunknak felel meg, a tanuló a tantestület engedélyével az angol nyelv keretében a következők között választhat: szónoklattan, dráma, újságírás, vagy pedig írónak való előtanulmány.

Kereskedelmi, gazdasági és klasszikus szakra oszlik a high school. A tantárgyak tömegében nehezen ismeri ki magát a tanuló, de van, aki tájékoztassa.

Az iskolában van tanácsadó, aki rendkívül tapasztalt tanító és úgy a szülőknek, valamint a tanítványoknak rendelkezésére áll.

A tanulók két csoportra oszlanak; olyanokra: akik collegiumban akarják folytatni tanulmányaikat; ezeknek bizonyos előfeltételeknek meg kell felelniök; és olyanokra, kik már a high schoolal befejezik tanulmányaikat. Ezek azután, ha ipari, kereskedelmi, vagy gazdasági szakra mennek, kellő gyakorlati tudással indulnak neki az életnek. A mesterségekhez való kiképzést a high school műhelyeiben nyerik.

Általában tizennyolcéves korában gradual fiú és lány, de érdekes tudni: minők a feltételek, hogyan osztályozzák a tanulót, mikor megy a dolga simán és mikor kell az osztályt ismételnie.

A tudás mérvét százalékosan fejezik ki. A vizsgáztatás rendszeren írásbeli. Aki minden kérdésre megfelel, annak tudása 100 %-os. Ha a vizsgadolgozatban 10 kérdés közül egy hibás, az osztályzat még mindig „excellent”⁴. Ha a feleletek háromnegyedrésze jó, „adequate”, vagyis megfelelő osztályzat jár. ha a feladott kérdésekből a helyesen megfelelték száma hetvenöt-hatvan százalék: „gyenge” az osztályzat, aki a kérdéseknek csak a felét tudja, az sikertelen — „failure”.

Végig a négy osztályon kötelező a testnevelés, három éven át az angol nyelv heti öt órával, a tanuló három éven át, bármely szakot választotta, köteles hetenkint öt órán át anyanyelve tanítását hallgatni. Az anyanyelv ilyen alapos tanításának tulajdonítható, hogy az amerikaiak olyan korrektül írnak, bár tudvalevő, hogy az angol nyelvben a helyesírás az ismert nyelvek közül a legnehezebben sajátítható el.

A négy év alatt a diáknak 16 egységet kell gyűjtenie.

Tanácsadójának útmutatása szerint a tanuló két főtárgyat és két melléktárgyat választ, és pedig jövődő pályájának megfelelően. Az angolon és tornán kívül van még egy kötelező tanóra, amelyből legalább egy egységet kell kimutatni, vagyis ezt a tantárgyat legalább egy éven át kell hallgatni, s ez a társadalomtudomány.

Aki kereskedelmi pályára lép, természetesen az az üzlet-gyakorlatot (business traininget), kereskedelmi számtant, könyvvitel-tant, kereskedelmi földrajzot, gépírást, gyorsírást, kereskedelmi jogot, közgazdaságtant és valamely idegen nyelvet, vagy esetleg kettőt is tanul. E tantárgyak mindegyike, ha három éven át heti öt órában hallgatja, három pontot számít. Így pl. könyvvitel-tan három pont, angol három pont, torna egy pont, társadalom-tudomány egy pont, összesen nyolc pont, kell még nyolc pont. Kereskedelmi földrajz, kereskedelmi számtan, kereskedelmi jog, össze-sen három, gépírás, gyorsírás két pont, spanyol nyelv két pont és talán még a közgazdaságtan — együttvéve adják ki a tizenhat pontot.

Amint látjuk, a tizenhat pont összeszedése, ha négy évre oszlik, nem erőlteti meg a tanulót, egy év alatt átlagban négy pontot kell szereznie, ami hetenkint húsz órai iskolának felelne meg, azonban a torna négy éven át csak egy pontnak számít, így azt fi-gyelembe nem véve, a heti tanórák száma 24 óra, vagyis naponta négy iskola-óra esnék, azonban a szombat iskola-szünet, vagyis nincs tanítás, ezért a napi tanórák száma öt. A tanórák azonban nem hatvan, hanem negyven percig tartanak. A fiú minden nap reggel nyolctól délután három óra harminc percig van az iskolá-ban, vagyis összesen hét és fél órát,

A lyukas órák, valamint az egyleti élet lebonyolítására szük-séges órák ezekben az óra-feleslegekben foglaltatnak.

Chico

Chico városát érdemes volt meglátogatnom.

Sacramento völgyében, California északi részében, 300 kilo-méternyire San Franciscótól északra fekszik.

Oberg, fiatal egyetemi hallgató barátom, ott tartózkodásom vasárnap délutánján órák hosszat vitt atyja autóján. Keresztül-

kasul jártuk a vidéket. Nagy területek vannak itt rizzsel beültetve, szilvások és mandulafák, a citrom, narancs és grapefruit-fák váltakoznak. Összesen 13.000 lakosa van Chicónak, de azért élénk város és nagyterjedelmű parkjainál fogva a „parkok városa” nevét is megérdemelné. A város büszkesége az a tölgyfa, melyet a világ legnagyobb tölgyfájának tartanak, -- különben is tölgyfákban és szikomorokban gazdag Chico és vidéke.

Ezerévesnek tartják ezt a „Sir Josef Hooker”-nek nevezett tölgyfát. Magassága 31 méter, törzsének vastagsága (két és fél méternyire a talajtól) 9 méter, lombsátorának szélessége 600 méter. Szakértők becslése szerint 7800 ember foglalhat alatta helyet, — talán némileg összetömörülve.

— Szeretném, ha jobban megismerkedne velünk, — mondta fiatal kalauzom és elvitt szüleinek lakására.

Atyja épen egy fafészer építésével volt elfoglalva, egyébként is svéd őrmester fia, katonai szolgálatának befejezése után került Amerikába. Szomszédságukban van a népes svéd kolónia.

Az öreg lelkes ültetvényes, nagyra tartja mandulaültetvényeit, örömmel és töviről-hegyire magyarázgatja a mandulaoltás minden csinját-binyját. De azonfelül, hogy ültetvényes, a vidék egyik legnagyobb iparvállalata a „Diamond Match Co.”-nak főművezetője is. Azt mondták, hogy ez a gyár Amerika legnagyobb gyufagyára Láttam a gyufagyárban tömeg-bútorgyártást is. A faanyagot a közeli Sierra Nevada erdei szolgáltatják.

Nagyrabecsülöm a fiút, aki nyilván hálás szeretetből vett rá hogy atyjával megismerkedjem. Tőlük tudtam meg, hogy az itt és a szomszédságban lakó svéd telepések Nebraska vidékéről kerültek oda.

Amerika földje ízig-vérig amerikaiakká formálta őket, de azért az ő régi hazájuk emlékét még ápolják.

Köztudatba nem ment át, hogy már a XVIII. század elején nagy tömegekben vándoroltak ki svéd családok erre az „ígéret földjére” és ezek a svédek nagy mértékben hozzájárultak ahhoz hogy Amerika erdeit irtsák, szűzi földjét megműveljék.

Chico új high schooljában Oberg barátom kísért. Itt érdeklődtem a principalnál, vajjon van-e az iskolának internaciona clubja?

Megtudtam, hogy Oberg a chicói collegium hallgatója volt, tavalý hagyta el a high schoolt, most mint elsőéves a collegium international clubjának elnöke. Egyáltalában úgy láttam, hogy sem a kor, sem az osztály nem befolyásolja az amerikai diákokat abban, liogy kit választanak elnöküknek. A chicói international club céljai, módszerei felől érdeklődvé betekintést nyertem, miként oltják a kis californiai város apró diákjainak tudatába, hogy hazájukon kívül sok más ország is van a világon, melyekkel érdemes, sőt kell is foglalkozniuk. A principal magyarázatából fel is jegyeztem egyet-mást.

„Jőindulattól áthatolt érdeklődést kelteni más nemzeteknek élete iránt, hasonkorú fiatalok életmődján keresztül vágyat ébreszteni az ifjúságban, hogy a világbéke megvalósuljon, és hogy valamennyiünk törekvése az legyen, hogy ezt a békét maradandó alapokra helyezzük.” Ennek a célnak megvalósítására egyúttal beható tanulmányokra ösztökélte a club tagjait. Elsősorban komolyabban érdeklődvé ama országok történelme, földrajza iránt, melyeknek <liákjaival levelezés útján összeköttetésben állanak. Azonfelül is foglalkozniuk kell a világ problémáival.

Közvetett előnye az is, hogy a club tagjai iparkodnak mind helyesebben és jobban fogalmazni, hajlandóság is támad bennük arra, hogy idegen nyelveket sajátítsanak el.

Az ilyen club működését tanár vezeti, de tevékenysége sikeres és eredményes csak akkor lehet, ha a club működése nem öletszerű, hanem határozott célt kövei, határozott programot tart be. Ezért már minden félév elején kidolgozzák a programot, mégpedig tanár és diákok együtt.

Az üléseket olyan teremben tartják, melyben a falon térképek vannak. A club tagjai asztalok körül csoportosulnak. Az első ülésen történnek a választások. Megalakítják a tisztikart és az egyes bizottságokat. A végrehajtó- és tagokat beválasztó bizottság tagjait hivatalból nevezik ki. A programot összeegyeztető bizottság tagja minden asztal elnöke, kit minden asztal külön-külön választ.

Az international club kebelében különböző bizottságok működnek: a programbizottság, a nyilvánossági, a fogadó-, továbbá a látogatásokat ellenőrző bizottság. Ezek elnökeit a diákeinök nevezi ki. (Emlékeztet ez a rendszer némileg az U. S. alkotmányra, ahol az elnök szintén maga jelöli ki azokat, kiket vezető állás be-

töltésére alkalmasnak talál.) Az ülés megkezdése előtt ellenőrzik a látogatást, ami a tagok részére ép úgy kötelező, mint akár a tanóra látogatása. Minden asztalnál külön-külön történik az ellenőrzés. Az asztallelenőrök jelentést tesznek a titkárnak, aki viszont a tanárelenőrnek tesz jelentést. Második pontja a programúinak az egyes bizottságok jelentése. Felolvassák a külföldről érkezett leveleket, térképen állapítva meg, hogy honnan jöttek. Helyek szerint beosztva, foglalkoznak az illető ország tevékenységének különböző területeivel. Előadónak választják egyik társukat, hogy tanulmányozza a nép szokásait, forgalmát, kereskedelmét és ismertesse azokat a találmányokat, melyekkel az az ország gazdagította a világot. Másiknak az a feladata, hogy foglalkozzék az ország lakosságának szokásaival. A club tagjainak ajánlják azokat a könyveket, melyek vonzó alakban írják le egyes országok érdekességeit.

A clubban együtt működnek fiúk és lányok. Ezek csak egyenlő számmal lehetnek a club tagjai. Mindkét nemű ifjúság elveszíti így a másik nemmel szemben a gyakori kelletlen merevséget. Ilyen clubban működve, fiúk és lányok látóköre tágul, mert országa határain túl is terjed és az ifjúság megtanulja: megbecsülni az idegen nemzeteket.

Az international clubok működésének hatása kétségkívül előbb-utóbb a legelőnyösebben fog megnyilvánulni.

Az Európát látogató amerikaiakat általában olyannak ismerik» akinek, — bármit lát is, — minden kevés, minden kicsiny és semmi sem elég jó, mert mindennél nagyobb, jobbat, szebbet lát otthon.

Nem kétséges, hogy sok amerikai állampolgár lelkületében megfogant és kifejlődött az idők folyamán az önteltség vagy önhittség, vagy annak legalább némi árnyalata, hiszen amihez hozzáfoghatott, ahhoz korlátlan szabadsággal, minden ereje kifejtésével nyúlhatott, de nekik rendelkezésre is állottak a természeti kincsek kiapadhatatlan forrásai és akik az Óhazában nem tudtak boldogulni, azok működését a nagy vízen túl gyakran siker koronázta. Nem csoda, hogy a fényes eredmény kissé elkábította az T. J. S. A. polgárait, de viszont a mások értékének szíves elismerése és felismerése, a kölcsönös megismerés és tudás mindjobban letompítja ezt a főlényes viselkedést.

Különben a háború óta a közös sors (Európa és Amerika elszegényedése) már is szerényebbé tette az amerikaiakat. Az élet különösen a háború keserű iskolája: kegyetlen tanítómester.

Az egyetem falai között

Az amerikai egyetemek legtöbbje székhelyük városától elkülönítve, saját életet él a maga ifjúságával, tanáraival és különleges intézményeivel. A legtöbb főiskola kis városban van. Gyakran olyan kevés lakosság között, mint Washington állami egyetemi városában Pullman-ban, ahol összesen 4.000 lélek lakik és 10.000-nél több a diákja. Élénken él emlékezetemben a vasúti vonaltól teljesen távolfekvő Albion, ahová Idaho állam egyik tanítóképzőjét helyezték; itt a diákok valóban mint valami magányos szigeten élnek, egészen külön. Kis egyetemi városok és mégis mennyi reménynek, meiningyi örömeinek helyei!

Az Egyesült Államok belső és a Csendes Óceán mentén fekvő területeinek benépesítése újabb keletű. Csak miután a nagy transzkontinentális vasutak kiépültek, kezdtek ezek a földterületek lassan benépesedni. Olyan állam, mint Idaho, melynek területe két akkora mint Magyarország, csak félannyi lakost számlál, mint Budapest. (Idaho 84.313 négyzet mérföld 500.000 lakossal.) Ezekben az államokban egészen kevés lakosságú helyiségek már városok jellegével bírnak.

Mindegyik ilyen kicsi egyetemi város egy-egy külön gócpont, s bár bennük csak egy-két napot, sőt némelyikben csak néhány órát töltöttem, életük, épen a helyzet rendkívüliségénél és különlegességénél fogva bevésođött emlékezetembe.

Caldwell

Öt napig, szerda reggeltől vasárnap estig Pocatello volt hadi szállásom, közben Albionban voltam és átrándultam a 760 kilométernyi távolságban levő Caldwellbe előadást tartani. Caldwell már Oregon állam határában van.

Észak Idaho tanítói évi közgyűlésének háromnapos programjában az egyik pont az én előadásom, s annak színhelye Caldwell baptista templomba. A reggeli órákban utaztam el Pocatellóból és másnap az esti órákban érkeztem vissza. Zászlódiszben volt az egész város. Tréfásan a zászlókra mutatva, kérdeztem Hayman tanárt, aki szíves volt az állomásra értem kijönni:

— Csak nem az én tiszteletemre lobognak?

Mire ő ezt felelte:

— Részben, mert a congressus alkalmából lobogózták ugyan fel a várost, de ön a congressus egyik előadója.

Élénk város, erős gyümölcsstermő vidék közepén. Visszaulaztomban egy közbeeső állomáson egy nagy kosár almát tettem be a társalgó kocsiba. Az utasok mindegyikének jutott belőle. Reklámjaul az ottani kitűnő, bár amúgy is eléggé ismeretes almának.

Itt estére nagy vendégség volt Hayman tanár házában. Vagy tizenöt diákot hívott meg vacsorára a professzor, s vacsora közben vetette fel a kérdést, nem volnék-e hajlandó még ma este a holnapi előadást megelőzőleg csak a képeket bemutatni, tekintettel arra, hogy holnap a templomban nem lesz alkalom a képek bemutatására. Szívesen vállalkoztam erre az extrára. A terembe érve, nemcsak azokat találtam ott, akikkel együtt vacsoráztam, jóval nagyobb hallgatóság jött el, így tehát nemcsak képeket mutattam be, hanem annak rendje és módja szerint a holnapi előadást külön előadással vezettem be.

Vendéglátó tanárom bizton számított arra, hogy kérését teljesítem, mert a napilap, amely reggel jelent meg, esti előadásomat már hirdette is.

Előadásom után betértem egy kínai drogériába. Ketten voltunk: a kínai tulajdonos és én, a vendég. Szóbaelegyedtünk és végül arra is sor került, hogy megkérdezze, honnan való vagyok? És midőn megmondtam, Hungary-ból, láttam rajta, hogy agya nehéz munkát végez: valahonnan előteremteni ezt a vidéket. Nem csodálkoztam, hogy nem tudta. Végül elővett egy szótárt és onnan kezdte kiböngészni az előtte ismeretlen szót. Talált is egy hasonló hangzású szót, s mosolyogva mutatja nékem „Hungry”, de ez „éhes”-et jelent. Papiros, ceruza és egy kis rajz végül megértette véle, hogy milyen messziről való vagyok.

Ezt egyébként magam is éreztem néha. Különös érzés, hónapokon keresztül, minden társ nélkül, egyedül járni a nagyvilágot. A messzi otthon jutott eszembe. Ilyenkor azután érthető módon úrrá lett fölöttem az az érzés: rövidesen néhány óra alatt kapcsolatot szerezni azokkal, akik legközelebb állanak hozzám. Ennek a legkönnyebb módja: este olcsóbb tarifájú sürgönyt, — amely még olcsóbb, ha szombat este adjuk fel — röpiteni haza.

Egy ilyen elindított sürgönyöm, mint külön élmény mutatta, hogy az amerikai nagy „magántávírók” teljesen megbízhatók. Caldwellből visszatérve Pocatellóból adtam fel a Western Union sürgönytársaság útján táviratomat haza.

Néhány nap múltán, jó messzire Pocatellótól, sürgönyt kaptam; tartalma valóban meglepett. Arról értesítettek, hogy a címzett Budapestről elutazott Selmecbányára és ott kézbesítették neki az én táviratomat.

Ezután, bár tudtam, hogy a többi amerikai távirótársaság szintén hasonló pontossággal dolgozik, mindig csak a Western Union-t vettem igénybe, különösen szombat esténként, mikor lényegesen mérsékelt a távirati díj, továbbá karácsony táján, mikor egész sorokat lehet olcsón haza sürgönyözni. A kiszolgálás pontos, — ami mindig kifizetődik.

Az idő alapos, amerikai kihasználására felemlíthetek még egy példát; színhelye Caldwell. Szállómban maradtam reggel és pontosan tizenöt perccel előadásom megkezdése előtt épen indulni akartam a baptista templomba, midőn egy úr mutatkozik be, mint az ottani napilap tudósítója és elkéri előadásom szövegét. Megmondtam, hogy szabad előadó vagyok és mindig a közönség figyelmie, érdeklődése szerint szabom meg előadásom egyes részeinek keretét és hogy itt különben összesen harminc perc áll rendelkezésemre, jöjjön el és hallgassa meg. Elfogadta meghívásomat, de előbb meghívott, nézzem meg a caldwelli tejszövetkezet központi telepét. Előadásom pontosan megállapított ideje előtt tizenkét perccel, akarva nem akarva, egy nagy tejüzemen kellett végigrohannom. Tej és tejtermékek között jártam, de gondolataim már a templom szószéke körül rajzoltak. Végszóra rohantam fel a baptista templom külső lépcsőjén a szószek melletti szobába, onnan pedig egy zsúfolásig megtelt templom közönsége elé.

Előadásomat orgonahangverseny vezette be. Ketten ültünk a

magasban, Hayman tanár és én. Az egész hangverseny ideje alatt ezer szemű figyelte: vájjon ez az idegenből jött ember, hogyan viselkedik. Kötélidegek kellene hozzá, hogy az ember kiállja ezt a „vizsgálatot”.

Alig van vége az előadásnak, már is indulnom kell. A templomhoz] hozták csomagomat. Az egyetem két bájos diáknője wem engedi, hogy én cipekedjek, a tanár és két diákleány együtt utazunk egészen Nampaig, ahol a Caldwellből érkező vonatot el-érjük. Nem is teljes huszonnégy óra adatott meg, amit Caldwell-len töltsek. S fejemben élesen beidegződött, beszélgetésem a kínai-val, meg a többi élmény, de mindennél inkább az orgonahangver-seny előadásom előtt.

Bozeman

Egy vasárnap este nagy késéssel hagytam el végleg Pocatellot. A vonathoz két hálókocsi volt kapcsolva és mindegyikében egy-egy utas. Hallom, amint a hálókocsi ellenőre mondja a néger por-ternek: „Napról napra rosszabb lesz”. Reggel ötkor érünk Butte-ba, azonban csak tíz óraker van csatlakozás Bozeman felé. Butte a világ legnagyobb bányavárosa, az Union Pacific legészakibb állomása. A Butte-t körülvevő hegyeket a világ leggazdagabb dombijainak nevezik, a hegyekbe fűrt tárnák 4200 km. hosszúak, ezekből! kerül ki az Egyesült Államokban bányászott réz egyhar-mada, itt vannak Amerikának legnagyobb ércolvasztói.

Reggel a hálókocsikalauz invitált, menjünk be a városba, ne töltsük az időt az állomáson. Megérkezés után még néhány órát joga van az utasnak a hálókocsiban tölteni, evvel a joggal éltem is és így csak reggel nyolckor sétáltam be a városba. Már a kalauz reggelije is mutatta, mennyivel magasabb az ottani kalauz élet-standardja a magyar kalauzénál. Tea, sonka tojással, édesség volt a reggelije, melyet egy jó szivar egészített ki. Telik, mert havi ke-resete 170 dollár körül van.

Butte főutcáján sok lefüggönyözött, üres utcai bolthelyiséget láttam, ezek a gazdasági depresszió mindenki által könnyen felis-merhető jelei.

— Víg élet folyt errefelé, — mondta kalauzom. — Míg a bányákban érdemes volt bányászni, ezekben a helyiségekben oltották szomjukat a jól kereső bányászok.

— Hát a szesztitalom?

— Nem vették azt oly szigorúan errefelé. Most azonban bezárták ezeket a helyiségeket, nincs látogatójuk. Csendesek a bányák tárnái, nem dolgoznak bennük, a réz ára oly alacsony, hogy nem érdemes bányászni.

San Franciscóban megszólított egy utcai kéregető, szóbaelegyedtem vele. Butte-ból vetődött ide. Nincs munkája, — koldulásból él.

A másik hálókocsi utasával Butte után útközben megismerkedtem. Állami mérnök volt, aki kopár területek vízzel való ellátásának tanulmányozásával volt megbízva. Valahol Kaliforniában a „*Halál völgyében*” dolgozott és most Montanában lakó családját jött meglátogatni.

Miss Brewers a montanai állami kollégium történelmi tanára, a diákok „International Relations Club”-jának tanár-tanácsadója fogadott az állomáson. Biztos kézzel vezette autóját az állomásról szállómba.

Az esti órákban tartott előadásomon a tantestület élén a kollégium preside, valamint a diákok számban jelentek meg. Bozeman-i szereplésem nyomát a Carnegie alapítvány elnökének, *Nicholas Murray Butler-nek*, az alapítvány nevelési osztályának működéséről kiadott 1931. évi évi-jelentésében találtam.

A jelentés többek között 1931. évben meghívott előadókat sorolja fel, ezek:

Sir Herbert Brown Ames, a Népszövetség volt pénzügyigazgatója,
C. Douglas Booth, a londoni királyi Külügyi Társaság tagja,
Pierre de Lanux, a Népszövetség párisi irodájának igazgatója és jómagam.

Előadásaikról az International Relations Club-ok tanárvezetői értesítették az alapítvány központi igazgatóságát, a magamról nem kis örömmel olvastam a Carnegie alapítvány évi igazgatósági kiadványai között a montanai állami kollégium Bozemanban kelt következő levelét:

I wish to let you know that Mr Fischer has been with us and has* given his lecture according the schedule. His address was very interesting and the audience which he had was enthusiastic. Members of the faculty said to me that it was well worth having an organisation here that could lead to the sending of such an acceptable lecturer to the College.

President Atkinson sent a message to the College at Havre telling them how worth while they would find it to have a good audience for Mr Fischer. All those who were able to meet Mr Fischer were delighted with his personality and pleasing conversation and Hungary is much better known than ever before.

The International Relations Club is already planning programme to take up more special work about Hungary. I enclose copies of two articles; that appeared the next day after Mr Fischer's talk which you might be interested in seeing...

Thank you for the pleasure and instruction he gave us.

Helen R. Breiver, Department of History
Faculty Adviser, International Relations Club.

A levél magyar fordítása:

Van szerencsém Önt értesíteni, hogy Mr Fischer megérkezett és programjának megfelelőleg előadását megtartotta. Előadása nagyon érdekes volt és hallgatósága nagy lelkesedéssel kísérte. A tantestület tagjai úgy nyilatkoztak előttem, hogy fölöttébb érdemes munkát végez az a szervezet, mely a Collegiumnak ilyen kiváló előadókat tud küldeni.

Atkinson elnök megizente a havrei collegiumnak, hogy meghallgatásra mennyire érdemes előadót fognak Mr Fischerben találni. Nyilvánvaló, hogy most már sokkal többet tudunk Magyarországról mint ezelőtt.

Az International Relations Club (Nemzetközi viszonyokat ápoló klub) el is határozta, hogy tüzetesebb munkát fog ezentúl Magyarországra fordítani. Csatoltan küldök két cikket, melyek Mr. Fischer előadása után való napon jelentek meg — s melyek megérdemlik, hogy figyelmére méltassa.

Köszönet az örömről és oktatásért, melyet nekünk nyújtott.

Helen R. Breiver, a történelem tanára,
az I. R. C. tanár-tanácsadója.

Magam sem reméltem, hogy mindenfelé oly nagy figyelemmel és látható rokonszenvvel vesznek körül. A siker érzése fokozta erőmet, örömmel néztem minden újabb előadásom elé. Láttam, hogy a téma érdeklő hallgatóimat és szívesen hallgatnak meg.

Havre

Megint csak kezembe veszem a vándorbotot, hogy megkezdjem a távoli nyugatba utamat.

Havre, a kanadai határhoz közel fekvő város a céloom. Bozeman-tól 510 kilométernyire van Havre, 13 órás út volt előttem háromórás megszakítással Helena-ban, Montana állam fővárosában, a 12.000 lakosú város legszebb középülete a *Capitol*. A múlt század hatvanas éveiben a nagy aranyláz idejében épült. Környékén aranyat, ezüstöt és rezet bányásznak. A vonat Helénát elhagyva a Missouri (az amerikaiak Mizurinak mondják) folyó mellett halad. A vidék olyan hatással van, mintha valahol a *Vág* mentén utaznék *Zsolna* tájékán. A Missouri eleinte északnak folyik, majd egyenesen vág kelet felé és csak azután veszi fel a déli irányt.

Este volt már, midőn egy már messziről is fénylő várost, *Great Fällst* látom, a Missouri folyó öt víziesésében rejlő energiát értékesítve bőven van elektromos árama. A város rohamosan fejlődik, ma már 30.000 lakosa van. Szénbányái szintén hozzájárultak gazdagságához.

Vonatunk néhány percre megáll. Az utasok kiszállanak, jómagam is. Egy eléggé jól öltözött úr kiválik társaságából és cigarettával szájában, felém jön és segítyt kér.

Koldus még így nem lepett meg. A szegénység akkor még nem járt rongyokban, jól öltözött koldusokhoz attól kezdve sokszor; volt szerencsém.

Havre nagy vasúti gócpont. A kollégium meghívta a vasutasokat is, így az esti órákban megtartott előadásomnak nemcsak a kollégium diákjai, hanem vasutas hallgatói is voltak.

Johnson tanár átadta a helyi „Lion” klub meghívását vacsolára. Fiatalkorú egyetemi tanárok és más városi intellektuális társaságában telt el az est, késő este még egy búcsú-teára hívott otthonába Johnson professzor.

Pullman

*Havre*hol az „*Empire builder*” nevű vonattal indulok tovább. *Empire builder*nek nevezi magát a vasút és nem minden érdem

nélkül. Csak vadon volt ott, ahol a síneket lefektették, hogy egy távoli látomány megvalósulása esetén virágzó telepek árút és szorgos népét szállítsa.

A Missisipi folyó mindkét partján elterülő és a folyó által elválasztott ikerváros Minneapolis és St. Paul városokból indul ki az Egyesült Államok harmadik legnagyobb vasútja, a *Great Northern*. Jelképe a hegyi zerge, mely minden mozdonyán, minden kocsiján messziről láthatóan van reáfestve. A kilátó kocsis széles ablakaiból tekintünk a tőlünk jobbra és balra elterülő hegyekre a „Fénylő hegyek” országában járunk. Úgy állították össze menetrendemet, hogy utam legszebb vonalán napközben haladjak. Egmásmellé sorakoznak a hegycsúcsok, a vonal mentén elhelyezett táblák nyilai jelzik, merrefelé kell tekintenünk, egyúttal megnevezik a hegycsúcsot és annak magasságát.

Nyolcvan kilométer hosszban utazunk a „*Glacier National Park*” mellett. A park vasúti állomása mellett van a szálló, előtte pedig az érkező vendégeket várva az indiánusok egy csoportja. Valamikor ez a terület vadászterülete volt a „*Kootenai*” indiánusoknak, akiknek otthona nyugaton volt, de eljöttek ide délről a *Crée* és *Blood* törzsbeliek, továbbá a feketelábúak és a *Piegan* indiánusok keletről. A National Park egy részét a kormány a feketelábú indiánusoknak engedte át rezervációs területnek.

A sziklás hegyekben jár vonatunk. Sokáig tartott, míg megtalálták azt a hegyhágót, melyen keresztüli a vasúti vonal vezetése nem járt túlságos akadályokkal. John F. Stevens fedezte fel a Marias (olv. Marejas) hegyhágót, a Sziklás hegyek legalacsonyabbját, mely a Csendes Óceán felé az utat megnyitja.

A hegyhágó legmagasabb pontján, ahová a vonat kelet felől folyton emelkedik, hogy nyugati irányban azután lejtősen lefelé haladjon; a *Summit-on* (csúcson) Stevens-nek szobrot emeltek, melyet éjjel ki is világítanak.

A késő esti órákban Spokane-be futtot be vonatom. Laramie, Pocatello, Albion után már egy nagy város benyomását keltette. Havre-ben rendeltem meg már a szobát egy olyan szállóban, melyről csak az az emlékem maradt, hogy nagy és fényes csarnoka csak úgy visszhangzott az éneklő madarak csicsérgésétől. Éjjel és másnap reggel végigjártam a várost. Este tíz óraker már csend volt,

alig volt forgalom a városban. Nagy középületei gazdagságról szólnak.

A reggeli órákban hagytam el, hogy előadásomat Washington állam egyetemén, Pullmanban programmszerint megtartsam.

„Atyák napja”

Nagy napja volt Pullman egyetemének, előadásomat követő szombati napon. Az a „Dads Day” (az „atyák napja”), és ugyanazon a napon, mint az események csúcspontja, Pullman egyetemi csapatának mérkőzése az Idaho állam egyetemének csapatával.

Jöttek is a szülők mindenfelől. Magam is két szülővel ismerkedtem meg, akik az „atyák napja” alkalmából utaztak Pullmanba. Mindkettő vasúti munkás volt, fiaik egyetemi hallgatók. Az egyik a presidens konyháján kuktáskodik, a másik pedig egy sporttanárak segédkezik. Így keresi mindkettő a tanulmányaihoz szükséges pénzt.

A diákok szövetsége rendezi az atyák napjának ünnepeit.

„Nagy örömeire szolgál a diákok szövetségének, hogy önöket — általam — szeretettel üdvözölheti. A mai nap ránk nézve nagyon fontos, mert arra ad alkalmat, hogy kollégiumi életünknek bizonyos örömeit megosszuk önökkel. Szükségesnek tartjuk kijelenteni, hogy mi teljes tudatában vagyunk annak, mit tettek önök a mi nevelésünk érdekében, és azzal is, hogy ezért mi önök iránt hálával tartozunk.

„Minden kétséget kizárólag az önök legnagyobb érdeklődése fiúk vagy lányuk felé fordul, ahogy nines is közöttünk senki, aki magának a szüleinél kedvesebb pajtást kívánna. Őszintén reméljük, hoggy a szülők napja nagy örömeikre fog szolgálni és ennek a napnak az emléke ugyanannyit fog jelenteni önöknek, mint ahogy jelent gyermekeiknek.”

Evvel a meleghangú üdvözléssel fogadták a szülőket.

A napi program reggel 9 órakor kezdődik, mikor az összes szülők jelentkeznek és egy könyvbe beírják nevüket. A délelőtt folyamán bejárják az egyetemi helyiségeket, azokat a termeket, laboratóriumokat, ahol fiaik és lányaik tanulnak. Azután egynegyed tizenkettőkor megindul egy háromnegyedórás program. Egy kis szindarab, az egyetemek különböző részeinek „csatakiáltása”, az egyetem presidensének üdvözlő beszéde a vendégekhez, és végül

a további program ismertetése. Együtt es ebédén zene és ének. A délutáni footballmérkőzés után az esti órák ismét együtt találják a szülőket gyermekeikkel. Vacsora után előadás és tánc fejezi be a nagy napot. A szülők nem is ismernek ennél kedvesebb mulatságot, mint elmenni abba a városba, ahol a gyermekeik tanulnak és sportolnak. Az ilyen nap reggeltől estig csupa ünneplés, korlátlan vidámság, a szülők kiruccanása gyermekeik közé.

Ami legjobban megkapott, kétségtelenül az a testületi szellem, ami az éveken át együttélő diákokban láthatólag kifejlődött. A kollégiumi élet különösen összeforrasztja a fiatalságot, jobban, mint bármi más. A végzett diákok életük alkonyáig szívesen emlékeznek a diákévekre, akármilyen nyomorúságos viszonyok között is kellett keresztülvergődniük.

Van egy szokásuk, amelynél kedvesebb elgondolni alig lehet. Az iskola volt diákjai, az alumni-k (a latin „alumnus” szóból) szövetségbe szoktak tömörülni. De a régi diákok külön szövetkezés nélkül is, évenként meghatározott ünnepségekre gyülekeznek egybe, az iskola ódon falai közé.

A nagylétszámú egyetemeken különböző évfolyamok szerint, különböző években gyűlnek együvé. Ilyenkor messze vidékről vándorolnak oda a volt növendékek, gyakran meglehetősen fiatal férfiak és nők, egy boldog napot tölteni az „Alma mater” falai között.

Jelentős ez a mozgalom, mert ez teremt kapcsolatot a múlt és jelen, s az iskolának volt és új tanítványai között. Ennek pedig kétségkívül jelentékeny része van abban, hogy a gazdag amerikaiak olyan hatalmas alapítványokkal támogatják az egyetemeket.

Az egyetemek fentartásához szükséges költségeket amúgy is nagyrészt közadakozásból fedezik. Az egyetem presidensének az a feladata, hogy ezeket a költségeket előteremtse. Az „Alumni”-k is hozzájárulnak adományaikkal a kollégium vagy egyetem fentartásához. A jó sorsban lévő volt egyetemi hallgatók gyakran súlyos adományokkal könnyítik a fentartás terheit. Ösztöndíjak, örökségrészek, pénzajándékok évről-évre érkeznek. Gyakran a jó sorsba jutott volt diák, aki nehéz küzdelmek között élte át tanulóéveit, nagyobb adománnyal igyekszik másoknak könnyűvé tenni az egyetemi tanulmányok idejét.

Az egyetemek ekképp tanáraikkal, diákjaikkal és volt növendékeikkel együtt hatalmas társadalmi szerepet is töltenek be és ezért

a főiskolák élén gyakran nem is tanár áll, hanem valami ügyes szervező férfi, aki nagy rátermettséggel vezeti az iskola százféle dolgát, előteremtve a szükséges anyagiakat és gondoskodva mindenről, ami a modern neveléshez nélkülözhetetlen.

Az egyetemi évek alatt a szorosan vett szaktantárgyak hallgatásán kívül bőven marad ideje az egyetemi hallgatónak, hogy különféle szervezkedésekben munkálkodjék, társadalmi életet éljen.

Az életmód, a szabadság, a fesztelen viszony tanár és diák között, a diákok szabad szövetkezése, bajtársi élete, nagy sporttevékenysége, független résztevése különböző társadalmi egyesületekben, mindez együttvéve fejleszti a könnyed, természetes, szabadságszerető, de azért önérzetes, és ezt a fiatalságot annyira jellemző szívélyes viszonyt. Úgy láttam, hogy itt tanár és diák sokkal közelebb vannak egymáshoz, mint Európában. Soha nem látni azt az ijedt megilletődöttséget, vagy önkényt, önmagára erőszakolt színészi áhítatot, ahogy diák szemben áll tanárával. Érintkezésük Amerikában közvetlen, fesztelen. A tanár az iskolai órák után sok időt tölt együtt diákjaival. Többször láttam tanárokat, diákokat vacsorán, ebéden együtt, majdnem egyen rangú akként viselkedtek mindannyian.

Legközelebb mégis a coach, a testedző-tanár áll a diák lelkéhez. Nem szólítják professzornak, hanem csak coachnak. A *tucsoni* iskola coachjával az egyetem épületei között járva, feltűnt, hogy a diákok nem köszöntik, hanem szó nélkül elhaladnak mellettünk. Midőn megkérdeztem: mi annak a látszólagos illetlenségnek oka, a coach megmagyarázta, hogy ez nem illetlenség, sőt inkább figyelem a diákok részéről, akik látva, hogy ketten társalgunk, köszönésükkel nem akarnak bennünket zavarni.

Az iskolák jórésztében közös hálóhelyek vannak és azonfelül külön lakóházak, a diákok különböző csoportjai szerint. Az internátus itt nem jelent túlzott korlátot. Senkinek sem jut eszébe, hogy mindenáron rabbá tegye az internátus lakóit. Az együttes élet bajtársi szellemet fejleszt és tényleg az iskolatársak sokszor egész életükre összeforrnak.

Vannak diákrendházak (fraternities a fiú és sororitias a lányhallgatók részére), melyek már a diákevekben úgy válogatják meg lakóikat, hogy ezzel mingyárt egy-egy szövetkezésnek vetik meg alapját.

A diákrendház

A legtöbb egyetemi campuszon* láttam külön külön házakat, amelyeknek nevét három görög betű adja meg. Ezek a betűk más és másfajta társulásokat jelentenek és az egész országban az ugyanazon betűs házak lakói vagy volt lakói egy nagy szövetséget alkotnak. Az országban mindenütt az azonos három betű címe alatt azonos szövetség él.

A felvétel titkos szavazás útján történik és gyakran bizonyos társadalmi rangot jelent a diákok között egy-egy ilyen rendházba való felvétel, ámbár ez az elkülönülés már az egyetemi évek alatt bizonyos válaszfalat von diák és diák közé.

Tucsonban alkalmam volt egy ilyen rendházba betekintennem. Csak egy diák volt odahaza, a többi részben előadást hallgatott, részben másképp volt elfoglalva.

A *tucsoni* bejáratánál a japán szakács fogadott, aki már évek óta áll a diákok szolgálatában. Megengedhették maguknak ezt a luxust, mert a rendház lakói jómódú szülők gyermekei, de azért a rendház tisztántartásáról az elsőévesek gondoskodnak felváltva, azonfelül segítségnek felvesznek egy két szerényebb sorsú diákot is, akik mindannyioknak rendelkezésére állnak.

A fogadószoba, ebédlő- és tanulásra szánt szobák kényelmesen vannak berendezve, a hálóhelyiség azonban kaszárnyajellegű. Egy nagy teremben egymás mellé helyezett ágyak és mindegyik ágy fölött áll egy külön ágy. Akárcsak a hajók fülkéjében, ahol a szűk-reszabott hely miatt egymás fölé szokás az ágyakat helyezni.

Ezek a hálóhelyek a lehető legprimitívebb igényeknek felelnek meg. Oda a diák csak aludni jár. A diákház összes többi helyiségei közösek, pompásan vannak berendezve és felszerelve. Általában az egész vonalon mindig dominál az, hogy a közösséget szolgálják és nem az egyént. A közös helyiségek az ebédlők, a mosdó, a könyvtár, olvasóhelyiségek díszesek és kényelmesek.

Ezek a diákházak alkalmat adnak néhány szegény diáknak is, hogy folytathassák tanulmányaikat; és még valami jó adódik itt a szegényebb diák számára. Itt szerez hasznos ismeretségeket, a

* A pázsitos terek, az iskola- és egyéb épületek, a sporttelepek együttvéve: ez a campusz.

gazdag fiúk útján hozzájut előnyös összeköttetésekhez. Számtalan esetben történik, hogy a gazdag diák kikerülve az életbe, örömmel alkalmazza volt diáktársát, aki kiszolgált, de akiről meggyőződhetett az iskola-évek alatt, hogy esetleg kiváló tehetség. Gyakran egész életre szólnak ezek az összeköttetések.

Nagy vagyont képviselnek azok a testületi házak, ahová vendégként gyakran térnek vissza régi lakóik. A demokratikus Amerikában sok helyen már az egyetemi évek alatt különbség támad egyes diákok között, mert ezeknek a testületi házaknak is vannak fokozataik. Vannak előkelő és szerényebb testületek. Nagy költséggel járnak azok az ünnepélyek, amelyeket ezekben a testületi házakban rendeznek, gyakran felülhaladva a diákok anyagi viszonyait is. De a költséget elő kell teremteni, esetleg munka révén, de gyakran adóságcsinálással.

A diákok között fennálló társulatok külön lapokat (folyóiratokat) tartanak fenn, — többet, mint 250-et.

Sokszor hangzik el a vád, hogy ezek a testületek túl nagy súlyt helyeznek arra, hogy jól és kellemesen töltsék az idejüket, s hogy az a komolyabb tanulmányok rovására történik. Gyakran maguk az egyetemek lapjai, amelyeket diákok szerkesztenek, súlyos kritikával illetik ezeket a testületeket.

A „hegyi oroszlánok” és vandálok” mérkőzése

Másnap délelőtt találkoztam az egyetemi coach-csal, aki a footballt oktatja; elmagyarázta az amerikai football szabályait, mikor aztán másodszor is láttam amerikai footballt, már több hozzáértéssel és nagyobb figyelemmel kísérhettem a játékot.

A második mérkőzést Pullman városában láttam. Pullmanban elsőnek ötlöttem szemembe a gigászi tornacsarnokok, mindenféle sporttelepek férfi és nőhallgatók részére, mert ezek itt tényleg sportolva tanulnak.

Idaho állam egyetemi városa Moskva, nem messze van Pullmantól, azonban száz és száz kilométernyire Pocatellótól, amely szintén a moszkvai egyetemhez tartozik, aféle depedence formájában.

Itt már, sokkal színesebb volt a mérkőzés; s mert szombat délutánra esett, az egész város érdeklődött iránta.

Mindkét részről felvonultak a zenekarok s jöttek a „Coogarak” (a hegyi oroszánok). Így nevezik Pullman footbalcsapat tagjait.

Kis városkában nincsenek berendezkedve tömegfelvonulásra, a közlekedési rendet tehát az egész útvonalon diákság tartja fenn. Az egész vonalon egyetemi hallgatók, fiúk és leányok programot és az egyetem színeit feltüntető virágot árusítanak.

A presidens páholyából nézzük e nagyszerű képet, s még mielőtt a mérkőzés megkezdődik, a nagy színjáték előtt, egy bevezető színjátékkal szolgálnak, melynek szereplői a játékosokon kívül — mindenki.

A két zenekar felváltva játszik, közben négyes sorokban felvonulnak, majd különféle figurákat formálnak, menés közben W alakot (Washington állam kezdőbetűjét) mutatnak, előre mennek, megint visszafordulnak, többször végigmasíroznak változatos dallammal és változatos alakban. Majd egyesül a két zenekar; a legmagasabb diák messze kiemelkedve a többi közül, Napóleon gránátosainak hatalmas medvebőrsüvegében halad a zenekar élén. Őles legény, ki két fejjel emelkedik ki társai közül. Ő viszi a butykost, amivel a taktust dirigálja, de úgy, hogy feldobja, közben felfogja, forgatja, pörgeti a sok tetszetős, mulattató tréfát alig győzi figyelemmel kíséreni a közönség.

A szép, derűs napon felpezsdül a közönség vére és valami ünnepi érzés válik rajta úrrá. Végre elhelyezkedik mindenki.

Az egyetem rectorának egy kis fedett tribün áll rendelkezés sere, ahová kb. 200 vendég fér el, akik a presidens meghívott vendégei, különben a szabadjegy fogalmát nem ismerik itt, mindenki tanár, diák egyaránt fizet.

A közeli Moskva városának sok 100 diákja kísérte el Pullmanba csapatát. Ezek a presidens páholyával szemben, a pálya túlsó oldalán foglaltak helyet, zárt, tömör; sorokban — a honi csapat hívei épen velük szemben, a presidens páholya alatt. Két diák ketrecben körülviszi Pullmann egyetem diákjainak kedvenc állatát, melynek nevét büszkén viseli a csapat, egy élő „hegyi oroszán”-!, melyet Washington állam kormányzója ajándékozott az egyetemnek.

Nagy üdvrivalgás mellett történik a felvonulás. Ha idegen pályán mérkőzik a csapat, úgy a hegyi oroszlán valami mesterséges képmását viszik magukkal.

Nagy eseménynek számít, ha az egyik egyetemi csapat a másik fétisét birtokába tudja venni, akármí úton-módon el tudják kaparintani. Gyakran évekig tart, amíg a másik azt ismét visszanyeri, ami némelykor egyáltalában nem sikerül.

Lent a pálya szélén mindkét egyetem diákságával szemben áll a három yell-leader (lármamester). Talpig fehérbe vannak öltözve. Az egyik a főnök, a másik kettő a segédje. Szócsöveket használnak, azon vezénylik a csatakiáltásokat, dalokat, kitöréseket, különféle mozdulatokat jobbra, balra, előre, hátra, melyet a diáknézőközönségnek kell végeznie. A fő lármamester parancsol. Ahogy a mérkőzés eseményei fordulnak, úgy következnek a tábor megnyilatkozásai, harsány buzdító ordítás, gúnyolódó versike. Mindezt persze ütemesen, mert százak csinálják együtt és a taktus megint vidám komédiázással megy: a lármamesterek mutogatnak, hadonáznak, cigánykereket hánynak, egész lelküket adják bele, hogy híveiket mennél jobban összetartsák — jóban és rosszban. — Es ezeken kívül van egy külön szám. A diákság egy része a tribünön hatalmas négyzetben foglal helyet. Nem véletlen, hogy ki hova kerül.

A diákok ugyanis táblákat hoznak magukkal. Egyszerre elő rántja a sok diák a megfelelő táblát, mire a tribünön a nézők előtt egy gigászi „hegyi oroszlán” képe mutatkozik. Más mozaikszerű képek, betűk következnek, melyek mindannyi valamelyes vonatkozásban vannak a küzdő csapatokkal. A szünetben néha, mintha a szél tömeges kalászokat lengetne, száz és száz test egy irányban hajol jobbra, balra. Kifogyhatatlanok ezek leleményességben, mert feneketlen mélységű lelkük vidámságának forrásából fakadnak.

Az egyetemi sportnál még egy félreértést is tisztáznom kell. Nemcsak a footballjáték divatos az; egyetemeken. Csak ez a legnépszerűbb, ennek az eredményei iránt izgulnak a legnagyobb tömegek. De azért a sportnak minden ágában nagy számmal vesznek részt a diákok, csak a tömegérdeklődés kisebb.

Messze Nyugatamerikában, Pullmanban a fiatalság lovagias szelleme megnyilvánulásának voltam tanúja. Nem jutott senkinek

az eszébe, hogy a vesztett mérkőzés után ócsárolja a győztest vagy legyőzöttel. Ezek tudnak előkelően kikapni is, ami a fiatalság erényei között bizonyára a legnagyobb.

Innen fakad a bizalom is, ami egymás irányában nyilvánul meg. A főiskolai vívóversenyeken a diák vív, lekapja a sisakot, aztán odaáll és máris zsűriskedik, akadálytalanul.

Láttam a pullmani egyetem vívóestjét, amelynek végeztével éppen öt kínai fiút vettek föl a vívóegylet tagjai közé. Ünnepi vacsora keretében történt a felavatás, a diákelnök nagy beszédet vágott ki, a kínai fiúk meg voltak hatva a megtiszteltetéstől és egészen ellágyultak, amikor a diákelnök egy vitézzel a kezében taggá avatta a kínai fiúkat.

És ugyanennek a vívótereimnek a falán szép keretben olvasni lehetett a *Game and Gossip* nevű újság szatirikus cikkét, amit a diákok kivágtak, berámáztak és ide, a vívóterembe akasztottak ki, minden később következő vívónak szembetűnő helyen:

„... Vannak versenyzők, akik tudnak versenyezni és mégsem lesznek „nagy” vívók soha. Ők azok, akik soha el nem ismernek egy tust, mindig vitatkoznak és hacsak erélyesen rájuk nem bonyítják a bekapott tust, akkor fellökik sisakjukat és látható csodálkozással az arcukon, kérdezik: „én voltam?”

Tanuljátok meg hát, hogy a vívás elsősorban is akadémiai sport és hibázott Amerika, amikor a vívósport bevezetésekor nem úgy üdvözölte ezt a sportot, mint a művészeteket szokás, nein értékelte a vívásnak akadémiai szellemét, hanem mindjárt és kezdettől fogva a küzdelembe, a versengésbe vetette bele magát. Amerika csak a versenyt nézte és a győzelmet. Igen, szükséges a küzdő szellem, de csak a technikai tudás elsajátítása után. Előbb tanulni, csak aztán verekedni. Aki mindjárt az erőlködésnél kezdi, nem jut semmennyire. Ezért mondjuk mi, hogy vannak vívók, akik „nagy” vívók sohasem lesznek. Lehetnek bajnokok, szereshetnek sok híres győzelmet, de a nemzetközi megbecsülés, ami az igazi nagyoknak jár ki, nem az ő osztályrészük ...”

A bellinghami kaland

Walla Walla, Tacoma és Seattle kerültek Pullman után sorra.

Seattleben este hét órára voltam hivatalos egy vacsorára, amelyen tanárok, vasúti igazgatók, újságírók is voltak jelen.

Héttől tízig tartott a vacsora, amelyen természetesen a kérdések özönével halmoztak el; utána beszélgető, kellemes estét töltöttem egy magyar mérnökkel. A szibériai fogság után került el Californiába, ott is maradt, mint építész egy nagy vállalat alkalmazott művésze, templomok, krematóriumok, paloták festett üvegablakainak tervezője és festője. Különben fia dr. Réz Gézának, a Selmecebányái akadémia utolsó magyar rektorának.

Programm szerint, másnap reggel hét órákor kellett elutaznom, hogy a 160 km-nyire eső Bellinghamben, amely már közel van a canadai határhoz, a fegyverszünet napjának évfordulóján a tanítóképző iskola növendékeinek előadást tartsak. Amikor másnap reggel a vasúti állomásra menteni, ott kényelmesen beültem a károsszékre és időm lévén, nyugodtan néztem, miképpen fényesíti ki cipőmet az állomási csarnokban dolgozó néger, — de közben elmulasztottam az autóbust, mert az autóbusz állomása helyett, mely a város más részén van, a vasúti állomásra mentem.

Hét óra 30 perckor kellett volna elutaznom. Programm szerint bőven volt időm, jegyemet már megváltottam, s midőn be akarok szállni, kérdezik:

— Hová is akar menni?

Nagy csodálkozásomra ezt a választ kapom:

— A vonat csak kilenc órákor indul.

— Mikor érkezem?

— Tizenkettőre, — mondják.

Erre az időre pedig előadásom vége volt jelezve.

Egész amerikai utam alatt, a túlszűfolt program dacára, soha nem zavart semmi fennakadás, pontosan érkeztem és nagyon resteltem volna, hogy éppen ezen, a fegyverletételt ünneplő iskolai ünnepen, a magam mulasztása folytán zavar támadjon.

A pénztárnál visszakaptam jegyem árát s a pénztáros maga kérte fel egyik társát, hogy beszélje meg egy taxival, miképpen érhetném utól a város másik végéről induló autóbust. A taxi vállalta a fuvart s én Seattleből kiindulva, 20 km. után aggódva néz-

lem az, idő rohamos növekedését és, bár gyorsan haladtunk sehol semmi nyoma az okvetlenül előttünk haladó autóbusszokosinak.

Everestbe, 50 km-nyi út után, az autocar csak egy fél óra múlva érkezett meg, de még ma sem tudom, hogy hol kerültünk elibe? Valószínűleg nem ugyanazon az úton haladtunk. Taxisoffőrrom készséggel vitt volna egészen Bellingham-be is. A Pacific mentén kanyargó országút különben pompás, a legnagyobb igényekei is kielégíti, a táj pedig egyike a legszebbeknek.

Utamat az autóbusszal folytattam. Programm szerint néhány perccel 11 előtt érkeztem.

Az. autóbusz végállomásán már egy tanárnő várt két diákkal. Elvittek az iskolába, s néhány perc múlva ismét a katedrán állottam és beszéltem Magyarországról.

A hallgatóság között feltűnt egyik női hallgatóm, egy bécsi gírófi család sarja, aki amerikaihoz ment feleségül; ő különösen érdeklődött Magyarország iránt, mert annak idején többször járt is nálunk.

Az ebédnél tanárokkal és diákokkal voltam együtt. Közben elmondottam délelőtti kalandomat, a collegium présidense örömmel vette tudomásul, hogy nem késtem: egyben felajánlotta, hogy a költségtöbbletet megtéríti.

Este díszvacsora volt a kanadai hadsereg főlelkészének tiszteletére, ki az esti vacsorát követő ünnepnek volt a szónoka. Én abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy jobbról délelőtti figyelmes hallgatóm, baloldali szomszédomul az ünnepi szónok feleségét ültették.

Külföldi útjaimon gyakran tiszteltek meg, hogy étkezésnél jobbról is, balról is nőszomszédot kaptam. Egy-két órát eltölteni feszengve, témát nem találva és fabábuként ülve, gyakran fárasztóbb, mint közvetlenül az előadás előtt újságírókat kapni szomszédoknak, pedig ez élénk érdeklődésével alaposan kifárasztja az embert.

A bevezető, sablonos kérdések után hölgyszomszédjaimnak rendszeren elmondtam valami kis anekdotát, figyelve, vajjon milyen hatást vált ki? Azután annak megfelelően irányítottam a további társalgást. Elmondtam pedig ezúttal, némi bevezető „indokolás” után a következőket:

— Jupiter egy alkalommal teára hívta meg az összes erényeket, amelyek természetesen a női nemhez tartoztak. Jupiter maga

is pompás hangulatban lehetett, s talán ez volt az oka, hogy csak későn vette észre, midőn már másodszor kínálta meg őket édes-ségekkal, hogy szemben vele két hölgy mereven ül: egymás mellett, nem beszélgetnek és úgy viselkednek, mintha sohasem látták volna előbb egymást. Jupiter odaszólt mindkettőhöz:

„Ügylátszik, hölgyeim, önök nem ismerik egymást, talán nem is találkoztak még?”

Mindkét hölgy igenlőleg int, mire Jupiter bocsánatot kér mulasztásáért, bemutatja egymásnak a két nőt, akik az életben még nem találkoztak. Ezek a „Jótekonyság” és a „Hála”.

Valahol, (nem mondom meg hol) megrökönyödve vettem észre, hogy két szomszédom habozva, határozatlan arckifejezéssel veszi tudomásul a kis történetet. Nem tudtam megérteni, hogy miért nem hatott ez a kis tréfa, mely azelőtt sohasem tévesztette el hatását. Csak később jöttem rá, hogy a „Jupiter” név hozta őket zavarba. Nem tudták ki volt Jupiter, — erre az eshetőségre igazán nem gondoltam. De mégsem mertem megmagyarázni.

Vacsora folyamán a Pacific menti kis városban jobboldali szomszédommal gondolatban hidat vertünk, mely a két dunamenti metropolisig ért. Bécs és Budapest tűnt fel, a messzeség ködéből, a *ragyogó Bécs* és *vidám Budapest*, a másik oldalon pedig legközelebbi állomásom színhelye Vancouver, a brit birodalomnak leg-zelebbi őrhelye, Anglia és Kanada volt társalgásunk témája.

Értékes percek, — szépen terített asztal, jó étel (bor akkor még tilos volt) és kellemes társaság.

A fegyverszünet megkötésének évfordulója

Vacsora folyamán újra felhangzott a kérdés: „szóljak a társasághoz”. Épen november 11-ike, a fegyverszünet megkötésének napja volt. Egész Amerikában végig ünnepelték ezt a napot, mely vetett öt év öldöklésének. Valóban, azon a napon a vihar elvértett a csatákon, de kezdetét vette egy újabb, következményeiben srintén ép oly pusztító háború, melynek külső jelenségei ugyan nem olyan borzalmasak, eszközei nem is hatnak annyira közvet-

lenül, de mégis egész nemzedékekkel érzetik hatásukat. Határ-elzárások, vámháborúk, egész országokat képesek kétségbeesésbe kergetni, mert munkátlanságot teremtenek. A munkátlanság nyomában jár — akár a nap mögött az árnyék — a kétségbeesés, a törvényekből és szokásokból fakadó társadalmi fékek meglazulása, tekintély és tisztelet megszűnése — egy vesztett háború ezer kísérő jelensége.

Ezek a gondolatok hatottak át és ezeknek voltam szószólója, midőn egy tanárnő felszólítására a vacsorázó közönséghez szóltam.

A vacsora után hozzám jött baloldali szomszédnőm férje, a kanadai hadsereg tábori lelkésze, aki, úgylátszik beszédem hatása alatt melegegett fel, mert, midőn a vacsora elején egymásnak bemutatkoztunk, nem mutatott valami nagy érdeklődést Magyarországra iránt.

Csak néhány, összesen kilenc órát töltöttem *Bellinghamben*, de az események teljessége és az impressziók mélysége Bellingham városát, ott néhány kilométernyire Kanadától, felejthetlenné tette. Kedves emlékem maradt az előadásom utáni barátságos ebéd, a diákokkal és tanárokkal.

A diákok ebéd alatt alaposan kikérdeztek Magyarországra felől. Egy alaskai diáklány Magyarországra klímája iránt érdeklődött. (Úgylátszik az ő életében fontos szerepe lesz a klímának.)

Közvetlenül vacsora után elindultam a három órányira eső Vancouverbe. A határon enyhe határformálisok és esti tíz óra tájban futok be Vancouverbe.

Vancouver a brit birodalom, legszélsőbb őrhelye Észak-Amerika nyugati partjain, (Nevét Vancouver kapitánytól nyerte, aki 1792-ben Vancouver szigetét körülhajtotta.) Ez a város hasonlóan az Egyesült-Államok Csendes-óceán párjain fekvő városokhoz, csak akkor kezdett nagy mértékben fejlődni, midőn 1885-ben a kanadai Pacific-vasut odáig eljutott. Nyugat-Kanadának legnagyobb városa, tengeri kikötője, egyúttal kapuja ée kiinduló pontja Kanadának a kelet felé.

Fiatl diákok vártak az állomáson és elvittek a Canadian Pacific szállójába, — de közben még szükségesnek tartották tapintatosan előkészíteni a következőkre:

Ne legyenek meglepve, ha holnap kevés hallgatóságom lesz,

mert úgy látják, hogy előadásom iránt nem mutatkozik nagy érdeklődés.

Amire ezt válaszoltam:

— Én biztosan ott leszek, vajjon önök ketten eljönnek-e?

Ők is biztosra ígérték, hogy eljönnek.

— Hát az elnöklő tanár? — kérdeztem.

Erre ők azt felelték, hogy Soward bizony elutazott, azonban helyettesítésével megbízta egyik tanártársát, aki szintén biztosan ott lesz. Ezek után megnyugtattam őket, mondván, hogy meglévén egy előadásnak minden előfeltétele, a terem, az előadó, önök hallgatók és az elnöklő tanár, az előadást meg fogjuk tartani.

Másnap délelőtt, az egyetem egyik amfiteatralis tantermében, meglepően szép számú hallgatóság előtt beszélhettem Magyarországról.

Vancouverből nem vasúton tértem vissza Seattlebe, hanem a Canadian Pacific vasút egyik hajóján. Az esti órákban szálltam fel és reggel már Seattleben voltam, míg odamenet a határátlépés nem jár semmi különös nehézséggel, visszafelé Kanadában az Egyesült Államokba a határátlépés már sokkal több formalitással jár. Seattlebe egy szombati nap reggelén érkeztem, azon a napon, amelyen Pullman „oroszlánjai” mérköztek a seattlei „kutyákkal” A környező városokban is hirdették ezt a mérközést, mert ennek napjára tüzték ki egyúttal a seattlei kollégium volt növendékei látogatását. Ez a nap az ú. n. „home coming day” — a „haza-nézés napja”.

A Puget Sound öbölben fekvő város kikötőjébe futnak hegyem, rizs, tea, kávé, cukor, fűszer és indigó rakományok. Fő kivitelű árurakománya: liszt, fa, hal, szén, széna, gyümölcs, élőállat és tejtermékek.

Számos hajózási vállalat és négy nagy transzkontinentális vasúton bonyolítják le a város forgalmát, amely „Queen City of the North West” északnyugat királynői városa néven ismeretes. Lakóinak száma immár a 400.000-hez közeledik.

A város körül van véve hegyekkel, amelyek biztosítják enyhe klímáját kelet felől. Nevét egy indián törzsfőnöktől kapta.

A hét végére pihenőt kaptam s ahelyett, hogy egyenesen előadásom színhelyére utaztam volna, Seattleban töltöttem a szombati és vasárnapi napot és itt ismét football-mérkőzésnek voltam a szemtanúja.

Seattleben is remek stadion fogadja az embert. Itt is tele van a város idegenekkel, — azaz olyan „idegenek”-kel, kik reggeltől estig látogatják azokat a helyeket, ahol valaha jártak. Seattleben is van szerencseállat. Itt az alaskai kutyát tiszteli az egyetem ifjúsága és meccs előtt nagy rivalgás közben pórázon tartott alaskai kutyával fut elől egy diák a stadion közönsége előtt.

Megvan minden külsőség abban a nagy városban ép úgy, mint a kis Pullmanban. Régi ismerősöket üdvözlnek, — a *coogarak* fognak mérközni az *alaskai kutyákkal!*

Mérgőzés előtt felvonulnak azok a régi diákok, a „*letter man*”-ek, akik valamikor betűt viseltek, azt, amely a válogatott csapathoz való hozzátartozásának jele.

Ezek az egyetem volt dicsőségei. Mérgőzés előtt felállanak, rajtuk van a takaró, amelyet annak idején, kaptak ajándékba, mikor először jelentek meg; a zöld gyepen, mint az egyetem képviselői.

Az ő ünneplésükkel kezdődik a nagy mérgőzés. Ők a hősök, régi mérgőzések harcosai, bálványok egykor, kik most fiatalok között is fiataloknak érzik magukat. A keményen küzdő amerikai élet közepette a dollár csinálást abbahagyva, eljönnek a *home coming* napjára és elfogja őket az ifjú romantika heve.

Seattle után Oregon állam Newberg collegiumi város volt utazásom célja. Ez a kis város büszke arra, hogy Herbert Hoover, Amerikának volt köztársasági elnöke, mint teljesen árva gyermek eljött e városban lakó nagybátyjához és itt töltötte ifjúságának néhány évét. Az iskola kegyelettel őrzi magát az iskola épületét, mely ezidő szerint a collegiumi fiúk hálólhelyül szolgál. Quakerek alapították ezt az iskolát. Hallgatói között azonban nagy számban vannak methodisták. A 3.000 lakosságú városban baptisták, nazárenusok, quakerek, methodisták, presbiteránusok, szabad methodisták, lutheránusok és katolikusok templomait találjuk. Ez maga is mutatja vallási szempontból Amerika lakosainak nagy széttagoltságát, míg a lakosság társadalmi csoportosulását a különböző egyesületek mutatják.

Alkalmam volt a Willametta völgyében fekvő kis város környékét is megismernem. Az egész egy gyümölcsös kert és ez képezi a környék lakosságának egyik fő jövedelmét. Házigazdái, Silver

úr, Armstrong tanár apósa, egy esős délután elvitt, hogy a környéket megismerjem. Nem válogathattam az időben, — mert másnapra érdenes hegyen-völgyön túl voltam. Kirándulásom alkalmával láttam gyökerestől kitépett szilvafákat és midőn vezetőmet ennek oka felől megkérdeztem, azt mondotta:

— Nem fizetődik ki, — ez is a háborúnak egyik következménye.

Még mielőtt feltettem volna a kérdést, hogy milyen összefüggésben van a háborúval, a következőket mondotta:

— A közelmúltban egy gyümölcsös tulajdonosa, aki nagy mennyiségben szállított szilvát külföldre, egy bankhoz fordult kölcsönért. A bank azonban a kölcsönt megtagadta azzal az indokolással: Németország már nem rendel öntől szilvát, s különben is a szilva ára nagyon esett, s nincs kinek eladni a szilváját, nehézségei volnának a visszafizetésnél.

Corvallis

Newberg-től vasúton két óra járásnyira van Corvallis. Programom a következőkben készít elő a történendőkre:

*Kedd, nov. 17. Ind. Newberg 9:05 Southern Pacific
Érk. Corvallis 11:05.
Prof. F. A. Magruder
Oregon State College*

Este: Magyarország gazdasági és kulturális élete.

Programm szerint, másnap délelőtt szedem a sátorfámat s indulok a szomszédos Albanyba. Huszonnégy óra állott rendelkezésemre, néhány óra kivételével, melyekben pihentem, mind változatos, érdekes és felejthetetlen.

Az állomáson várt Jensen, a collegium titkára, kit *Kerr*, a collegium presidense még 1907-ben, midőn presidensnek meghívták, magával hozott Utahból. Magruder tanár otthonába szállásolt, nagy szívélyességgel fogadott. Magruder tanár kézikönyvét: „American Government” a legtöbb amerikai collégiumban tankönyvként használják, az ezekért befolyó illetékek lényegesen növelik tanári illetményeit.

Alig raktam le csomagjaimat, már is sürget Jensen titkár, nézzük meg a campuszt. Megleptek a collegium építkezései és környéke. A Willamette folyó völgyében 1869-ben, midőn a kollégium alapkövét lerakták, tágas helyet kaptak. Állami földművelési kollégium (State Agricultural College) név alatt ismeretes a corvalliszi főiskola. Azonban a földművelésen kívül és attól függetlenül tanaszakai: a gépészeti, vegyészeti, kereskedelmi, erdészeti, bányászati, gyógyászati, tanítóképző és tanárképző, közgazdaságtan, katonai tudományok és általános alapvető ismeretek, melyeken — a két legutolsó kivételével — nemcsak kollégiumi, hanem egyetemi tanulmányokat lehet folytatni. A mi fogalmaink szerint a corvalliszi főiskola nem kollégium, hanem egyetem, sőt több egyetem összessége. Az orvo-si és hittudományi fakultás kivételével majdnem az összes szakok vannak képviselve.

A sok tanszakkal megfelelően nagy kiterjedésű a corvalliszi campusz. A campuszról láthatók nyugatfelé a tengerparti hegyláncolat legmagasabb csúcsa, a Mária-csúcs, keletfelé pedig a Cascade hegyláncolat a Hood, a Három Nővér és Jefferson hóval borított begyormai. Legszebb az összes épületek között a „Memorial Building”, amely a háborúban elesett egyetemi tanárok és diákok emlékére épült. Egyforma kegyelettel őrzik a spanyol és a legutóbbi világháború hősi halottainak emlékét. Nemcsak márványba vésték az elesettek neveit, hanem pontos adatokat gyűjtöttek, hol és milyen körülmények között áldozták fel a tengeren túl, idegen országok csataterain az alma mater kötelékébe tartozók legdrágább kincsüket — amely még csak ígéret, reménység volt, — saját életüket.

Megérkezésem délelőttjén a corvalliszi kereskedelmi kamara tartotta szokásos közös ebédjét. Az ebéd szónoka Dubeck dékán volt, aki Mandzsúriáról tájékoztatta a hallgatóságot. Az ebéden részt vett egy, a háborúban megrokkant férfiú is. „A mi hősnünk”, — így mutattak be nekem. Feltűnően megkülönböztetett tisztelettel viseltettek féllábú asztaltársam iránt.

Igazgatósági, tantermeket magában foglaló épületek, gyakorlati műhelyek, laboratóriumok, hallgatók elszállásolására szolgáló épületek, diákok és diáklányok szövetségi házai (fraternity és sorority house-ok) tágas területekkel elválasztva és jó utakkal egybekötve: tervszerűen felépített egyetemi város benyomását keltették.

Jensen titkár a legnagyobb lelkesedéssel beszél főnökéről, ki- nek szervezőképessége emelte a corvalliszi iskolát az első amerikai iskolák sorába. Erről tanúskodik mindaz, ami az utolsó huszonöt év alatt a corvalliszi campuszon épült. Sportban és egyéb versenyeken sok írnia? egyetem ifjúságával vívott versenyben öregbítették dr. Kerr és az intézet hírét.

Huszonöt év előtt a diákok száma alig haladta meg a nyolc- százat, ma az ötszörösét is meghaladja. Az egyetem birtokában Oregon állam területén összesen ötezerholdnyi terület van. A főis- kola úgy a földbirtokosokkal, valamint az iparral állandó kapcsola- tot tart fenn. Így az iskola folyton a gyakorlati életből nyer impul- zust, viszont az iskola oktató és nevelő hatással van Oregon állam széles, olyan néprétegeire is, melyek az iskolával nem állanak tanár- és tanítványi viszonyban.

Csak úgy tölti be hivatását valóban az egyetem, ha állandó kapcsolatban marad az étellel.

A mérnöki kiképzés

Mérnökember létemre leginkább érdekelt a mérnöki kiképzés: vajjon melyek azok az alapelvek, melyeknek alapján a mérnökö- ket nevelik. Jensen titkár szívesen szolgált magyarázattal, azonfelül látví? érdeklődésemet, bőven ellátott tájékoztató nyomtatványok- kal is.

Azok az egyetemek, melyek az államtól területeket kaptak ajándékba, gyakorlati ismeretek oktatására vállalkoztak. Ezeknél az iskoláknál az alapítás alap gondolata: embereket nevelni, akik képesek lesznek a természeti kincsekben és termelési lehetőségek- ben oly gazdag ország termelését fokozni és a termelvényeket racionálisan felhasználni. (Amerikának összesen 160 mérnöki isme- reteket oktató kollégiuma van, ezek közül 49 land grant kollégium, vagyis a központi kormánytól földajándékban részesült.)

A mérnöki kiképzés Amerikában egészen mási alapelveken nyugszik, mint Európában. Az amerikai koncepció szerint a mér- nököt nemcsak arra kell előkészíteni, hogy a gépeket ismerje, hi- dakat, utakat, felhőkarcolókat, vasutakat és vízgátákat tudjon épí- teni, hanem, még egyetemi éveit alatt készítik elő, hogy az embe-

rekkel való bánásmódot és evvel együtt az érvényesülés módját is megtanulja.

Nálunk gyakran fölmerült az a kérdés: mért nem foglalják el a mérnökök a társadalomban azt a helyet, amely komoly, rendszeres stúdiumiaknál fogva megilletné őket? Mért ritka nálunk az a mérnökember, aki műszaki, legtöbbször másoknak alárendelt munkaköréiét átlépve, magasabb vezetőállást töltene be?

A munkást, mielőtt egy gépet reábiznána, kioktatják gépe kezelésére, azonban azt a vezető embert, akit a legkényesebb gép, az ember vezetésével bíznak meg, minden előkészület nélkül szabadítják reá. Az iskola évek alatt kell a jövő mérnököket oly ismeretekkel ellátni, melyeket az életben csak évek tapasztalatai alapján szerezhetnek meg. Legdrágább tanulás a saját kárán való okulás. Ha csak a saját kárán tanulna az ember, úgy ennek a tanulásnak következményeit csak a tanuló érezné, de gyakran a tapasztalat szerzés sok száz ember kárára történik és kárára van a vállalatnak is. Így a műszaki ismereteken felül közgazdaságtan, gazdasági földrajz, könyvtartás, a szakba vágó irodalom ismertetése, szervezéstan, Teklám, eladás, pszichológia, az ipar története, statisztika és adatainak feldolgozása, munkás és munkaadó egymáshoz való viszonya, modern nyelvek a jövő amerikai mérnök tanulmányának tárgyai. — Az angol nyelv alapos ismerete, a fogalmazás, a szónoklástan époly szigorúan vétetnek, mint akár a szorosán vett műszaki tantárgyak. Logikusan gondolkodni, szervezni és adminisztrálni: ezek a mérnökök ismereteinek nemcsak kiegészítő, hanem fontos alapvető részei. A mérnök viszonya a vállalkozóhoz, ügyfélhez, a publikumhoz, vagyis mindenkihez, akivel az életben összeköttetésbe jöhet, a mérnökök nevelésének részei. A mérnököt arra nevelik, hogy a társadalmi élet szerkezetét és saját működésének szociális oldalát is megismerje.

A „féliszeg” amerikai mérnök — ismeretlen fogalom.

Ezek alapján az oregoni műszaki kiképzés négy főrésze oszlik: I. *Mathematikai és fizikai ismeretek*, II. *Angol nyelv és társadalmi tudományok*, III. *a mérnöki tudomány alapvető ismeretei*, IV. *a mérnöki alapismeretek alkalmazása specializált műszaki szakokban*. Az élet is igazolja, hogy aki az alapelvekkel tisztában van, ha megtanult mérnökiileg gondolkodni, speciális esetekben önmagára erejéből is képes elsajátítani a szükséges műszaki ismereteket.

Az oregoni mérnöki pályára készülő hallgatók gyakorlati kiképzésére szolgálnak a különféle műhelyek és laboratóriumok. Ilyen a famegmunkáló műhely, melyben mintaasztalosság is van.

tüzelő- és szellőztetőberendezések, modern gázgépek mind a gyakorlati kiképzést szolgálják. Az oregoni földművelési akadémia hidraulikus laboratóriuma az Egyesült Államok egyik legjobban felszerelt laboratóriuma.

Azok a hallgatók, akik a kollégiumi négy év elvégzése után elérték a *B. A.* fokot, folytathatják tanulmányaikat. A kollégiumot végzett mérnöki ismeretekkel foglalkozó graduált hallgatók egy-nyolcada tovább folytatja tanulmányait, vagy bizonyos idő után visszatér, hogy ismereteit kibővítsé.

Hogy a továbbképzésre vonatkozó hajlandóságot fokozzák, az érdemes graduáltakat stipendiummal támogatják. Végeredményében a képzett mérnök az állam aktívuma, ha alkalmat adnak hozzá, módjában áll lehetőségeket reális értékekké formálni.

A kísérleti állomások célja közvetlenül szolgálni az ipart, szolgálni a közt. A köznek való szolgálatot az amerikai service-nek nevezi. Az angol nagyobb gyárakban még a múlt század utolsó éveiben az úgynevezett Welfare management-et tanulmányoztam, a köznek való szolgálat jóléti intézmények bevezetése útján, a német, a Wohlfahrtseinrichtungen, jóléti intézmények bevezetésével igyekszik embertársait szolgálni, amott a vezetésen, a managementen van a fősúly, itt, Amerikában a servicén, a személyes szolgálaton.

Helyén valónak tartom itt felemlíteni, hogy a rideg és emberi pors iránt érzéketlennek tartott Amerikában végezték eddig a munkásvédelmi berendezések terén a legtöbbet. A „Safety first” első a biztonság-mozgalom, sehol sem hatolt annyira keresztül, mint Amerikában.

A délután nézgelődéssel telt el. Az előadás előtti társasvacso-
rán egy újságíró szomszédom volt. Megbámultam, mennyire felhasználja az időt, hogy nemcsak újságja, hanem maga számára is minél többet értékesítsen a rendelkezésre álló időből.

Előadás után, mely kilenc óra tájban végződött, ismét Magruder tanár otthonában jöttünk többen össze. Egészen éjfélig folyt a társalgás; eközben kértek fel, hogy a kollégium rádióján másnap, a reggeli órákban tartsak előadást. Elfogadtam, s a hajnali óra már az íróasztal mellett talált, hogy felkészülten nőhallgatóságnak tartsak Magyarországról előadást.

Arcvonásaira csak homályosan emlékszem, de képzeletemben él egy bájos speaker, aki nagyon kedvesen ajánlott be a hallgatónak.

Harminc perc állott csak rendelkezésemre. A zárt fülkében magiam elé képzeltem Oregon magában álló farmjait, ahová a rádió hulláma révén jutott a hír Magyarországról. Eszembejutottak az országutak mentén elhelyezett fapóznák, leveles ládáikkal, melyekbe a postás az országúttól távolesó farmer-lakás címére küldött leveleket bedobja.

Oregonban volt ezek szerint a legtöbb hallgatóm.

Néha barátságok egy pillanat alatt köttetnek, néha meg egy emberéletig tartó együttlét sem elegendő, hogy a baráti érzések kapcsolai kifejlődjenek. Őszinte barátként tisztelem Jensen titkár urat és hegyen-vízen túl álljuk a rövid együttlétünk alatt keletkezett barátságot, folyton remélve, hogy vagy odaát, vagy ideát újra találkozunk.

Vájjon mi történik avval a sok-sok ezer lánnyal, aki a kollégiumot elhagyja? Hol találnak ezek foglalkozást és hol tudják érvényesíteni mindazt, amit az iskolában, illetőleg a kollégiumban négy év alatt tanultak?

Már Amerikába menet, a hajón talákoztam egy egyetemet végzett lánnyal, aki Angliából jött, ahol egy nagy cég részére bevásárlásokat végzett. A kollégium évei, mint már előbb is láttuk, igen sok fiú és lány részére a nehéz munkának az évei, Sok diáklány, hogy a tanulás költségeit fedezhesse, házakba jár házi teendőket végezni. Nehéz munkát vállal, míg végül eléri vágyainak netovábbját, graduait lesz és elvégezve a kollégiumot megkeresi a maga kenyerét. Ha pedig tanulmányainak elvégzéséhez kölcsönt vett fel, így visszafizeti,

Egy igen magasállású amerikai hölgy mondotta nekem, hogy midőn házi alkalmazottat keresett és több jelentkező közül kiválasztott egyet, azt kérdezte tőle, vájjon milyen ajánlatokkal rendelkezik, mert hiszen nem fogadhat házába egy teljesen idegent, minthogy gyakran egyedül lesz vele otthon, a lány minden habozás nélkül ezt felelte:

„Kérem, forduljon az egyetem presidenséhez, ahol tanulmányaimat végeztem, ő kellő referenciákkal fog szolgálni”.

Ez a lány tanulmányaihoz szüleitől kapott pénzt, de mint-

hogy több testvére is van, ami pénzt reá költöttek, ekép vissza-téríti.

Oregon állami collegiumának hallgatói között igen nagy számban vannak női hallgatók, Érdeklődtem az egyetem titkáránál,, hogy vájjon miből fognak ezek megélni a boldog egyetemi évek után, amikor kikerülnek az életbe?

Az amerikai collegiumot végzett lány 16 évi iskolai tanulmány után igen gyakran beáll valami nagy üzletbe segédnek; árusítónők gyanánt ugyanabba a sorba kerülnek, mint a többi elárusító, de elvárják tőlük, hogy tanultságuknál és képzettségüknél fogva azoknál különbeknek mutatkozzanak.

A következő lépés egy ilyen áruháznál, hogy egy áruosztályban a dolgozó lányok között első lesz, vagyis head of stock. Így egy kis gyakorlatot szerevezve, a lányt megbízzák bizonyos cikkek bevásárlásával is.

Különlegességi boltokban a végzett collegiumi hallgatót arra is használják, hogy bizonyos cikkeket a nagy közönségnek bemutatasson, azonkívül arra is, hogy az: üzletfeleket, különösen azokat, akik messze laknak a várostól, felkeressék és nekik a bevásárlásokról segítségükre legyenek. Foglalkoznak a lányok azzal is, hogy a konkurrens cégeknek figyelik az árut és az árakat.

A lányok tehát kereskedői karrierjüket egészen alulról kezdik,, bár kollégiumot is végeztek, és rosszul tenné az olyan graduait lány, aki kevésbé iskolázott társnőivel ezt éreztetné.

A lányok, akik a kereskedői pályára készülnek, négy éven át a házi közgazdaságtant, a „home economics”-kurzust hallgatják, azonkívül pedig a „house hold administration”, vagyis a házi adminisztrációt. Természetesen a gépírás és gyorsírás ismerete nem felesleges. Azonfelül ajánlják, hogy az ilyen lányok a kollégiumi évek alatt kereskedelmi szakokat végezzenek, közgazdaságot tanuljanak, pszichológiát, belső házi berendezést és az eladási szokásokat is ismerjék. A széles kulturális alap csak előnyére válik minden lánynak.

A prosperitás idején egy ilyen kezdő lány fizetése 20—30 dollár volt egy hétre. Az a lány, akit bevásárlással bíztak meg, átlag 1500—2000 dollárt keresett évente. Egy másik foglalkozási ág a végzetek részére, hogy elszerződnek nagyobb intézetekbe, elvállalják a konyhának, esetleg mindazon ügyek vezetését, melyek az

intézetben lakók ellátására vonatkoznak. így helyezkednek el a kollégiumot végzett hölgyek nevelőintézetekben, kórházakban, nagy üzleti cégekben és oly szervezeteknél, melyek üdülés céljából otthonuktól távoli épületekben tanyáznak, vagy táboroznak. Tudvalevő, hogy mindegyik kollégiumnak és sok középiskolának van étterme. A kórházakban a dietikus konyha ismerte fontos. Gyakran kollégiumi lányok nyitnak ebédlőt, vagy cafeteriát. (Cafeteriáknak nevezik Amerikában azokat az étkezőhelyiségeket, ahol a vendég teljesen önmaga szolgálja ki magát. Bejön, kap egy kemény kartonlapot, maga vesz egy fatálat, tányérokot és maga válogatja ki ételeit, kiválasztja a húsfajtát és a szakács előtte porciózza ki az ételt. így válogatja a főzeléket, a tésztát, s mikor a tál már tele van, körülnéz, kikeres magának egy üres helyet, leteszi, aztán maga megy a szükséges evőeszközért, maga vesz vizet magának, ebédjé befejeztével ott hagy mindent az asztalon és kifelé menet megnézi, hogy a kemény kartonlap melyik rubrikái vannak kilyukasztva és ennek megfelelőleg fizet. A cafeteria személyzete leszedi az-ételt és újra rendbehozza az asztalt.)

A kórházakban a dietikus konyha ismerete különösen fontos. A lány olyképen készül erre a pályára, hogy úgyszólván tudományos szakácsá képezi ki magát. Kémia, fizika, bakteriológia, ezek liozzá a szükséges alapvető ismeretek. Hallgatnia kell azokat a tárgyakat, melyekben őt az; intézetek vezetésre oktatják, ha pedig kórházba megy, akkor olyan elismert kollégiumnak vagy egyetemnek bizonyítványát kell fölmutatnia, mely kétségtelenné teszi, hogy az ételek és különböző táplálkozások ismereteiben sikerrel vizsgázott.

Használják a végzett leányokat szakértőkül: megvizsgálni pl. a háztartási felszerelést, vagy bankok tanácsadó gyanánt alkalmazák őket, hogy feleiknek tanácsokkal szolgáljanak: miképen vezessék be takarékosan háztartásukat. Egy ilyen megbízott bizonyos könyvvezetést rendez be a háztartásban, a világítás, mosás, varrás, fűtőberendezések tekintetében tanácsokat tud adni, megmagyarázza az egyes házi gépberendezések használatát. Esetleg javaslatot tesz a meglévő berendezések átalakítására.

Nagy működési tér jut azoknak, akik ezeknek az ismereteknek a tanítására vállalkoznak. Nyolcezer amerikai high schoolban a „home economics” bevezetett tantárgy.

A collegiumot végzett lányt használják új cikkek bevezetésére, jó előadónak kell tehát lennie, ez a tulajdonság válik előnyére, midőn utazó ügynöki állást vállal. Hölgyeket találunk a legmagasabb állásokban, fizetésük nem marad a férfi fizetése mögött.

Az amerikai közéletben is nagy szerepe van a nőnek. Statisztikai adatokkal kimutatták, hogy az amerikai vagyon minő tekintélyes része van női kezekben. Az egész országra kiterjedő szervezeteik révén a politikában is döntő befolyással bírnak. Több szabadidővel rendelkeznek, mint a férfiak és így több alkalmuk van általában ismeretek szerzésére. Egy egyetemi tanárral erről az utóbbi témáról társalogva, tréfásan mondotta a következőket. Ha egy társaságban a férfiak valamilyen téma felől nem tudnak meg-egyezni, rendszeren úgy döntenek:

„Let us ask the girls”. (Kérdezzük meg a lányokat; értsd aszszonyokat.)

Kis egyetemi város *Albany*, a *Willamette* folyó partján Oregon államban. *Portlandból* kiindulva, a *Southern Pacific* vasút köti össze észak-déli irányban Oregon állam nagyobb városait. „The friendly City” (a barátságos város) így nevezi magát a tiszta utcáival, szép természeti környezetben fekvő város. A várostól kelet felé van a *Cascade-*, nyugatra a *tengerpart mentén* húzódó heglánc.

Az albanyi collegium alig néhány km-nyire van Corvallistól[^] ahol az állami collegium áll. Maga az iokola a város délnyugati részén terül el, a környék legmagasabb helyén, összesen 45 holdnyi területen. Főépülete az ú. n. William Henry Grey hall három emeletes. A földszinten és az első emeleten vannak a tantermek, a másodikon az irodák. Van a kis egyetemnek egy kémiai és fizikai, továbbá biológiai és botanikai múzeuma is.

A kis collegium könyvtára 13.000 könyvből áll. Ötven folyóiratot járát, azonkívül a collegium barátai hetvenöt újságra és folyóiraatra fizetnek elő. A collegium kápolnája az emelet harmadik részében van elhelyezve. Az egyes osztályokat azoknak a férfiaknak és nőknek nevérol nevezték el, akik a collegium céljaira nagyobb adományokat tettek. Egy másik épületben — amelyet szintén az adakozók bőkezősége folytán tudtak fölépíteni, — helyezték el az étkezőtermet, a konyhát és a mosodát. Itt van a nagy társalgóterem, a harmadik és a negyedik emeleten pedig a collegiumi diáklányok hálótermei. A tornaterem egy 50.000 dolláros alapít-

ványból épült, benne vannak a zuhanyfürdők, mosdók és a sportfelszerelések elhelyezésére szükséges helyiségek. Sporttelepe csak most készült el.

Egy ilyen kollégium látogatása a következő költségekkel jár:

beíratási díj	5	dollár
tandíj 12 hétre, vagyis negyed évre terjedő időre, 12—17 heti órai hallgatás után	50	
olyan diákok, akik 12 óránál kevesebbet vesznek: óránként.....	4.5	„

Papok fiai és lányai, akik szüleik ellátása alatt élnek, a tandíj felét fizetik, azonban a többi díjakat teljes összegükben tartoznak fizetni. A könyvtárdíj 2 dollár egy negyed évre. A laboratóriumnál pedig az egyes díjak a következők:

általános kémia	3	dollár
mennyiségi és minőségi analízis.....	1.5	„
szerves kémia	3	„
phisikai kémia	3	„
kutatás	1.5	„
természettani kísérletek.....	3	„
biológiai kísérletek	1	„

A collegium diákjai maguk állapították meg, hogy évnegyedenként 6 dollárt fizetnek különféle egyesületi és tagdíj címén. Ezt a díjat a kollégium szedi be és adja át a diákok testületének, amely összegből azután az egyes diáktársulatok költségeit fedezik. Olyan diákok, akik a közös hálóépületben egy szobában kettesével laknak, évnegyedenként 20 dollárt fizetnek. Az a diák pedig, aki egyedül foglal el egy szobát, 35 dollárt fizet. Az ellátás költsége tanegyedre előre fizetve, öt dollár hetenkint, hogy ha nem az egész összeget fizetik előre, s egy dollár naponta, ha egy hétnél rövidebb időre történik a fizetés. Így tehát a 36 hétből álló tanév költségei:

tanítás	155	dollár
ellátás	180	
szoba.....	60	„
könyvtár.....	6	„
laboratóriumi díjak	9	„
diákok egyesüléseinek díja.....	18	„
Összesen:	428	dollár

Ebben azonban nem foglaltatik benne a könyvek, mosás, ruházkodás költsége. A diákoktól megkivánják, hogy lehetőleg a kollégium épületében lakjanak. A kollégium diákjai itt is két részre oszlanak. Vannak közöttük, kik meg tudják a költséget fizetni, viszont sokan vannak, kik önmagukat tartják fenn vagy kölcsönt vesznek fel. Amíg lehetett, a város kereskedői és iparosai alkalmat adtak a diákoknak, hogy munkával keressék meg kenyerüket. Maga a collegium is felhasználja a diákokat pl. a hálólhelyek takarítására, irodai munkára, az épületek gondozására, fűtésére, szóval a legkülönbözőbb munkákra. A collegium a munkákért óránként 25—50 centet fizet. Az egyetem rendelkezésére különböző alapítványok állanak, amelyekből ösztöndíjak formájában nyújtanak a diákoknak pénzübeli segítséget kölcsön.

Az albany-i collegium diákjai és tanárai együttesen fogyasztják el ebédjüket. (Ezt a kedves szokást különben másutt is tapasztaltam, pl. San Jóséban a tanítóképzőben. Flagstaffban a tanárok külön asztalnál, de ugyanazt az ételt kapják.)

Az iskola programjában szerepel pontosan háromnegyed tíz órai kezdettel istentisztelet is a collegium kápolnájában.

Együtt ebédeltem, a diákokkal és tanárokkal, ebéd után pihenőre tértem, hisz előtte való napon Corvallisban tartottam előadást; késő estig Magruder tanár vendégszerető házában sokáig fenn voltam és még utána a késő éjjeli órákig készültem egy korán reggel a corvalliszi egyetem rádióállomásán a nőknek tartandó előadásra. Épen elég volt az napra.

Estére Graham tanár vendégei voltunk, Gröning a collegium dékánja vacsora közben arra invitál, hogy másnap a collegium kápolnájában *s sportról* tartsak előadást.

— Hiszen már tíz óra húsz perckor indulok tovább Eugene felé, háromnegyed tízkor hogy tartsak előadást?

— Böven van idő, — volt a válasz.

(Ez a meghívás eszembe juttat egy hasonló körülmények között történt más meghívást, lent délen, Uruguayban. Montevidéói tartózkodásom utolsó két napján a rádióban és az ottani univerzításon egy-egy előadást tartottam, — utóbbiban Budapestről, mint a sportok és fürdők városáról. Az „Y M C A” igazgatója azzal a kéreccsel fordult hozzám, nem volnék-e hajlandó hajóm indulása

előtt közvetlenül a délelőtti órákban előadást tartani? Odalent nem fogadtam el a meghívást, egy tizennégy napos tengeri út előtt érthető, ha az ember eféle barátságos meghívást — elhárít.)

„A sport, mint a nemzetek kultúrájának egyik értéke és egyúttal annak mértéke”, ezt a témát választottam. Kifejtettem, hogy széttagozódott társadalomban a sport az összekötő kapocs; ez az egyetlen terep, melyen a különböző társadalmi osztály ifjai között ledőlnek a válaszfalak, mert olyan küzdelemben, melyben a yard és perc számítanak, mint eredményerők, vagy melyekben egyenlő fegyverekkel küzdenek, többnyire a jobb kerül ki győztesen. A különben elszigetelten élő társadalmi osztályok egymással való érintkezése a rendszerint annyira nehéz megértés kiinduló pontjává válik. A sportok a társadalmi béke megteremtésének határozó tényezői. Béke támad az ország határain belül, és béke kívül azi ország határain túl.

Fölemlíttem, hogy a nagy világégés után a sport talált először utat a volt hadban álló ellenfelek között. A népek már vágytak a békére: ott állanak egy mély szakadék két oldalán, barátságos szavakat is kiáltanak egymás felé, szívesen nyújtanának egymásnak kezét, de közöttük mély és széles az a szakadék. Annak alján zúg a politika örvénylő patakja.

A sport vert hidat először azok közé, akik öt éven át minden eszközzel arra törekedtek, hogy egymást pusztítsák.

Ahol a sportbéli érintkezés az országon belül vagy kívül nem békét, hanem gyűlöletet teremt, ott a sport elvesztette hivatásának egyik alapföltételét.

Pont háromnegyed tízkor kezdtem meg előadásomat. Fenn a pódiumon mellettem jobbra és balra a fakultás, előttem pedig zsúfolt padosorokban a hallgatók, fiúk és lányok. Negyed tizenegyre vége is volt az előadásnak, néhány percnyi idő volt még a vonat indulásáig. Csomagom már mind az állomáson várt. Ez a percnyi beosztása az időnek, teljesen amerikai ízű. Két órán belül már Eugene-1-en voltam, új környezetben, új emberek között.

Eugene

Oregon állam egyetemének székhelye Eugene. Lakosainak száma 22.000, egyetemét kb. háromezer diák látogatja. Két órányira

Corvallistól szintén a Willamette völgyében fekszik. Itt Mez professzor vett gondjaiba, aki valahonnan Németországból került a nagy tó túlsó partjára. Nagy örömmre szolgált, midőn az északnyugati egyetemek Portlandban tartott kongresszusán újra találkoztam vele.

Egyetemi újságok

Eugene-ban az egyetem újságírói tanszaka felé terelődött figyelmem. Minden amerikai collegiumnak, de sok high schoolnak is megvan a maga lapja. A nagyobb létszámú egyetemeken naponta jelennek meg az egyetemi ifjúság szerkesztésében megjelenő lapok, a kisebb létszámúaknál pedig hetenkint kétszer vagy háromszor. A középiskolák folyóiratokat adnak ki, ezek jobbra nagyobb időközben jelennek meg.

Amerika több collegiumán az újságírást is tanítják és ezekből épúgy lehet diplomát kapni, B. A. és M. A. fokozatokat, mint akármely más szakból. Az újságírással foglalkozó egyetemek hallgatói külön egyesülésben tömörülnek; ezek a többi egyesülekhez hasonlóan három görög betűvel jelölik szövetségüket, ez a három görög betű: Sigma, delta, chi. Corvallisban is tanítják az újságírást, azonban ott csak melléktárgyként: diplomát ott újságírásból nem kaphat a hallgató. Corvallis büszkesége, hogy 1928-ban 39 pályázó *sigma*, *deity*, *chi* testvéri szövetség közül ő nyerte el az első díjat, s a következő években is helyezést ért el.

Valahányszor egy-egy collegiumon megjelentem, már várt vagy felkeresett a collegiumi újság riportere és annak rendje és módja szerint meginterview-olt. Az egyetemi lapok már előzőleg hoztak ismertetést rólam, ama körirat nyomán, melyet a Carnegie-alapítvány központja nemcsak az egyetemi lapoknak, hanem a napilapoknak is rendelkezésére bocsátott.

Mi tagadás benne, fiatal interviewolóim at leginkább a sport érdekelte. Az olimpiász évéhez közeledtünk és én természetesnek találtam, hogy a nagy világesemény, melynek színhelyet Los Angeles és minden, ami a sporttal kapcsolatos, az érdeklődés homlok, terében állt.

Bár abban az időben a magyar sajtóban állandóan jelentek

meg hírek, hogy Magyarország nem vehet részt az olimpiai játékokon, én mindenütt váltig hangoztattam, hogy a magyar kard és a magyar úszók annyi magyar dicsőség osztályosai, a magyar vitalitás legjobb szószólói külföldön — nem fognak elmaradni. Vívóink pengéjük hegyével, láthatatlan, de mégis mindenki által olvasható írással Grönlandtól egész Capetown-ig Magyarországot a világ köztudatába rögzítik. A vízipólózók minden labdája, mely az ellenfél hálójában akad meg, ugyanezzel a hatással van.

Nagy meglepedésemre szolgált, hogy mint a magyar sportnak régi harcosa, előadásaim kapcsán, mint a magyar kultúra nagy értékét, a magyar sportot is ismertethettem hazulról távol, az olimpiai győztesek hazájában, a Pacific mentén.

E helyütt akarom a kegyelet és hála adóját leróni az oly korán elhunyt Gerevich Zoltán iránt, aki sohasem szűnt meg buzdítani, hogy annyi elkedvetlenítő körülmény dacára, ne hagyjam abba külföldi előadásaimat. Tettel és tanáccsal támogatott — mindig az ügyet nézte, irigység, féltékenykedés nem tartozott az ő tulajdonoságai közé. Haló porában is szeretettel emlékszem meg róla.

Legtöbb helyi híradás már előadásomat megelőzőleg sportkapcsolataim iránt tájékoztatták jövő hallgatóságomat. „Oregon Daily Emerald” az eugenei egyetem napilapjának címe. Jelképe egy hóval borított hegy, — alighanem a Cascade hegyek láncának Eugene melletti egyik kiálló magános hegye, — körülötte a következő felírás:

„*Universitas Origenensis. Mens agitat molem.*” (Ész mozgatja a tömeget.)

Miss Elinor Henry, az eugenei újságíróiskola coed-jének riportja szól eképen:

„Schwimmhautfusse” Means.

Webfooters to Mr. Fischer.

— Mi az önök footbalsapatának neve? — kérdezte Mr. Fischer tegnap az international clubnak az Anchorage étteremben adott lunch folyamán. Olyan névre gondolok, mint amilyen a Cougar (hegyi oroszlán) vagy Bear (medve).

„Webfoot!” (úszóhátyás láb) — felelte kórusban a klub kilenc tanárból és diákból álló csoportja.

Mr. Fischer úgy látszik nem értette meg a válatszt.

„Schwimmhautusse”, „ü” betűje valószínűleg nem volt a nyomdának)

— magyarázta dir. John R. Mez, a gazdasági tanszak tanára. — Oly sokat esik erre felé, hisz ön tudja.

A magyar vasutas, aki az államvasutak igazgatóságában mint beosztott mérnök végez szolgálatot, szélesen mosolygott a csapat különös neve fölött. A beszéd témája az amerikai és az európai football felé fordult. Midőn októberben Newyorkon átutazott, az amerikai állami football-szövetség öt aranyéremmel tüntette ki, melyre láthatólag büszke.

Később a nyelvek és azok tanulásának nehézségei kerültek szóba. Lunch után Mr. Fischer egy órát töltött Donald M. Erb tanár társaságában, akivel az amerikai vasutakról tárgyalt. A magyar vendéget nagyon érdekelték a holding társaságok bonyolult szervezetei. Megegyezett Erb professzorral abban, hogy rövid távolságokon a géperejű közúti járművek elvonjak a vasútaktól az utasokat, nagy távolságokra azonban a vasút megállja helyét.'

Csak be kell tekinteni egy ilyen, diákok által szerkesztett újságba és tájékozást nyerünk a campusz minden mozgalmáról. A diáklap természetesen sokat foglalkozik a diákok között felmerülő hírekkel. Mondhatnám hivatalos lapjai a diákok között alakult legkülönbébb egyesüléseknek. A kollégium reprezentatív csapatának, az egyes rendházak egymás közötti versenyei az úgynevezett intramural sport, vagyis a campuszon belül lefolyó sportesemények bő kommentárja találnak a lap hasábjain.

Az események iránti érdeklődés egyúttal mozgató lelke minden mozgalomnak, a közöny viszont azok halotti leple. A sporthírekkel kapcsolatban gyakran szeretik emlegetni az egyetemek kedvenc állatait, a hód (beaver) a corvalliszi collegium állata, a cougar (a hegyi oroszlán) a seattle-ieké, a bulldog a fresnoiaké, Pocatelloban tigrisek az egyetem színeiben megjelenő diákok, mint előbb láttuk az eugeniek úszóhárlyáslábúak, a californiak jelképe a medve, a stanfordi egyetemiek indiánusoknak szeretik magukat nevezni.

Aki ezekben a „tájszólásokban” nem jártas, nem érti meg, hogy tulajdonképpen kiről van szó. Először tájékozódni kell, hogy megtudjuk, kik fognak egymással mérkőzni. Így pl. „A cougarok felkészültek, hogy a vandálokkal találkozzanak”. (Vandálok Idaho állam moszkvai egyetemének hallgatói.) A kutyaól várja az aztekeket (a freznoi bulldogok fogadják a san-diegióiakat).”

Az egyetemeken jelentékeny szerepük van a vitatársaságoknak, melyek vita-versenyeket rendeznek az egyes diákegyesületek között, de különös érdeklődésre tarthatnak számot azok, melyek két egyetem diákjai között folynak le. Rendszerint két-két diák

áll egymással szemben. Az első nagytávolsági vita a harvardi és a Êtanfordi egyetem között 1931. november havában folyt le. A vita tárgya: „Elhatározatott, hogy Amerikának erősebb központi kormányra van szüksége”.

A bostoni stúdióból beszéltek a harvardiak, míg a stanfordiak San Franciscoból; s tekintettel arra, hogy a stanfordi egyetemnek volt valamikori hallgatója Hoover, a stanfordiak állásfoglalása nem lehetett kétséges.

Egész Amerika hallgathatta a vitát, mely az ország egymástól nagy távolságra fekvő két egyeteme között folyt.

A női hallgatók között is vannak vitatársaságok. S tekintettel arra, hogy ezen a téren egyetemek közötti versenyek is folynak, az egyes egyetemek vita-társaságai ligát alakítottak. Otlétemkor a téma, melynek megvitatására készültek, a válással függött össze. Nevada állani Reno városa különös hírnévre tett szert az Egyesült Államok minden tájáról jövő házasfelek házassági kötelékének express gyorsasággal való felbontása révén. Ez, a körülmény befolyá-solhatta a vita témájának megválasztását.

Elhatározatott, hogy Nebraszka állam váló-törvényei elítélendők. A másik probléma pedig: „Elhatározatott, hogy a házasságból eredő gyermekek ellátása (alimony) az elvált asszony segélyének egyetlen mérve”.

*

A kollégium diákságával összekötetésben levő cégek nagyban hirdetnek a diáklapokban, az előfizetési díjakon kívül ezek is biztosítják a lap fennállását. Olvashatunk bennök más egyetemekre vonatkozó híreket, de megjelennek oly hírek is, melyek a tanulmányi rendre vonatkoznak.

Így az egyetemi lapban olvastam egy tanár nyilatkozatát:

„Elítélendő a diákbizottság ama törekvése, hogy a diákoknak a vizsgák alkalmával elkövetett visszaéléseiért a morális felelősséget a tantestületre hárítsa. Valóban minden józan ész ellenére van és gyerekes a diákok által elkövetett visszaélésekért a tantestületet okolni. Minden lépés, melyet a tantestület ebben az irányban tesz csak félmegoldás, a visszaélések orvoslása magukon a diákokon áll. Visszaélések elkövetésével a diákság csak magát károsítja.

A tantestületre csak másodsorban hárul a felelősség, s kötelessége csökkenteni a visszaélésre való alkalmat.”

A diákok határozata: A vizsgáknál való visszaélés a diákok részéről — nevelési probléma, a tantestület feladata ennek a problémának megoldása.”

„*Honor Code*” (a becsületesség kódexe), ez az amerikai diák életének egyik fontos irányítója. A diákok maguk bíraskodnak társaik minden mulasztása és vétsége felett. De a *honor code* különösen fontos a diákok vizsgáztatásánál. A vizsgáztatás ugyanis legtöbbször írásbeli, ahol visszaélésekre alkalom kínálkozik. Ennek a *honor code*-nak alapszabályait tüzetesen magyarázzák az új diákoknak, midőn a kollégium falai közé először lépnek.

Úgy a fiúknak, mint a coeds-eknek külön-külön ítélező bizottságuk van.

Az egyetemeken az újságírást azért tanítják, mert nem tartják „tévedt existenciának” aminőnek Bismarck minősítette, hanem komoly pályának, amire épügy kell készülni, akár a jogi, orvosi vagy mérnöki pályára. A leendő újságírót tehát megalapozott ismeretekkel kell útjára bocsátani.

Egyébként pedig egyetemi tantárgyaik közjog, politika, közgazdaságtan, szociológia, pszichológia, történelem és irodalom.

Már magában sok high schoolban is tanítják a hírek szerzésének és hírek leírásának ismeretét is. A chicoi high school befejező évében a tanuló az angol nyelv stúdiumának köréből a journalisztikát választhatja.

Az amerikai újságkiadók kódexe szerint az újság munkája az emberiséggel közölni, amit tagjai tesznek, éreznek és gondolnak. Mennyi ismeretet követel, hogy ennek a feladatnak jól megfeleljenek!

Az emberi tevékenység széles körének tudással való felölelése oly előtanulmányokat igényel, melyek komolyságban bármely más pályára való készülés stúdiumával vetekednek.

Az újság tulajdonképpen a jelen története. Az újságírók a saját koruk történetírói.

Azok a tanárok, akik az egyes collegiumokban az újságírás tantárgyait előadják, iparkodnak egységes, végleges tantervet készíteni. Ebből a célból az intézmények, mint olyanok, és külön a tanárok is egy szövetséget alkottak, ezek a szövetségek az „Associa-

* Az angolok honour, az amerikaiak honor-nak írják.

tion of Schools and Departments of Journalism” és az „American Association of Teachers of Journalism”.

Nem könnyű feladat ennek az egységes tantervnek a megállapítása, de a tanárok hivatkoznak arra, hogy az orvosi és jogi oktatást csak három évtized munkája árán sikerült megszervezni.

Az orvostudomány Amerikában

Különös véletlen folytán Newyorkban állandóan orvosi társaságban voltam. Sokszor kerestem fel dr. Manning newyorki gyakorló orvost Madison avenue-beli rendelőjében, Clevelandban egy volt magyar bajnok, dr. Földes tart fenn két amerikai orvossal együtt rendelőt, egy sok-emeletes épületben, melynek ötödik emeletén volt magyar orvosunk autójának garázsa. Medical building-nek nevezik az épületet, melyen nincs is más, mint orvosi rendelő, gyógyszertár vagy laboratórium, Chicagóban pedig *dr. Gonda*, régi jó ösmerősöm tanít az ottani orvosi egyetemen.

Amerikában tájékoztattak afelől, hogy régen elmúltak azok az idők, midőn egyesek oly kevés előtanulmány után jutottak orvosi diplomához. Az amerikai orvosok szövetsége ennek a századnak első éveiben bizottságot küldött ki, hogy az orvostudomány kérdéseivel foglalkozzék. Ez a tanács fokozatosan emelte az előfeltételeket, melyek alapján a jelentkezőt az orvosi fakultásra felvették. Abban az időben a high school elvégzése sem volt mindenütt szükséges előfeltétel.

Végeredményben a 160 orvosi iskola közül 84 beszüntette az orvostudományt. Az iskolákat három csoportra osztották, A, B és C fokúakra, beszüntették a C fokúakat, mint orvostudományra meg nem felelőket, a B fokúakat pedig kényszerítették, hogy szűnjenek meg, vagy egészítették ki felszerelésüket.

Két egyetem van Amerikában, amely a négy collegiumi év sikeres elvégzését követeli, vágyig a BA fokot; ezek a *John Hopkins* és *Chicago*, ezen felül négy egyetem van, mely nem követeli a négy évet, de a jelentkezők nagy számánál fogva tényleg csak ilyeneket vesz fel, ezek: *Harvard*, *Western Reserve* (Ohio), *Stanford* és *Oregon* (az orvostudomány Portlandban folyik), 13 egyetem három col-

legiumi évet és 57 két collegiumi évet szabott a felvétel előfeltételül.

A szigorított orvosképzés eredménye a diplomát nyerők számának csökkenése; 1000-ban 5747 szerzett diplomát, 1930-ban pedig 4555, a lakosság számát véve alapul, épen a fele.

Előttünk, akik a régi kontinens nevelési iskoláit jártuk, kissé nehezen érthető meg, hogy ugyanannak a pályának osztályosai nem egységes tanrendszer alapján jutnak képesítésükhöz.

A jogi kiképzés még nagyobb különbségeket mutat e téren, *összesen* 178 jogi iskola van, ezek közül csak négy kíván négy collegiumi évet előképzettségül, legnagyobb számban meg ilyenek (összesen 99), melyek két évnél kevesebbet, sőt lényegesen kevesebbet szabnak meg.

(Ezeket az adatokat Willard Grosvenor Bleyer, a Wisconsin újságíróiskola direktorának és Eric W. Allen az oregoni egyetem újságírói fakultás dékánjának közös „Schools of Journalism” „What are they doing” című tanulmányából vettem.)

Jezsuita egyetemek

Mint hogy attól tartok, nálunk kevesen tudják, hogy Amerikában a *jezsuita rend* által *fenntartott egyetemek* is vannak, föl kívánom említeni, hogy én két ilyen egyetemet ismertem meg: a San Franciscó-it és a Santa Clara-it.

A San Francisco-i egyetemet 1855-ben Anthony Murashi alapította, San Francisco, az akkor még igen kis község közvetlen szomszédságában. A város rohamosan fejlődött és ezért az iskola és a templom nyugat felé tette át székhelyét. 1859-ben a Californiai állam felruházta azzal a joggal a San Francisco-i Szent Ignác-ról nevezett collegiumot, hogy ugyanazokat a fokozatokat adhassa meg, mint a többi egyetemek.

Az egyetem folyton fejlődött. Hatalmas épületek emelkedtek, könyvtárak, laboratóriumok, színházak és gyönyörű templomok. Nagy ünneppel ülték meg az intézet fennállásának 50 éves jubileumát. Az 1906. április 18-án egész San Franciscot elpusztító földrengés a virágzó egyetemeteket sem kímélte meg — aznap déli órájában 50 év munkája hevert romokban.

Ma újra áll, még szebben mint azelőtt és mint valaha és olyan népszerű, hogy gondot okoz elhelyezni a felvételt kereső diákok ezreit.

A diákok, akik fogadtak és Pajus francia nyelv-tanár átadták a jezsuita egyetem presidensének meghívását vacsorához, — előadásom esti 8 óra előtt lesz, — este 6 órára. Minthogy már délelőtt a San Francisco-i tanítóképzőben tartottam előadást, ebéd utánra pedig Pajus tanárral volt találkozásom, szívesebben vettem volna, ha közvetlenül az előadás előtt zavartalanul pihenhettem volna egészen az előadás megkezdéséig. Meg is mondtam, de Pajus tanár ekkép hátrította el ezt a kifogásomat:

— A testvérek meg akarnak önnel ismerkedni, azért csak jöjjön el. Nem árt, ha esti öltözékben jön.

Pontosan hat órakor megjelentem. Megvárt az egyik jezsuita atya, egyetemi tanár. A nagy ebédlőben körben ültek az atyák papi sapkával a fejükön.

Midőn beléptem, mindannyian felálltak — így üdvözöltek. Különös benyomást tett rám — Amerikában! — ez a nagy terem, tele pappal. De azért az asztalfőn már nyugodtan foglaltam helyet az egyetem presidense és fogadó tanárom között.

— Úgy-e bár szokatlan önnek ez a környezet? — mondotta a rektor.

— Mint gimnazista, a nyitrai főgimnázium direktorának (principálisának) titkára voltam, — feleltem — a nyitrai rendházat pedig és annak belső életét ezért nagyon jól ismerem; azonfelül pedig vendége voltam a váci püspöki szeminárium direktorának és így, mint láthatja, presidens úr, nem egészen szokatlan nekem ez az érdekes miliő, amelyben most vagyok.

A vacsora különben nem sokáig tartott, az előadás megkezdéséig pedig még egy óránk maradt. Ezért bevonultunk a pipatoriumba és ott eleinte csak egy-kélt atyával beszélgettem, akik különböző témák iránt érdeklődtek, végül is — az összes atyák szolgálatára akartam lenni:

— Tisztelendő atyák! Még egy órányi időm van az előadás megkezdéséig, szívesen állok rendelkezésükre, méltóztassanak, ha tetszik, kérdezni.

Merész vállalkozás volt, hiszen a San Francisco-i jezsuita egyetem tanárai közül sokan bejárták Európát és a világ

eseményeinek alapos ismerői; nem is lepett meg, mikor elsősül a mi királykérdésünk iránt érdeklődtek. Nem először hangzott el ez Amerikában, mert tőlünk csodálatos messze is, az amerikai nyugati partokon elterülő egyetemeken, előttünk ismeretlen helyeken tudtak és érdeklődtek a mi nehéz helyzetünk iránt. Feleletem mindenütt hiányos lehetett, az, hogy a királykérdés nem aktuális. Az ország súlyos anyagi helyzete közepett, a mindennapi megélhetés vergődésében a létért küzd mindenki, s a királykérdés felvetése az annyi sebből vérző országot még jobban megbénítaná, ezért hallgatolagos, tudatos megegyezéssel a politikai pártok között ez a kérdés szünetel.

A magyar megélhetési viszonyok, a magyar nyelv, a mi nevelési rendszerünk, — mind szóbakerültek az előadást megelőző órában és itt is úgy, mint másutt, e nagy munkateljesítmény után kellett kiállanom a szószékre, hogy Magyarországról előadást tartsak.

Zsúfolásig megtelt a nagy terem egyetemi hallgatókkal és idegenekkel.

Előadásom végén megtudtam, hogy az egyetem meghívta a San Franciscóban lakó magyarokat is. Amerikai szokás szerint ők is eljöttek hozzám előadás után, hogy üdvözöljenek és kérdezősködjenek. Szerénytelenség nélkül vallhatom, hogy előadásom legszebb és legörvendetesebb eredményének tartottam azt a nyilatkozatot is, amelyet egyik magyar hallgatóm tett, hogy t. i. előadásom volt „az o amerikai tartózkodásuk egyik legboldogabb órája”.

Előadás után pedig összeszedtem mozgógépemet és holtfáradtan, néhány percre visszavonultam az egyik kis terembe. Aztán az egyik német tanárral elmentem és órák hosszat beszélgettem Amerikáról, Amerika diákjairól. Az utolsó villamosnál vettünk egymástól búcsút. Ideje is volt, mert másnap újra kezembe vettem a vándorbotot, hogy San José-ba és Santa Clara-ba menjek előadást tartani.

Pajus tanár, aki a berkley-i egyetemen is tanít és aki aznap előadásomra nem jöhetett el, magát kimentő levelében többek között ezt írta:

„Ön előadásával maradandó emléket hagyott a San Francisco-i egyetemen”.

A jezsuita egyetem két diákja és Pajus tanár egy egész dél-

utánt szenteltek rá, hogy San Franciscot bemutassák. A „relation club” elnöke, Kenneth Girard negyedéves diák, saját autóján jött el, amin már nem is csodálkoztam, és együtt jártuk keresztül-kasul az Egyesült Államoknak ezt a városát, mely kiváló rangot vívott ki magának a városok között. Azt hiszem, hogy Newyork és Chicago után az Egyesült Államok e legismertebb városának utóbbi években vetélytársa akadt Los Angelesben, de ennél is inkább Hollywood-ot emlegetik.

Csupán a kikötő, a maga jellegzetes olasz hajósaival egymaga is képes néhány órára lefoglalni az embert. Felmentünk a San franciscot körülvevő magaslatok egyikére, ahonnan át lehet látni az öböl másik oldalán fekvő Berkley-re.

Kalauzaim tapasztalt idegenvezetők lehettek, mert San Francisco parkjai, kínai negyede, szobrai, középületei és környéke is sorra kerültek. Uzsonnánk a San Francisco-i japán kertben jó kis pihenő volt ama változatos képsorozatban, amit egy ilyen szép nagyváros megtekintése nyújt.

Értékessé lett az a hat óra ilyen intelligens, kedves emberek társaságában, akiknek arra az időre, melyet reám szántak, csak az volt a törekvésük, hogy mennél többet adjanak magukból. Egy ilyen városlátogatás minden perce élmény. Az élmény azonban — lia nem rögződik meg — elvész. „Az emlékezés paradicsoma az egyetlen hely, amelyből semmi földi hatalom nem képes az embert kikergetni” — mondja a német közmondás. Az emlékezés paradicsomába száll néha vissza lelkünk a sivár jelen küzdelmei között, midőn mindenki küzd mindenki ellen a létért és érvényesülésért folyó harcban. (Kezemben állandóan ceruza és papiros; csak odavetett szavakkal jelzek érzéseket, gondolatokat, eseményeket, hogy azután este valamivel részletesebben feljegyezzem olvasható írásban. De gyakran a robogó kocsiban papírra vetett pár szó, bár saját kezem írása, csak hosszas betűzgetés és találgatás után bogozható ki.)

Tanárok és diákok élete, viszonyok és körülmények kerülnek szóba, melyek megérthetővé tesznek sok minden, szemünkben különlegesnek látszó dolgot. Ilyen barátságos beszélgetésben tudjuk csak megérezni és megéreztetni lelkünk erőit. A formaságokon túl meglátjuk a lényegét, megismerjük *embertársainkat igaz emberi mivoltukban.*

Miből él a diák?

San Franciscóban a jezsuita egyetemen késő este tartottam előadást és másnap reggel, a hajnali órákban el kellett utaznom.

San Jóséban várt az ottani tanítóképző hallgatósága.

Ugyanaznap délután hivatalos voltam a San José-től egy órányira fekvő *Santa Clara-ba*, ahol szintén jezsuita szerzetesek egyetemén beszéltem az esti órákban Magyarországról.

A San José-i állami tanítóképzőben tartott előadás és a tanárokkal elfogyasztott közös ebéd után pihenőre tértem.

Szobámba egyszerre benyitott egy egyetemi, hallgató, kiről mihamar kiderült, hogy *győri* fiú és, íme! — otthonától sok ezer kilométernyire, Santa Clara-ban végzi a collegiumot.

Szegény fiú, aki önmaga tartja fenn magát, s nappal a legkülönbözőbb módokon keres kenyeret. Sokat szenved mindenütt a szegény diák, aki kénytelen önmagáról gondoskodni, azonfelül természetesen nem vehet részt a diákok társaséletében olyan módon, mint a többi. Nagyon meg kell dolgoznia, míg az iskolát elvégzi, de ha megvan a diplomája, akkor joggal mondhatja magáról: „Self-made man” — önmagának köszönheti azt, hogy ember lett belőle.

— Hogy került el ilyen messzire hazulról? — kérdeztem természetesen legelőbb.

Erre, az én ifjú barátom, Wildhofer Pál, a San José tanítóképzőiskola fiatal hallgatója így felelt:

— 1926 nyarán Európa több országán keresztül kerékpáron törekedtem Edinburg felé, hogy meggyőződjem és másoknak is bebizonyítsam: mennyire hasznos és elterjedt az esperanto nyelv. Utazásom alatt legtöbbször esperantoul beszéltem; így utaztam be Ausztriát, Németországot, Belgiumot, Angliát és Skóciát.

— Edinburgbain résztvettem az esperanto világtalálkozásra, melyen 37 nemzet volt képviselve. Itt ismerkedtem meg P. E. Q. Rogers-szel, egy kaliforniai magániskola, a „Montezuma” elnökével és társtulajdonosával. Ő segített hozzá az amerikai vízumhoz, azonfelül adatott nekem a saját iskolájában ösztöndíjat.

— Megérkezve a „Montezuma” iskolába, P. Rogers keze alatt nekiláttam az angol nyelvnek, s mivel ott csak angol szót hallottam, képes voltam mihamar, de szótár segítségével, tanulni. Eb-

ben az iskolában voltam két és fél évig és itt le is érettségiztem. A két és fél év alatt dolgoztam is és kerestem pénzt a magam fenntartására. Az ösztöndíjat a tandíjra kellett költenem, ami évente 1.500 dollár. Ebb e az iskolába csak jómódú fiúk járhatnak.

— Munkám különben nagyon változatos volt; dolgoztam mint kertész, inas, iskolaszolga, telefonkezelő, segédkönyvtáros, esperanto-tanító; naponta 5—6 órát, vasárnap reggeltől este fél tízig, de a szombatom mindig szabad volt.

— A múlt év nyarán lejöttem San José-ba az egyetemre, illetőleg a collegiumra, ahol most a második évet töltöm.

— Mint sok más fiatalember, úgy dolgozom magam keresztül napi átlagos 3—4 órai munkával. Sajnos azonban a munka most nagyon megcsappant (1931. december) és bizony akad hét, sőt két-három hét is, amikor nincsen munka. Ha sokáig így tart, nem tudom, honnan szerzek az iskolázatáshoz elegendő pénzt?

— San José-ban munkám ugyancsak változatos volt. Összevissza, voltam kertész, favágó, iskolaszolga, háztisztogató, az étkezésben mosogató, pincér, kukta, „szobalány”, ablakmosogató, jegyszedő footballmérkőzésen, törülköző-kiadó egy footballclubban, betegápoló egy őrült mellett, bár itt csak három napig bírtam ki. Persze akármilyen munka adódik, az mind jó, ha fizetnek érte. A nyári hónapokban gyümölcs-konzervgyárban dolgoztam napi 10—16 órát. A múlt nyáron a nehéz viszonyok miatt csak öt hétig tudtam dolgozni.

Ha mellékesen is, de meg kell jegyeznem, hogy bármilyen munkát is végezzen itt az ember, bár a legpiszkosabbat is, az nem rontja meg társadalmi helyzetét. Ha a munkának vége van, átöltözik az „iskolaszolga” és dékánja lányát táncba viszi. Itt az embert csak arról ítélik meg, hogyan végzi a dolgát.

Ezt az egyet otthon még nem tanultuk meg eléggé.

— Főtanulmányaim a társadalomtan és közgazdaságtan. Mei-
léktanulmányaim az embertan és a közjog. Jövő tervem és álmom, hogy a Harvard- vagy Yale-egyetemre kerüljek és ott nemzetközi jogot hallgassak. Aztán — ha lehet — hazamegyek.

Bevallom, engem szinte elérékenyített ennek a kis magyarnak az ő nehéz küzködése ott a messzi idegenségben, — neki meg jól esett az én érdeklődésem.

Visszatérve San José-ra elmulasztottam megemlíteni, hogy a

tanítóképző iskolában „rendőrség”-et is tanítanak. Valószínűleg ez az egyetlen iskola Amerikában (s talán az egész világon), ahol a fiatalságnak rendőri pályára való tudományos kiképzésével foglalkoznak.

„Olyan ifjakat küldjenek hozzánk, akik erős jelleműek, értelmesek és erős fizikummal bírnak” — így szól a san josei collegium felszólítása a hatóságokhoz.

A san josei collegium programja felöleli azok kiképzését akik a rendőrség adminisztrációs és azokét, akik a végrehajtó szolgálatba szándékoznak lépni. A rendőri ismeretek körében tíz tantárgyat adnak elő, többek között a rendőrség történetét, az újlenyomatok megállapítását, azonosítását és osztályozását, azután az azonosítást kézírás alapján, nyomozást, törvényszaki orvostan- és méregtant, a rendőr és a letartóztatott jogait, nyilvántartást, azután fegyvertant, alkotmányt, közigazgatást, a bűn ismeretét és annak problémáit. Ez a tanfolyam elsősorban azoknak szól, akik a rendőri szolgálatot élethivatásuknak akarják választani. Célja e hivatásnak alapvető ismereteit oktatni. Azonban az egyes tantárgyak nemcsak a leendő rendőröket érdeklik, hanem olyanokat is, akik társadalmi tevékenységet fejtenek ki, vagy pedig; más állami vagy közszolgálatba lépnek. A jelentkezőket vizsgálatnak vetik alá.

A felhívás szerint — könnyebb a fiatal embert a rendőri pályára előkészíteni itt a collegiumban, mint magán a szolgálati helyen.

Mills College

San Franciskótól másfél órányira van a „Mills'-collegium,, amelynek tisztán csak női hallgatói vannak. Megérkezésemkor egyenest a nőhallgatók clubjába mentem és ott találtam a nemzetközi club diák-elnöknőjét. Rövidesen megélnékült a csarnok. Hazajöttek a diáklányok, egynéhányan egyenest a sportelepről, sportdressben. Az egyik lány-csoport éppen a másnapi francia órára készült és én együtt vettem át velük a leckét. Ugyanígy volt Newberg-ben is, ahol szintén házigazdám házában egyetemi hallgató-nők francia nyelvű dolgozatokat írtak. Megfigyelésem szerint a ta-

nítás inkább arra irányult, hogy az olvasottat megértsék, semmint a társalgásra. Lehet, hogy itt a tanítási szempont az, hogy úgy sem lévén alkalmuk a francia beszédet gyakorolni, a fősúlyt arra fordítják, hogy közvetlen olvasással ismerjék meg a külföld irodalmát.

A Mills-collegiumban volt a legkevesebb hallgatóm. Egy együttesen elfogyasztott vacsora után Hoover professzor és néhány tanítványa voltak előadásom hallgatói.

Előadás után szóba került a coeducatio kérdése.

Hoover tanár arra a kérdésemre, hogy mit tart helyesebbnek, hogy a fiúk-lányok külön-külön képeztesse-e, vagy pedig együttesen, azt felelte:

„Coeducation is good, but education is better”. (Az együttes nevelés jó, de a külön nevelés jobb.)

Erről a problémáról több egyetemi tanárral is folytattam, eszmecsere-t. Ezért felemlítem Hubert Philipps-tanárnak erre vonatkozó kijelentését, mely éppen ellentétben Hoover tanár fel-fogásával a következőkben foglalható össze:

„Ebbeli ítéletemben talán befolyással van ama körülmény, hogy akár mint tanítvány, akár mint tanár mindig olyan iskolákkal volt dolgom, amelyekben mindkét nembeli hallgatókat együttesen nevelnek. Azt hiszem, hogy kiváló munkát végeztek azok az iskolák, amelyekben külön-külön nevelik a hallgatókat. Ilyenek a keleti partokon lévő fiú és nő collegiumok, ezek legjobb iskoláink közé sorozhatók. Különben is szembeötlő, hogy a keleti partokon levő iskolákban különösen New-Englandban szétválasztott, a nyugati partokon pedig inkább együttes nevelés folyik. A tanítói pályára ez utóbbi jobban készíti elő a nő hallgatót, mert mint hivatásos tanítónak osztályában mindkét nembeli tanítványai lesznek, jövőre munkatársai férfiak és nők egyaránt, mindkét nembeli szülőivel fog tárgyalni a szülők és tanítók szövetségében, (Parents and Teachers Association) azonfelül felettes hatósága egyaránt áll férfiaktól és nőktől.

Tény, hogy fiúknak és lányoknak gyakori találkozása a collegium osztályaiban egy néhányat a komoly munkától elvon, előfordul, hogy elhanyagolják tanulmányaikat, mivel túl nagy érdeklődéssel viseltetnek a másik nemhez tartozó hallgató iránt.

Ezek azonban az egyensúlyozatlan lelkivilágúak. Tudok udvar-

lásokról, melyek már a collegium első évében kezdődtek, mégis úgy a fiú, mint a lány feje zavartalanul helyén maradt és mindketten jó előmenetelt tanúsítottak. Én úgy gondolom, hogy az a collegium, amelyben együttesen nevelik a fiatalságot, a legjobb alkalmat nyújtja, úgy a fiúnak, mint a lánynak, hogy megismerje annak, akit feleségül venni óhajt, igazi természetét és hajlamait. Módjában van megfigyelnie azt, akit szeret, mikor a sikertelenség elszomorítja, vagy a siker közepette, mikor duzzad az örömtől, így jobban megismeri, mintha csak társaságban találkozik vele, amikor a legtöbb olyan mint egy bábu*!.

A Mills-collegiumban tartott előadás után a diáklányok meghívtak kávéra. Kissé szokatlan volt, hogy én az ő vendégük legyek, mert Amerikában mind végig az a szokás, hogy a férfi viseli a költségeket. A diák, ha meghívja a diáklányt, ha sokkal kedvezőtlenebb anyagi viszonyok között is van, mindig ő a vendéglátó. Újabban a gazdasági viszonyok behatása folytán az ú. n. „holland” sistémát akarják bevezetni, amelynek lényege, hogy mindenki fedezi a maga költségeit. A diáklányok a szokás hatalmánál fogva nem igen akarnak ebbe a rendszer-változásba belenyugodni.

Stanford

Nem messze San Franciscótól, egy órányira vonattal van *Palo Alto* község és ennek a szomszédságában épült a Stanford egyetem. Ez az egyetem egy magánalapítványból ered és rövid néhány év alatt Amerika legismertebbjei közé emelkedett. Fél század múlt el mióta Stanford szenátor és felesége nagyszerű alapítványt megvetették Stanford egyetemének alapját. Huszonkét éves fiuk Olaszországot látogatva meghalt Florenzbén; ennek emlékére áldozták teljes vagyonukat. Az alapítóknak az volt a tervük, hogy az általuk alapított egyetem nyitva lesz szegénynek és gazdagnak egyaránt.

Alapításától kezdve több mint 27.000 férfi és nő nyert a Stanfords egyetemen kiképzést.

Stanford azt óhajtotta, hogy olcsó legyen az egyetemi kiképzés, de idővel bizony költségessé vált, mert az egyetem programja

ezerint egy negyedévi tanulás 267 dollárba kerül, ami következőképpen oszlik meg:

Tandíj és a különböző társadalmi egyesületek tagdíja	114 dollár
könyvek és jegyzetek	15 „
ellátás	75 „
szoba	18 „
ruházat és mosás	25 „
előre nem látottak	20 „

Összesen: 267 dollár

Különösen a magyar viszonyok szerint ezek nagyon jelentékeny költségek, s minthogy a tanév négy részre oszlik és a nyári negyedben való tanulás csak azokra nézve kötelező, akik egyetemi tanulmányukat gyorsabban akarják elvégezni, három évnegyedet számítva, három hónapnak tanítási költsége az ezer pengőt meghaladja. A mi diákjaink bizony sokkal kevesebből élnek meg. Tandíjra, ellátásra, ruházódásra a magyar szegény diák a mai nehéz viszonyok között szeptembertől júniusig terjedő tanévben alig költ többet száz pengőnél. Igaz, hogy a Stanford! diákok egy része maga keresi meg kenyerét, de a súlyos gazdasági viszonyok között alig van mód és alkalom a kereseti lehetőségekre. Másrészt a szegény diákok részére itt is folyósítanak bizonyos kölcsönöket, amiket a diákok kiképzetésük után fizetnek vissza.

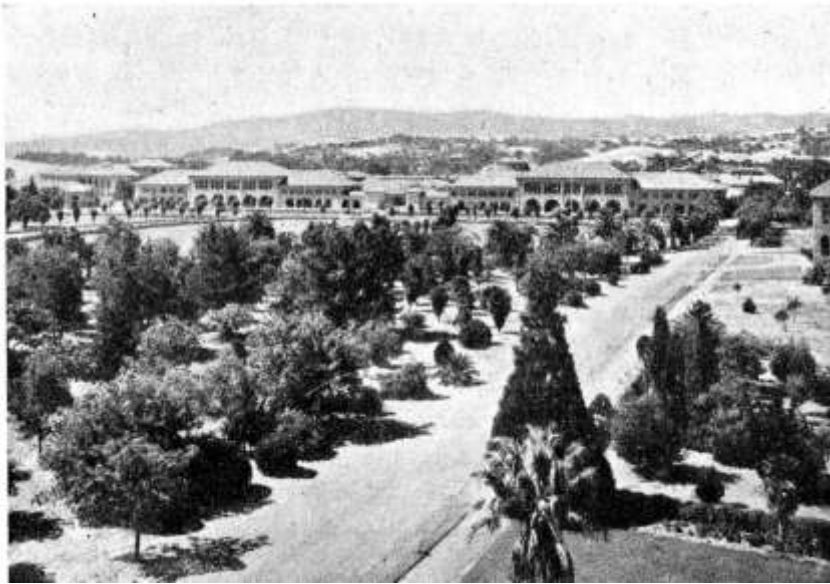
Valamikor azon a hatalmas területen, amely a hegyektől egészen a tengerig terjed, Stanfornak gazdasága volt és azért ma is megtartották az egyetem becéző nevét, a „farm”-ot. Stamford úgy tervezte, hogy az összes diákok magán a campuszion lakjanak és ott magán a „farmon” építették a diákok nagy hálóhelyeit, azonfelül itt az, egyetemi épületnek tőzsomszédságában épültek a tanárok lakásai, továbbá a diákegyesületek külön házai.

San Juan dombvidék magaslatain épültek a lakóházak és itt van Herbert Hoovernek, aki ennek az egyetemnek volt tanítványa, a staimfordi egyetem egyik gondnokának lakóháza is.

Messze a nagy világ zajától terül el ez az egyetem, körülvéve fákkal, gazdaságokkal, parkokkal. Maga San Francisco városa egy óránnyira van csak innen vonattal vagy motorkocsival; a kis Palo Alto vámosától pedig tíz percnnyire van az egyetem. Palo Alto na-

gyot fejlődött mióta közelében a stanfordi egyelem mozgalmas élete a diákok ezreit és a tanárok szájait hozta körzetébe.

A Palo Alto név „magas fát” jelent; ez vonatkozik az ott alapított gazdaságra. Egy fenyőfa állott ott, amely annak idején a spanyol kutatók részére iránypontul szolgált. A hatalmas területen építettek sport-telepeket, uszodákat, tornatermeket, tenisz-játsszóttereket, továbbá a stanfordi footballpályát 88.000 emberi befogadó stadionjával, itt vannak az istállók ama egyetemi ifjak

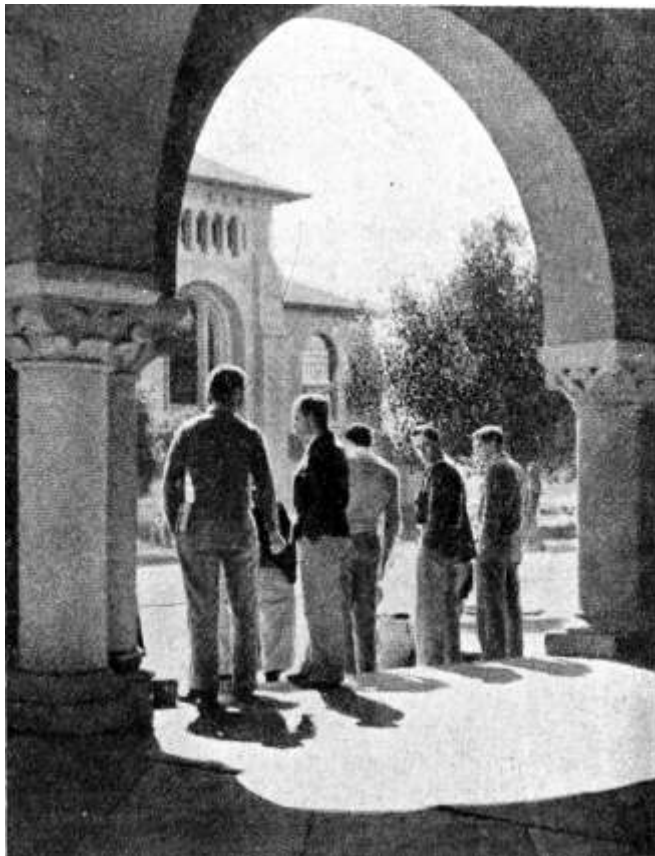
A palo altoi egyetem főtere, épületei a spanyol missziók stílusában.

lovak részére, akik az egyetemi éveik alatt nyernek kiképzést a katonai ismeretekben is és azonfelül gyakorolják magukat a lovaglásban.

A stanfordi campusz egy másik területén vannak elhelyezve a női hallgatók hálójai, a modern tornaterem, uszoda és tenisz-játsszótterek. Csónakház csónakokkal és canoék is állnak a nők rendelkezésére. Stanford környezete magába foglalja az egész he-

gyektől és kisebb völgyektől körülvelt Santa Clara völgyet. Oly gyönyörű ez a vidék, hogy a spanyol kutatók elnevezték a „szív gyönyörűsége” völgyének; és e völgyben két franciscánus teliepet létesítettek; a Santa Clara és a San José telepét.

Öt percnyre az egyetem központjától, területnek el a fenyves-,

Stanfordi jogászok

tölgyes-erdők. Közel van Stanfordhoz a Csendes-tengernek egy öble, meleg homokos partjával, észak felé pedig védőszirtekkal. Itt, ebben az öbölben van az ú. n. Hopkins tengeri állomás, a stanfordi egyetem egyik része, amelyben a tengeri éle-

tét tanulmányozzák. Magában San Franciscóban pedig van a stanfordi egyetem orvosi szaka.

Az alapítók a környezetnek nagy fontosságot tulajdonítottak. Az egyetemnek ajándékozott terület 9000 hold föld; keletről nyugat felé a terület lassan emelkedik. Ennek a telepnek nagyrésze még ma is megmaradt ősi állapotában, mint tölgyfákkal bővelkedő vidék. A hegyek, melyek nyugat felé húzódnak, védik a vidéket az északi hideg szelektől.

Az egyetem szíve az ú. n. Squad, amely Palo Altoi-ból egy másfél km, hosszú árnyékos úton közelíthető meg, útját eucalyptus fák, tölgyek szegélyezik. Az; épületek a régi misszionáriusok építkezési módszerét juttatják eszünkbe. A boltzatok, amelyek az egyes osztályokat és a különböző adminisztrációs irodákat összekötik, a *Kapisztrán Jánosról* elnevezett franciskánusok által létesített miszsióra emlékeztetnek.

Az egész épületcsoportból kiemelkedik az emléktemplom. Különben valami módon megörökíti minden intézmény az iskola hősi halottainak emlékét.

Előadásom napján épen néhány napos iskolai szünet kezdődött. Gyér volt a hallgatóságom, legtöbbször tanárok. S úgy vettem észre, hogy annyi zsúfolt terem után ezúttal a kis terem bizalmas környezete jobban hangolja az előadót,

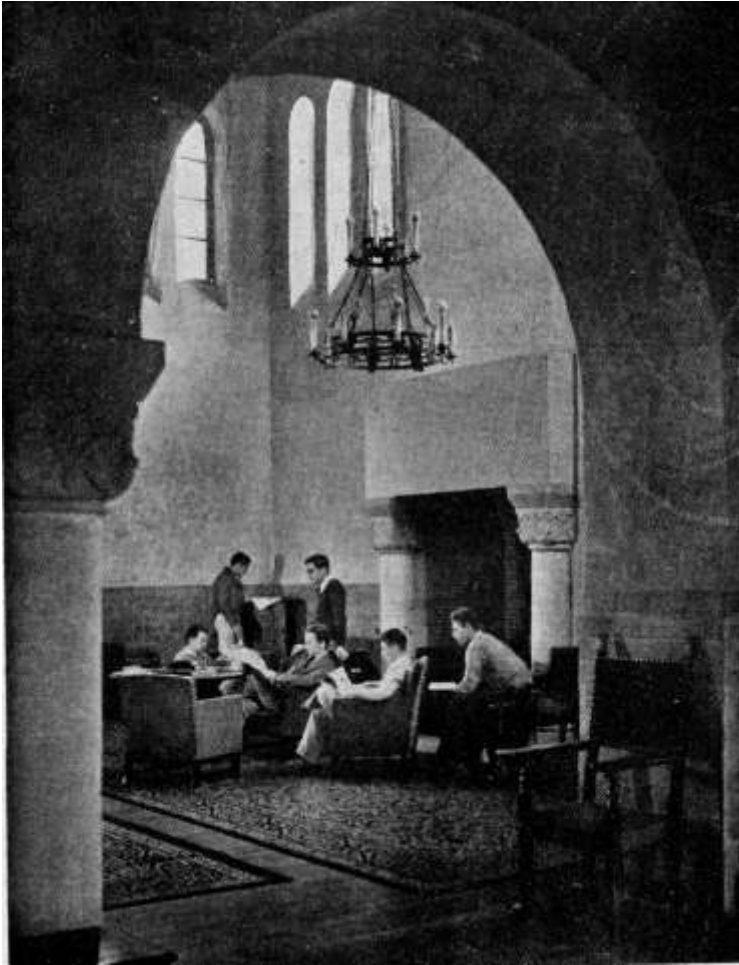
Itt Stanfordban van a háború legnagyobb gyűjteménye. Itt gyűjtik a háborúra vonatkozó okmányokat is. Egy *magyar egyete. met végzett* fiatal hölgy dolgozik a könyvtár kiegészítésén.

Palo Altóból siettem vissza San Franciscoba, mert érkezésem után egy órával Portlandba kellett utaznom. A program szerint ez húszórás út, hogy a diákoknak Portlandban rendezett kongresszusán résztvehessek. Onnan ismét San Franciscoba rendelt programmons Stanford és California mérkőzésének napjára.

A szombati nap eseménye, egyúttal eseménye egész Amerikának, mikor Stanford egyetem csapata mérkőzik California egyetemi csapatával. Ez a nap San Francisco nagy napja, lázban ég ez a milliós város. Előtte való este a mérkőzés előtt csaknem egyedül az az egy kérdés foglalta el a nagy várost: ki lesz a győztes? A medvék, vagy az indiánok?

Nyolc egymást követő évben nem sikerült győznie a stanfordi indiánoknak. Vájjon megtörik-e a jég?

Stanford vonaton egy órányira van San Franciscótól. A külön vonatok San Francisco állomásán egymás mellé sorakoznak és vi-

A diák lakóház csarnoka

szik a látogatók ezreit, A közúton az autók sűrűn közlekednek a stadion felé. Ez a mérkőzés, amelynek szemtanúja lehettem, már kifejezetten nagy mérkőzés. A külsőségek még díszesebbek, impozánsabbak. Két zenekar nyitotta meg itt is a mérkőzést. Indiánusnak öltözött diákok és egy medvének öltözött diák vonult fei itt is és feszült várakozással nézett a közönség az elkövetkezendő nagy eseményre.

Bent San Franciscóban utolsó napon vettem jegyet és az 5 dolláros kőlépcsőre jogosító helyre 2 és fél dollár ráfizettem és még így is biztosított az eladó, hogy olcsón jutottam hozzá, mert ilyen későn már nem ez az ára egy jegynek.

Öt dolláros helyárak vannak, mindannyi a kőlépcsőre szól; aki előbb jön, jobb helyet kaphat. Tanár és diák csak egy dollárt fizet a jegyért.

A mérkőzés folyamán bömbölt a hangszóró, amely magyarázattal kísérte a játékmenetet. A stadionon kívül a közönség hangszórón élvezte a falak mögötti küzdelmet.

A „*San Francisco*” szállóban szálltam meg. Tele volt a város régi diákokkal. Mérkőzés után kitörő vígság mindenfelé.

A footballmérkőzésnek 500.000 dollár volt a bevétele. Itt van egyúttal a magyarázata is az amerikai sport hatalmának: az óriási tömegérdeklődés és ennek nyomában nagy bevételek, amikből újra sportlehetőségek nyílnak.

Este nem lehetett ráismerni San Franciscóra. A hatalmas 15 emeletű San Francis-szálló zsúfolva volt vendéggel. A szeszesitalok fogyasztásának teljes tilalma ellenére a szeszesitalok élvezése folytán a vendégek túl jókedvűek voltak. — Táncmultság zárta be a nagy nap ünnepét, a nagycsarnokban ülve láttam egyeseket, akik a szeszesitalok túlságos fogyasztása folytán nem voltak társaságképes állapotban.

Hasonlókat tapasztaltam a „száraz” Finnországban. Világos nappal vagy késő este mindenkor lehetett ott is szeszesitalokhoz jutni, nyíltan, minden titkolódzás nélkül szolgálták fel egy nyilvános étterem egyik elzárt helyiségében. — Emlékezetes marad a Helsinkiben tartott labdarugó-szövetség kongresszusa. Az ünnepi banketten bornak, sörnek semmi nyoma, utána pedig egy más he-

lyiségben bőven jutott annak mindkettőből, aki kereste. Ezalatt a kikötőben ágyúval felszerelt finánc hajók lesték a csempészeket.

A tilalom mindenütt fokozta az emberek vágyát. Még football-mérkőzések alkalmával is láttam olyan nézőket, kik nadrágjuk hátsó zsebéből elűhúzták a laposra formált palackot, hogy annak tartalmát közbe-közbe ürítgessék. Sehol másutt footballmérkőzések alkalmával ilyen látványban nem volt részem, ezt tisztán csak annak kellett tulajdonítanom, hogy a tilalom bizonyos dacot váltott ki az amerikai fiatalságból.

Az amerikai diákok sehogy sem tudtak és nem is akartak a szesztilalomba beletörödni s amikor kikérdeztem őket, túlnyomó többséggel a szesztilalom törlése mellett döntöttek. Nem így Redland diáksága, melyet annyira puritánul nevelnek, hogy a campuszon még a dohányzás is tilos. Ez azonban nem akadályozott tanárt és diákot, hogy előadásom megkezdése előtt a Redland szomszédságában levő erdőbe ki ne ránduljunk és ott egy vendég loben a legkedvesebb hangulatban tréfás élmények elmondása közben — szeszmentes italokkal egy-két órát kellemesen együtt ne töltsünk.

Fresno

San Francisco és Los Angeles között a Yoaquin völgyében fekszik Fresno városa. Collegiuma bizonyos rangot vívott ki magának a californiai collegiumok sorában, mert hallgatói közül sokan vannak — akik mint rekorderek California határain túl is hírnevet szereztek Amerikának,

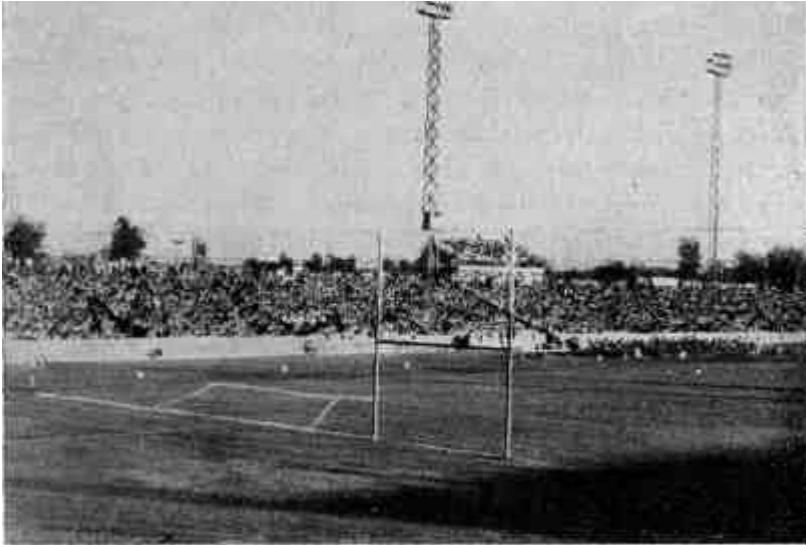
A hallgatók száma a kétezret meghaladja. Tíz évvel ezelőtt összesen (sak 517-en iratkoztak be, újabban pedig nemcsak Fresnoból és környékéről, hanem 31 amerikai állam és hét külföldi ország sorából is kerülnek ki a tanítványok.

A collegium 20 különféle szakra készít elő és mindegyik szakban a B. A. fokot adja meg mindazoknak a hallgatóknak, akik vizsgájukat sikerrel megállják.

A diákok közötti kapcsolatot a „The Collegian” hetenkint megjelenő lap tartja fenn. A példányszámokat 79 különféle collegiummal cserélik és így a diákok betekintést nyernek ezeknek a colle-

giumoknak belső életébe, mert a diákok által szerkesztett lapok annak hű tükrei. Kiad a collegium egy havi folyóiratot is „The Caravan” címen.

A diákok között fennálló nevesebb testületek közül felemlítjük a „tokaion” és „omicron pi” egyesületeket, melyekbe a diákok legjobbjai vétetnek fel. Az Athenaeum club — mint neve is mutatja — különösen az irodalom iránt érdeklődő egyetemi hallgató-

*Fresno sportpályája két collegiumi csapat mérkőzésének megkezdése előtt
A pályát körülvevő oszlopokon nagy fényerősű villanylámpák, az éjjeli
mérkőzésekhez.*

kat egyesíti, akik a kereskedelemben, a zenében kiválnak, szintén külön-külön csoportosulnak.

Így láthatjuk, hogy bizonyos csoportosulások érték és képesség szerint történnek és mindazok a diákoknak, akik bizonyos ismeretek körében nagyobb tehetséget árulnak el, módjukban van szabad idejükben collégákkal találkozniuk, akikkel való érintkezés csak fokozhatja képességüket. Aki tehetséget érez magában,

A collegiumi épület belső udvara. A folyosókból nyílnak az előadó termek és laboratóriumok
(Photo Maxwell)

Egy vasárnap délutáni hangverseny a fresnoi collegium nyári erdei iskolájának színházában

hogy a zenében kiváljék és tehetségét fejleszteni kívánja, belép valamelyik ének- vagy zenekarba.

Amikor Hubert Phillipps egyetemi tanárnak vendége voltam otthonában, megismertem mint családfőt, de megismertem, mint embert is. Betekintést nyújtott lelki világába, amikor körsétát tettünk Fresno városában. Első utunk volt megtekinteni azt a telepet, amelyet a Hoover-segély céljaira Fresnoban létesítettek. Amerikában százával és százával utaznak emberek, akik, — hogy fizet-

Az idegen pályán sikerrel működő atléták fogadása

(Photo Maxwell)

niök ne kelljen — felkapaszkodnak a tehervonatok tetejére, nagy távolságokat tesznek meg, kikötnek valamelyik városba és ott próbálnak szerencsét. („Tramp”-nak csavargónak nevezik az ilyen potya-utast.) De mert az általános depresszió óta egyik város sem nyújtja azt, amit tőle reméltek, reménytelenül mennek tovább, bár ott tartózkodásuk ideje alatt — ha nem történik róluk gondoskodás — veszélyeztetik annak a városnak közbiztonságát. Fresnoban eze-

ket egy telepen összegyűjtik, ott szállást, ételmet kapnak, de mindannyiuknak kell bizonyos munkát végezniük. Ennek a mozgalom vezetője Hubert Philips tanár.

Séta közben több ízben találkozott volt tanítványaival, a tanítványokkal váltott rövid néhány szóból megállapíthattam, hogy tanítványainak jó tanáruk volt, akire a tanítványok szívesen emlékeznek vissza. A jó tanítónak — akár a jó főnöknek — emléke végig kíséri a tanítványt egész életen át.

Phillips tanárral Fresno utcáin sétálva, betértünk egy dtfo-guista üzletbe. Tulajdonosa japán, iskolájának volt növendéke, rhillipps tanár tanítványa. Szívélyes társalgásukból és abból az érdeklődésből, amit a tanár s többi volt iskolatársak iránt tanúsított, megállapíthattam, hogy valamikor egészen közvetlen, szívélyes viszony lehetett tanár és diák között, a kapocs láthatóan nem szakadt meg.

A tanítvány számára az iskola hivatott megszerezni a jövődó hékés együttmunkálkiodás alapját. Megértó szeretet tudja csak egyengetni ember és ember között az élet nehéz küzdelmeiben a megértés útját. — Phillipps tanár két ízben alkalmazott assisten-teének színes diákot. Társalgásom vele — odaát és itt Budapesten — a fajok problémája körül forgott.

Kínaiak, japánok, philippinok, négerek

A kínaiak, valamint a japánok kezdetben szívesen látott vendégei voltak U. S.-nek. Ki tudja, hány évi halasztást szenvedett volna a vasutak építése Californiának sziklás hegyei között, ha azokat a nehéz földmunkákat a nagy fáradságot és nélkülözést elviseelő kínaiak nem végezték volna?

A San Francisco közelében lévő stanfordi egyetem megalapítója Leeland Stanford sok ezrével hozatott Kínából munkásokat. Még 1868-ban a kínaiak korlátlan bevándorlási jogot élveztek és abban a bánásmódban részesültek, mint a legkedvezőbb bánásmóddán részesülő nemzetek; mikor pedig a vasút építkezése megszűnt, Ezer és ezer kínai maradt munka nélkül, ezek a vasútépítéstől fel szabadult munkások versenytársai lettek az ott lakó fehéreknek,

míg végre a kongresszus is kénytelen volt olyan törvényt hozni, mely a kínaiak újabb bevándorlását teljesen megszüntette.

A fajok problémája többnyire a kenyér problémája. Míg mindenkinék bőven jutott az Egyesült Államok nagy kenyéréből egy kiadós karaj, a faji kérdés nem került napvilágra, csak mikor fogyott a kenyér, növekedett az ellentét.

Töretlen földek, irtatlan erdők, a föld színe alatt nyugvó szén és érc, — mely csak akkor válik értékké, ha azt a földi felszínére hozzák és a nagy olvasztókban feldolgozzák — kívánták a munkáskezek millióit. Az: emigráltakkal, de különösen a kínaiakkal és japánokkal szemben a következő periódusok állapíthatók meg: meghívás, agitáció ellenük, törvényhozás korlátozó vagy tiltó rendelkezései és végül türelmi állapot békés együttműködéssel.

Japánok a XVIII. század végén, vagyis egy emberöltővel később jöttek át az Egyesült Államokba. Velük szemben a velük együttélés ugyanazon mozzanatai merültek föl. A gyűlölség kisebb mint aminő a kínaiakkal szemben volt. A Pacific mentén a japánok és kínai lakók fele a földnek a megmunkálójá.

A fiúk és lányok által fenntartott rendházakba nem Jgien vesznek fel kínait és japánt, ezek azonban bejuthatnak az iskola letter man csoportjába, vagyis a válogatott csapatba, de annak a fiúnak már kivételes tehetségűnek kell lennie. Ha egy színes fiú idáig felküzd magát, iskolatársai valóságos hősnek tekintik. A japánok és kínaiak inkább érettebb korban mentek át Amerikába, míg a philippinok fiatal korban jelentkeznek, köztük 80 százalék 16—32 éves. A philippinok bevándorlása ellen nem lehetett gátat vetni, mert az Unió tagjai. Munkaterületük a föld művelése, azonban a földeken szívesebben dolgoztatják a mexikóiakat, akik sokkal munkaállobbak.

California az Egyesült Államok zöldségkertje; a nagy területek megmunkálása nehéz, fárasztó munkával jár. Az emberek arca verejtéke is öntözi ezeket a földeket, mert a föld csak azí ember munkája által válik kincssé. A fehér ember légtöbbnyire csak rövid ideig marad ennél a munkánál. Otthagya gazdáját és odébb áll. A philippinói és mexikói pedig végig szolgálja.

Megoldatlan problémája az amerikai fajok kérdésének a néger-probléma. A rabszolga szállító hajók évtizedeken át ezrével szállították Afrika sötét színű lakóit Amerika területére. A rab-

szolgakereskedés nagy méreteinél fogva hatalmas üzletté fejlődött, a spanyolok és angolok jövedelmező iparrá fejlesztették. Nagy vállalatok keletkeztek, melyekbe a gazdagok szívesen helyezték el főlöleges pénzüket. Munkaerő kellett — ez volt az indok és magyarázat, hogy kezdetben senki sem tiltakozott emberek vadászata és elrablása ellen. A forradalom előestéjén egymillió rabszolga volt az Egyesült Államokban. Észak és Dél egymás elleni háborúja után megszűnt a rabszolga tartás; a szerencsének a kék mezőben elhelyezett 48 csillagú és 14 sávú amerikai lobogó egyenjogú tagjai lettek; azonban fajuk különbözősége mély szakadék gyanánt tátong közöttük és a fehérek között. A déli államokban számra nézve túlsúlyban vannak, de csak számban, befolyásban nem, mert politikai jogait nem gyakorolják.

Hatalmas az a szakadék, amely elválasztja a fehéret a feketétől. Önvédelmi harc is ez a fehér faj részéről, a szapora és fejlődésképes néger faj ellen. A Washington közelében alapított néger egyetem évről-évre szaporítja a fekete intellektüeleket, akik azonban bármennyire képzettek, bármennyire is kiválók, a fehér ember közvetlenebb otthonába nem találhatnak utat. Külön városrészben laknak Newyorkban a négerék. Egy egészen külön álló sziget ez a maga néger rendőreivel, vendéglőivel és színházaival. A színesek rangsorában a néger van legalul. Dél-Amerikában nincs az a nagy elkülönültség a fehér és fekete faj között. Dél-Amerika konquistadorja már kezdettől fogva sokkal enyhébben gondolkodtak a színes fajúakkal való összeházasodás felől is, S míg a spanyolok azt mondták katonáiknak „válasszatok feleséget a föld lakói közül”, addig az Észak-Amerikát elfoglaló angolok hivatkozva a biblia szavára, megtiltották, hogy a telepések a föld lakóival vérbelileg összevegyüljenek. Inkább rakományszámra küldték utánuk az asszonyokat, akik akkoriban nagy „értéket” képviseltek. Nyilván az akkori idők nagy növédelmének következménye az amerikai asszonyok mai kiváltságos helyzete is.

Lent Dél-Amerikában az első labdarúgó világbajnokság alkalmával közelről figyelhettem meg Bolívia, Peru, Argentina, Brazília, Mexikó és különösen Uruguay lakosait, a fajok keveredésének gyönyörű példányait. Többnél egészen pontosan lehetett látni néger vér nyomait, de ez semmiképen nem akadályozta, hogy ne tekintessenek egyenrangúaknak a legfehérebb származású

amerikai polgárral. Rio de Janeiróban fehér és fekete iskolás leányok párosan kéz-kézben jöttek ki az iskolából.

Csak a nevelés képes Észak-Amerikában korlátot és gátat vetni a fehér és színes faj közötti ellentétnek, s különösen a fekete faj elleni gyűlöletnek. De ahogy az Egyesült Államok északi részében fel tudtak emelkedni arra a lelki magaslatra, hogy fegyvert ragadtak a rabszolgák felszabadítása érdekében, úgy ma is csak nagy lelki föllendülés teremtheti meg a négernek nemcsak betűszerinti, hanem tényleges egyenjogúsítását. Gátat vet ennek a létért való küzdelem, a birtokban levőnek harca azok ellen, akik birtokállományát veszélyeztetik. A szívós, szapora néger újabb inváziót jelent Amerikában, de az ellen nem lehet védekezni a kapuk bezárásával. A négernek számszerű növekedése állandóan fokozódik az északi államokban is. A tíz millió néger a száz, milliós országban jelentős szám, folyton növekvő kultúrájuk pedig hatalmas fegyverük egyenjogúságuk kivívásában.

Egyes egyetemeken láttam bizonyos törekvést: közelebb hozni egymáshoz a diákok minden rangú és minden fajú hallgatóságát. Így Tucsonban havonta egy-egy estét rendeznek, melyen felváltva más-más fajhoz tartozó diákok voltak a rendezők. Ének, magyarázat, otthoni ételek szerepeltek az estély műsorán. Ott időzésem alkalmával épen philippine estély volt. Oregon állam egyetemi városában, Eugenben egy ideális lelkületű tanár saját otthonát ajánlotta fel egy „International home” (nemzetközi otthon) céljaira. Ennek az otthonnak rendeltetése a legkülönbözőbb fajú diákokat egy fedél alatt tartani, alkalmat adni egymás megismerésére és megértésére.

Midőn ezt az otthont meglátogattam, a háziasszony többek között azt kérdezte tőlem, ismerem-e Walt Whitmant, az amerikai költőt. Most, hogy alaposabban foglalkoztam Walt Whitmannal, írásaiból megéreztem, hogy tulajdonképpen ő volt ennek az internacionális otthonnak inspirátora. Évekkel halála után is nagy benyomást keltenek költeményei. „Leaves of the Grass” verskötetének átolvasása után éreztem át a hozzám intézett kérdés jelentőségét. Költeményeiben ő az egész emberiség szószólója, küzd az elnyomottakért, az elhagyottakért. „Not until the sun excludes you, do I exclude you”. (Amíg a nap el nem fordul tőled, én sem fordulok el tőled.)

Hosszú ideig a nemzetek nagy összeolvasztója marad Amerika. Vérében minden nemzet vére található. A sorsüldözöttek hazája és otthona volt kezdetben, midőn kapuira joggal írhatta: „A világ üldözöttjeinek menhelye”. A pionírok törhetetlen akarata, szívóssága és optimizmusa nem tűntek el nyomtalanul. A nagyolvasztó szüntelenül dolgozik, de a színes fajúakat egyelőre nem képes befogadni.

San Diegoban a collegiumon tartott előadáson felül még egy előadást tartottam, még pedig a kálvinista templomban. A Carnegie-alapítvány a san diegoiak felkérésére készséggel adta meg e szereplésemhez az engedélyt.

A templom zsúfolásig megtelt. San Diego a nyugdíjasok városa — akárcsak Grác az osztrákoknál. — Az előadásom végén felhangzott kérdésekből megfigyelhettem, hogy hallgatóságom nagy része előtt Magyarország nem ismeretlen; az egyik hallgató Magyarország államadósságai és fizetési készsége iránt érdeklődött.

Erre a nyilvános előadásra eljött San Diego minden rangú és rendű embere. Ennek igazolására a következő, különben jelentéktelen epizódot említeni fel.

A templomban tartott előadás után pihenőül egy mozgó színházat kerestem fel. Utamon odafelé megszólított egy utcai árus, és megemlítette, hogy előadásomon ő is résztvett és arra kért, hogy visszamenet ugyanazt az útirányt válasszam. Visszajövet is szóbaálltam vele és ő egy kis teknősbéka-alakú túpárnát adott át, a túpárna belsejében benne volt címe azzal a kérelemmel, hogy ha Budapestre hazajövök, küldjek neki egy képes levelezőlapot.

San Diego lakosainak száma 150.000. Az Egyesült Államok haditengerészeti gócpontja, a világ tíz legnagyobb kikötői közé tartozik.

San Diego a decemberi hónapban a nyári nap melegével fogadott. A collegium most van kialakulóban). Hatalmas területtel rendelkezik, terjeszkedésre még bőven van alkalom. A földrajzi tanszak egyik tanárnoje Budapesten és Debrecenben járt, s olyan magyar fénykép-gyűjteménnyel rendelkezik, mely dicséretére válték bármely magyar iskolának, A san diegoi tartózkodást érdekessé tette látogatásom a magyar származású Lázár amerikai tengerészrezdes otthonában. Első estén ő is ott volt előadásomon családjával, azután meghívott otthonába; honi szívéllyességgel fogadtak.

Magyarok odaát

Utamon végig természetesen legjobban érdekelt, miképpen hányódik az amerikai népek tengerében a magyar, miképpen boldogul, miképpen küzdi végig sorsát, aki a hazai földről elszakítva idegen ég alatt iparkodik gyökeretverni. Newyorkban, Chicagóban, Clevelandben, San Franciscóban, Los Angelesben olyan magyarokkal találkoztam, akik maguk már mint értékek kerültek ki és ott még fokozottabb mértékben váltak azokká, Itt, ezekben a nagy városokban természetesnek találtam, hogy honfitársaimmal találkozom. De azt igazán nem hittem, hogy fent Havre-ban (Montana), lent San Diegóban, Palo Alton (Stanford), magyarokkal és magyar szülők diák-gyermekeivel lesz alkalmam beszélni.

Mindenütt találkoztam magyarokkal. Minden egyetem és collegium, ahová érkezőben voltam, előre közölte a sajtóban, hogy magyar felolvasó érkezik az egyetem falai közé, nyilvános előadást fog tartani, a magyarok tehát jöjjenek el. El is jöttek, s nekem így volt alkalmam megismerkedni az elszakadt magyarság sok tagjával és a messzire szakadt magyarság; életével.

Havreban egy magyar házaspár jött hoznám; fiatalon vándoroltak ki, csak törték már a magyar nyelvet; mert mindig angolul beszéltek. Gyermekeik is csak alig tudtak már magyarul.

Találkoztam Chicagóban egy sportemberrel, aki előbb Magyarországon szerzett magának hírnevet és később a chicagói sportban is hírneves férfiú lett, de akinek a fia tágraímeredt szemmel csodálkozott rajtam, amikor véletlenül magyarul szólítottam meg. Ott, ahol az anya nem ugyanabból a nemzetből való, mint férje, a gyermekek inkább az anyjuk nyelvét veszik fel, ezt szívják magukba az anyatejjel. Montevideóban egy angol mérnök és spanyol nő gyermekei inkább spanyol, mint angol nyelven beszéltek.

Perth Amboy-ban 7000 magyar család él. Ezek a magyarok otthon és magyar ismerőseikkel is magyarul beszélnek. Itt a gyermekek nagyon jól beszélnek magyarul, azok is, akik soha Magyarországon nem voltak, már kint születtek és ott jártak iskolába. De az amerikai hatás itt másban nyilvánul meg. Mikor ezek a gyermekek magyarul beszélnek, minden tizedik szavuk — angol, A magyar kifejezés már nem jut olyan gyorsan eszükbe, mint az angol. A gondolkozás angolul megy végibe a fejükben és így ala-

kul ki a speciális magyar zsargon, amit olyan helyeken beszélnek, ahol sok a magyar. San Diegóban találtam egy alföldi magyar családot, amelyet otthon Rácnak hívtak, itt meg már elamerikaisodottan Ben Rosa névre keresztelték el. A népek nagyolvasztó kohója a Kecskemét vidékéről jövő magyaromnak a nevét is leperzselte. Vájjon hányan vannak odaát, hogy kerültek ide? Miképpen boldogtulanak? Miképpen állják meg helyüket abban a világban, melyben az őslakó indiánusokon kívül mindenki csak bevándorolt? Az közöttük az egyetlen különbség, hogy ki korábban, ki később jött.

A nyolcvanas években Olaszországból és Európának keleti részéről is nagyobb tömegekben keltek át a népek, hogy Amerika bányáiban, gyáraiban találjanak alkalmazást.

A fejlődő ipar, kereskedelem, bányászat mind tudta foglalkoztatni mindazokat, akik dolgozni jöttek. Évről évre jobban terjeszkedett Amerika. Az amerikai prérók nemcsak az indiánusok és bölények otthona volt immár, a vasúttal együtt haladt a vidék kolonizációja és civilizációja.

1882-ig szabad volt az útja mindenkinek. Attól fogva egyénenként bírálták el, vájjon megadják-e a bevándorlási engedélyt, 1917-től kezdődőleg pedig már különbségiét tesznek nemzet és nemzet között, latolgatva, vájjon mennyire kívánatos a bevándorlás Amerika szempontjából. A háború után pedig a nyitott kapu becsukódott.

Az első időkben is hollandus, francia, angol összeházasodásból kezdődött a fajok keveredése. Domináló azonban eleitől fogva az angol szász faj volt. A hollandok csak negyvenhárom évig voltak Új Hollandia urai; az angolok kényszerítették őket, hogy L>j Amsterdamt átadják, a várost ők keresztelték át Newyorkra. Manhattan déli részében a holland kolonialis idők sok emlékével találkozunk még ma is. A franciák is csak átmenetileg voltak az ígérlet földje egy részének urai. Csak az angol vetette meg tartósan lábát az Egyesült Államok földjén. Angol szokások, angol törvények, s kezdetben a londoni angol udvar egy kis kisugárzása túl a tengeren biztosították az angolok sup remiéri áj át.

Nagy, egységes néppé kezdett átformálódni Amerika a közös élet, a közös sors, a klíma lassan, de élesen lefaragta a különbsé-

geket az egyes fajok között, a hollandus, a francia, a német bevándorlók harmadik generációjában már csak névben idegenhangzású.

De jött a háború. Akaratlanul váltak úrrá régi érzések, amikor Európa népei két táborra oszta, öt éven át azon fáradoztak, hogy egymásban minél nagyobb pusztításokat végezzenek. Néhány évvel azután, hogy Carnegie az emberiség közötti béke megszilárdítására! nagy alapítványát megtette, „emberek a kereszténység huszadik századában barbárok módjára pusztították egymást”. Ez a háború nem maradhatott az amerikai lakókra hatás nélkül. A lakosság, mely még sarujáról nem rázta le teljesen szülőföldjének porát, szívével, gondolataival az óhaza felé fordult. Bizalmatlanság, megnemértés és gyűlölet fakadt föl a szívükben egymás iránt, s az: erősebb nem is mulasztotta el ezt a gyengébbel szemben éreztetni. Amerikai és amerikai között mély szakadék keletkezett és ebben az időben kezdődött meg nagyobb mértékben az emberek értékelése nemzetiségük szerint is. A gazdasági válság idejében pedig, midőn minden dolgozni vágyó munkásnak már nem jut munka, midőn a munkátlanok száma milliókra rug, még jobban kiélesedik az ember és ember közötti különbség. A létért való küzdelem harcában az erős elnyomni igyekszik a gyengét, hogy a maga fenntartását biztosítsa. S ebben a küzdelemben sok az önzés, kevés a megértés, de annál több a kíméletlenség. E pusztító közelharcban sokan pusztulnak el.

A nyolcvanas évekig csak elszórtan, kisebb számban kerültek magyarok tengerentúlra.

De már az amerikai függetlenségi harcban is találkozunk egy Kovács nevű magyar ezredes nevével, észak és dél harcában pedig Lincoln felhívására kb. nyolcszázán jelentkeztek s ezek közül 80—100 mint tiszt harcolta végig a federáltak harcát a konfederáltak ellen. A magyar emigráltakból két generális, két brigadéros, 15 ezredes, 2 alezredes, 14 őrnagy, 15 kapitány és több főhadnagy, hadnagy és orvos szolgált Lincoln táborában.

A nyolcvanas évek után a nép legszegényebbjai kerültek ki, akik otthon nem tudtak megélni, akiknek a nyomor adta kezükbe a vándorbotot, de akadtak olyanok is, akiknek talpa alatt meleggé lett otthon a föld.

A kivándorlók nagy tömege speciális magyar problémává avatta az amerikai magyarok sorsát.

A 100 százalékos Jenki, vagy az a bevándorolt, aki valamivel korábban ért Amerika földjére s már nem volt teljesen „zöld”, leuézéssel viseltetett a bevándorló magyar iránt, aki magán viselte és magiával hozta szegényvoltának külső jelenségét. Hiszen rendszerint csak a földhöz sújtott magyar vette kezébe a vándorbotot, akinek végső menedékül kínálkozott Amerika. Ezek az önmaguk között élő és régi szokásaikhoz ragaszkodó szülők véres verejtéssel megszerzett kerestetük egy részét arra szánták, hogy gyermekeiket iskolába járassák, hogy azok majdan ha felnevelkednek, könnyebben keressék meg kenyerüket. És épen ez az áldozatkészség lett sok családi tragédiának kútforrása. A gyárakban, bányákban dolgozó magyarok gyermekei collegiumokba kerültek, legtöbbször a szülők óriási áldozatkészsége révén, A collegiumban más légkör, más életkörülmények fogadták a magyar fiút és leányt. Kegyetlen igazság, de a szülői házhoz visszakerülő gyermek legtöbbször kényelmetlenül érezte magát otthon. A szülők még ragaszkodtak régi hagyományaikhoz, az új nyelvet nem tudták megtanulni, nem is volt alkalmuk hozzá. Hiszen munkában telt el nappaluk, s utána szabadidejükben legtöbbször csak honfitársaikkal érintkezhetek. A nyelvek különbsége szülő és gyermek között, már nagy rést hasított.

Az iskolatársak, akik vendégségbe jöttek, egészen más világot láttak barátjuk otthonában. Némelyek szóvá is tették. A „hunky” gúnynev még ma is járja és sok kis iskolásgyerek sírva panaszolja odahaza, hogy iskolatársaik magyar voltak miatt kinevetik őket.

A magasabb iskolát járt magyar gyermekek közül sok legtöbbször csak feszeng a szegényes szülői környezetben és gyakran szegye elli szülői primitív életmódját. Fiúk és leányok restellik barátait és barátnőiket magukhoz meghívni. A fiú gyakran szégyelli magyar származását és elhagyja szülői otthonát, mert úgy véli, jobban boldogul, ha leveti magáról mindazt, ami őt magyar voltára emlékezteti, — így elszakad a kapcsolat, mely magyar gyökerehez fűződik.

A magyar bevándorlás évről-évre csökken. Az új bevándorlási törvény minden nemzetből csak kimért adagolásban engedi meg a bevándorlást.

Újabbán intelligens elem akar odaát elhelyezkedni, olyanok, akik az amerikai kultúrának is értékei. Ezek otthonában már szívesen látott vendég az amerikai fiú is, mert ott bár más kultúrát, de kultúrát talál. Ezt láttam Perth Amboyban, ahol a magyar gyermekek barátságát keresték az amerikai diákok. A leány osztályának egyik legkedvesebb tanítványa volt, a fiúk pedig már high school-os korukban apjuk autóján rándultak ki és ezekhez meghívták barátjukat; kis motoros csónakjuk is van.

Minden bevándorló, aki Amerika földjét átlépi, magával hozza régi hazája emlékét, különleges gondolatainak, életmódjának, tapasztalatainak jellegzetességeit és minél magasabbrendű kultúrának volt odahaza részese, annál jobban gazdagítja új otthona közös kincsesládáját. Ebből jelentékeny mértékben gyarapodott Amerika, — szinte az angol nyelvhez hasonlóan, mely állandóan gazdagodik, új szavakkal bővül.

Redlands

San Diegóból Los Angelesen át Redlandsbe utaztam. Redlands városa, midőn e század első éveiben egy új baptista egyetem létesítésének eszméje felmerült, az egyetem céljaira területet és 100.000 dollár készpénzt ajánlott fel. Huszonöt év leforgása alatt a Redlands egyeteme California neves tanintézményévé fejlődött. Alapítványai évről-évre növekednek, s már a 2,000.000 dollárt megközelítik. Hatszáz diák látogatja, a tantestület 45 tagból áll.

Az egyetem egyik osztálya papi pályára készíti elő növendékeit. Az egyik „coed” jövődjő sorsát fejtegette előttem, amely valahol Kína, vagy Japán népei közé viszi, hogy azok körében misszionárius munkát végezzen. Különben is a rendiandi kollégium missziós telepet is tart fenn Kínában és évről-évre áldoznak úgy a diákok, mint a collegiumnak pártfogói a misszió céljaira.

Egy fennsíkon sok ezer holdas narancs termő vidék központjában, hóval borított hegyek szomszédságában fekszik Redlands egyeteme.

A narancsterméstől függ a vidék jóléte — az 1913. évi fagy eülyos gazdasági válságot okozott — négy évvel az alapítás után

kellő alapítványok hiányában a tantestület tagjai hónapokon át fizetés nélkül maradtak. A hegyoldalról hatalmas R-betű köszönt felénk, Redlands diákjai büszkék arra, hogy „R” betűjük, az Amerikában a diákok által hegyoldalra festett betűk közül sorrendben a második legnagyobb, magassága 130 m, szélessége 100 m,

Redlands narancserdői, a háttérben a San Bernardino hegy.

Tradícióvá vált szokások állnak fenn az egyes egyetemeken, ilyen pl., hogy az egyik collegiumon az első éves nőhallgatóknak semmiféle szépítőszer használni nem szabad. Másutt, hogy a freshmenk, vagyis a gólyák az egyetemnek bizonyos részén nem tartózkodhatnak, vagy pedig bizonyos megkülönböztető jelt kötelesek viselni. Bozemanban is láttam, hogy a collegiumi várost környező hegyen hatalmas „M” betű köszönt felénk, itt az első éves hallgatók festették a hegy hátára a nagy „M” betűt. Stanford egyetem diákjai évente néhány méter magas máglyát raknak, amelyet azután felgyújtanak. Az egyik collegiumon a diáklányok versenyt hirdettek, melyik diáknak van a legszebb, a legszőkébb,

a legcsúnyább szakálla. Ezek pajkosságok néha, de együttvéve hozzájárulnak az egyetemi élet szépítéséhez.

Utolsó előadásom színhelye „Tucson”. Ez a „Tucson” már virágzó indián város volt, midőn Coronádó és az ő conquistadorai erre felé jártak. Spanyolok voltak itt az urak, még mielőtt a „Pilgrimek” eljutottak New England partjaihoz. Itt Tucsonban van az állami egyetem. Hallgatói között sok idegen fajtát találtam.

Befejeztem munkámat, s mintha második természetemmé vált volna ez a nagy száguldás, mely az idegent is megkapja s viszi, ragadja, mint az ár. Egy helyütt sikerült egy néhány perccel lassítanom a nagy amerikai iramot. Flagstaff-ben együtt ebédeltünk a diákokkal. 12-re volt kítűzve az ebéd kezdete, 20 perc múlva felhangzik a csengő, a diákok asztalt bontanak, látszik, hogy az ebédre szánt 20 perces idő kevés volt, mert alig fejezheték be a déli étkezést rendesen.

Sajnáltam ezt az ifjúságot, mely az ebédnél is így siet. Szóvá is tettem!. Felszólalásomnak gyakorlati eredménye, hogy 5 perccel meghosszabbították az ebéd idejét.

Egyik helyütt az a kérdés hangzott fel, melyik nevelési rendszer tetszik jobban, az itteni vagy az otthoni. Én erre csak azt felelhettem, hogy sokkal rövidebb ideje vagyok Amerikában és sokkal kevesebb idő áll rendelkezésemre, semhogy ítéletet tudjak mondani. Én csak impressziókat tudok gyűjteni. Egyet azonban határozottan kijelenthetek, ha diák volnék és választanom kellene, Amerikát választanám, — gondolva a budapesti műegyetemen töltött négy évemre, a 40 órás heti tanulásra, spékelve még rajzokkal és éjszakákba nyúló tanulással.

Az Egyesült Államokban, amint megállapíthattam, a tanteremben és a campuszon töltött idő összegegyeztetése az amerikai nevelés egyik problémája, vagyis sokalják a campuszon töltött időt és keveslik a tanórák számát.

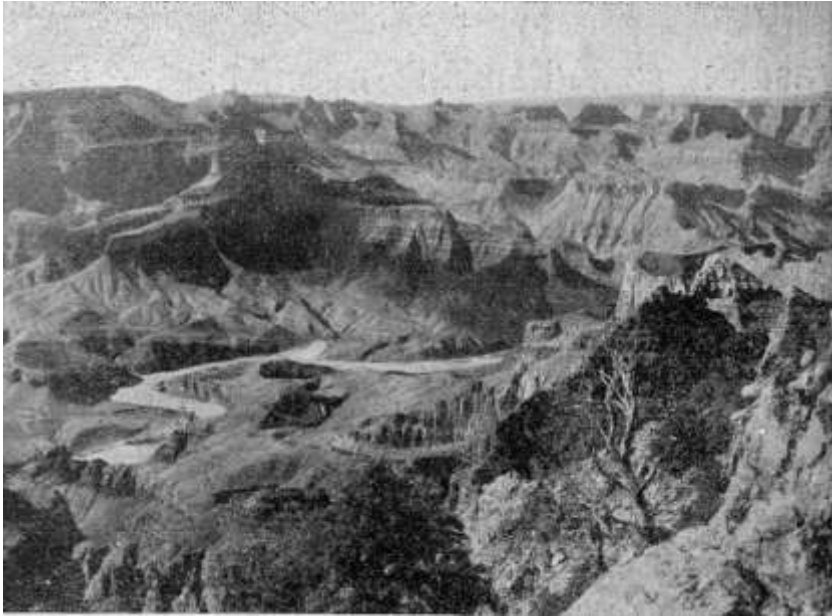
Vasúton az indiánusok nyomában

(A Grand Canyon. A phoenixi indiánus iskolában. Taos, az indiánus ősfalu)

Amerikában tőlem is megkérdezték, — mint rendszerint minden idegentől, — hogy mi ragadta meg figyelmemet legjobban és mi az, ami a legmélyebb hatást gyakorolta reám? Gondolkodás nélkül, rögtön megfeleltem. Megmondottam, hogy egyáltalán nem az égbenyúló házak, amelyekre ők oly büszkék; sem a fejlett materialistikus kultúra egyéb nagy alkotásai, aminők a nagy vízgátak, melyekkel — legalább egy-egy ponton — a természetet megkorrigálták és puszta területeket alakítottak át paradicsommá; sem azok az erőközpontok, melyeken határtalan mennyiségű energiát termelnek szénből, olajból vagy pedig magasabban fekvő vizekből; sem azok az országutak, melyek Newyorknál kezdődnek és San Franciscóban végződnek, — ezek mind a fiatal amerikai nemzet nagy alkotási vágyát, nagy akaraterejét és hitét a jövőben tükröztetik vissza: teljes elismeréssel, sőt bámulattal adózom is nekik; ámde mindezek az alkotások csak az agyra hatnak, s a rideg észet foglalkoztatják. Ami azonban hatásában lenyűgöző, ami a szívet és lelket egyaránt foglalkoztatja, aminek hatása alól még évek után sem tudom magam kivonni, ami tehát a legjobban megragadott, az a Grand Canyon.

A Grand Canyon Arizona állam északnyugati részében terül el: ez a nemzet parkja, védett terület, akárcsak a Yellowstone-park a

Glacier, a Yosemite, a Mount Rainier vagy Amerikának egyéb, ugyancsak nemzeti parknak minősített területei. A park szó nálunk fában gazdag, pázsitos és virággal beültetett területet jelent, a Gran Canyon távolról sem az. Legnagyobb részben puszta, lakatlan ország rész, egyes részein erdőkkel borított, de legtöbbszörre szakadékos terület és mégis a világ legcsodásabb helye. Ez a nemzeti park 2580 négyzetkilométer területet foglal el, melyen a Co-

A Grand Canyon látképe.

lorádó folyó 168 kilométer hosszú kacsaringós vonalban halad keresztül.

Láttam Svájcnak és Ausztriának hóval borított havasait, Bernnek egyik magaslatáról gyönyörködhettem az Eiger, a Monch és a Jungfrau csodálatos színpompás képében egy tiszta nyári estén, midőn a nap éppen leszáll és egy negyed órára vörös fényel borítja a tiszta hócsúcsokat. Utána lila kékes színt játszanak a hegyek, de mihamar reájuk borul az éj sötétsége, amiből csak a fehér

hegycsúcsok törnek elő. Csak egy negyed óráig tartott ez a látomány, az „Alpenglühn” — de a Grand Canyon állandóan változó képe még a városi életet élő és a természettel kevés kapcsolatban lévő embert is naponta órákig tudja foglalkoztatni, órákig tudja lekötöni. Ellenállhatatlan és mélységes a Grand Canyon titka és bűvereje.

Az Egyesült Államok nagy elnöke, Rooseveltt Tivadar maga volt legnagyobb szószólója annak, hogy a Grand Canyont nemzeti parknak minősítsék. Csak tizenegy év múltán — 1919-ben határozott így a kongresszus.

„Arizona Grand Canyon-ja áhítattal tölt el. Páratlan a maga nemében és nincs hozzáfogható az egész világon. Hadd maradjon a természetnek ez a csodája olyannak, amilyen. Ne tegyenek semmit, ami nagyszerűségét, fenségességét, kedvességét csökkenthetné. Ezek nem fokozhatók. Őrizzék meg épen a gyermekek és a gyermekek gyermekei részére és mindazok részére, akik utánuk jönnek, mert a Grand Canyon olyan látványosság, melyet minden amerikaiak meg kellene néznie”.

Kell-e szebb ajánló — mint ez, amit a világlátott Rooseveltt mondott?

December 9-én Flagstaff-ban, Arizona állami tanítóképzőjében tartottam előadást. A Carnegie-alapítvány hétvégi programul a Grand Canyon megtekintését ajánlotta. Hálás vagyok érte.

Flagstaff Arizona állam egyik legnagyobb városa, lakosainak száma ötezer. Hóborította hegyeivel, dombos, hóval befutott uccáival Selmechányára emlékeztetett. Úgy megérkezésem estéjén, midőn a tanár urat saját otthonában látogattam meg, valamint másnap, midőn értem jött, mind a kétszer elakadt autója a feneketlen hóban. Első este baráti segítségre volt szükség, hogy a háza bejáratánál megfeneklett autót kiszabadítsuk. Ezt azért érdemes fel-
említenem, mert ugyanazon hét keddjén, vagyis december 7-én, két nappal előbb San Diegóban, mely California déli kikötőjében, az Egyesült Államok második legnagyobb hadi kikötője mellett fekszik — még kiskabátban járva, élveztem a „nyári nap” melegét. Szerdán Redlandsban őszi idő fogadott; a hegyek alján még zöldeltek a narancsfák, melyek gyümölcse decemberben érik, csütörtökön pedig már decemberi téli idő szakadt rám. Az ilyen hirtelen klimatikus változásokra az Amerikát járó embernek fel kell készü-

nie. (A legbiztosabb óvszer a meghűlés ellen, a vékony gyapjúing, amit az amerikaiak hidegben-melegben egyaránt viselnek az ingük alatt.)

Délután két órakor hagytam el Flagstaff állomást; egy óra alatt értem Williams-re, ahonnan az Atchinson Topeka és Santa Fé vasút szárnyvonalat építtetett, melyek rendeltetése olyan utasokat szállítani, kik tisztán a Grand Canyon megtekintése végett szakítják meg útjukat. Sokan az utasok közül a reggeli órákban érkez-

A Grand Canyon a föld évezredes történetének arcképe.

nek és már este vissza is utaznak. Az éjjel elutazók részére a Santa Fé vasút hálókocsit bocsát rendelkezésre.

Utason igen gyéren voltak, december hónapja rövid napjaival és zord időjárásával nem is a legalkalmasabb idő, hogy a Grand Canyont meglátogassuk. Vonatom egy Pullman-koceiból és egy, három részre osztott személykocsiból állott. Az egyik rész a nemdohányzó, a második a dohányzó, a harmadik a pogyász elhelye-

zésére szolgál. Útközben a kísérőszemélyzetnek nem sok dolga akadt, nekem pedig kevés nézni valóm. Ezért inkább őket néztem: a kalauzt, fékezőt és a poggyászkészítőt, amint a dohányzó szakaszban összebújva, barátságosan megbeszélték a napi eseményeket; a fő téma mindig az autó volt, mert mindegyiknek van saját autója.

Egy kis faházikónál megállt a vonat. Kiszállt kis gyermekével egy indiánus asszony, a kalauz udvariasan lesegítette.

Rövid a nap, korán beborul, sötétben utaztam, teli várakozással, mert nagyon sok érdekeset olvastam a Grand Canyonról.

Az állomásról autó röpít fel a néhány száz lépésnyire fekvő El Tovar szállóba. Hatalmas facölöpökből épült szálló, tágas csarnokkal és olyan berendezéssel és személyzettel, hogy benne az utazó kezdettől fogva otthonosan érzi magát.

A tapasztalat igazolta, hogy a külföldi turista azokra a helyekre emlékszik legszívesebben, amelyekhez kellemes személyi kapcsolatok fűzik. Valami apróbb kellemetlenség az idegenben még a legjobb hely emlékei köré is felhőt von. Az olasz származású igazgató: Petrosa, rendkívül előzékeny, ami a példaadás erejével hat az egész személyzetre.

El Tovar spanyoleredetű név: spanyolok voltak aziok, akik ezt a vidéket először felkutatták. A spanyolok alulról, Mexikó felől közelítették meg a világnak ezt az ismeretlen vidékét. Goronádo Mexiko helytartója és helyettese El Tovar együtt indultak északi irányban úttalan utakon. Még vonaton is hosszú az út — Mexikótól egész a Grand Canyonig. Tulajdonképpen don Lopez Cardenas, az egyik vezér fedezte fel a Colorado folyót és völgyét, a Grand Canyont.

A reggeli órákban az El Tovar első emeleti ablakából tűnt elém a Grand Canyon egyik része. A szálló egy kiálló, félszigetszerűen formálódott sziklán épült. A nagy mélységből emelkednek ki a vörös színnek minden árnyalatában azok a sziklák, melyek alattunk 1500 méter mélységből merednek az ég felé.

Kisietek a szabadba, s nézem a tájat, mely a felette elhaladó felhők állása szerint állandóan változtatja színárnyalatait. A különböző földalakulatok úgy hatnak, mint mindenféle templomok toronycúcsai. A szakadék mélyén kanyarog egy vékony, fehér csík, ez a Colorado folyó, mely évezredekken át vájt utat magának a sziklák között. A szakadékok szélén bokrok és korcs fák, maga

a szakadék, hol meredek, hol lépcsőszerű. A különböző földrétegek párhuzamosan helyezkednek egymás fölé. Mindegyik réteg a föld történetének egy-egy száz- vagy ezeréves szakát jelenti. Földrengés, vízáradás, eső, szél formálták, alakították évmilliókon keresztül a földnek ezt a részét. A természet alakító munkája állandóan tart. Az eső és szél szüntelenül malasztja a vidéket, a Colorado folyó pedig mind mélyebbre vágja a maga útját és hordja a tenger felé a sziklatörmelékét.

Autókon rándultunk délelőtt a Hermits Restre (remete pihenője), a kilenc kilométernyire fekvő kilátóhelyre. A délutáni kirándulás már jóval messzebbre vezetett, az úgynevezett desert view-ig (a sivatag kilátó). Mindkét helyen uzsonnával fogadják a kirándulókat. Nagy fenyves-erdőn halad keresztül utunk. Nem messze a szállótól megszakítjuk utunkat és betérünk a Gran Canyon erdészeti hivatala által fenntartott múzeumba, ahol a hivatal főnöke rövid magyarázat kíséretében bemutatja múzeumának nevezetességeit és népszerű formában tájékoztatja a turistákat a Grand Canyon történetéről és geológiai alakulásáról.

Többször állunk meg a 45 km. hosszú út egyes szebb szakaszainál, hogy a táj nagyszerűségében gyönyörködjünk. Utunk végállomásán hosszabb ideig időzünk. Előttünk a végtelennek látszó „painted desert” (színes sivatag), jobbra tőle a megkövesedett erdő, megkövesedett fatönkőkkel, melyeket évezredek előtt a természet megbolygatott egyensúlya sodort errefelé.

A színes sivatag irányában vannak a hopi és navajo indiánusok rezervációs területei. Moenkopi hopi falu, Tuba azonban már „city” névvel van megjelölve. Tuba a navajo-területhez tartozik, itt székel a kormány képviselője. A kormány 400 indián gyermek részére ebben a városban iskolát tart fenn.

El Tovarban tartózkodásom alatt legszívesebben a szálló közelében levő kilátótoronyban töltöttem az időt. A turista rendelkezésére távcső van felszerelve a torony verandájára. Érdekessé és leginkább emlékezetessé számomra az ott tartózkodást egy fiatal hopi indiánus tette, aki egyébként napközben fényképeket, levelezőlapokat, a tájról készített festményeket és egyéb emléktárgyakat árul.

Itt magam előtt látom a legkülönfélébb földalakulatokat, melyek mint templomok, piramisok, magas fensíkok emelkednek ki

a mélységből. A mythologia bőséges névsorából kellett meríteni, hogy az egymás mellé, mögé, a föld mélyéből kiemelkedő helyeket elnevezhessék. A távcsóvel kikeresem az egyes alakulatokat, Confucius, Brahma, Zoroaster, Buddha templomát, a Cheops pyramist,

„Hopi” indiánus ösmerősöm.

a Walhalla fensíkot: abban ugyanaz mindannyi, hogy a természet csodás alkotása és amellet mindegyik más és más.*

* Sven Heddin három hetet töltött a Grand Canyonnál, s benyomásait „Grand Canyon. Látogatásom az amerikai csodaországban” című könyvében írta le. Az ő avatott tollából 238 oldalra terjedő könyvben talál kellő méltatást Grand Canyon csodálatos világa.

Fiatal hopi indiánus barátom nappal rendes polgári ruhát viselt, de kalap helyett piros szallaggal van homloka körülkötte. (A piros az indiánusok kedvenc színe.) Egy-két emléktárgyat vásároltam tőle. Beszéde feltűnően választékos.

— A phoenixi indiánus iskolába jártam, — mesélte — de csak három évet, mert midőn atyám eltávozott (soha nem mondta, hogy „meghalt”), haza kellett mennem, hogy öreg édesanyámnak támasza legyek.

Látva érdeklődésemet, sokat mesélt saját törzséről a hopi indiánusokról, akik nem messze laknak a Grand Canyontól és földműveléssel, szövéssel és ötvös-munkával tartják fenn magukat.

Az El Tovar élelmes tulajdonosa, a Harvey társaság, melynek alapítója Férd Harvey, a Santa Fé vasút vonalain az összes vasúti vendéglőket bérlő, azonfelül felépítette a Gran Canyonban az egyik legnagyobb szállót, mellé hopi indiánusokat telepített stílszerű indiánus házakba, így az idegennek szinte kéztávolságnyira hozta az indiánus életet. Házaik alsó részében saját maguk készítette holmik várnak eladásra. Ezüst karperecek, indiánusok szötte szőnyegek, papucskok, aminőket ők hordanak fehér mocassin bőrből, megkövesedett fadarabok a „*painted desert*” évezredes fáiból, kártyák, festmények, stb.

Este öt óraker az indiánusok programmszerűen bemutatják az indiánus táncokat, melyek inkább szertartás-jellegűek. Mind-egyiknek van valami vallásos vonatkozása. A táncosok teljes indiánus-fejdísszel és olyan ruhákban jelennek meg ilyenkor, amilyenekben régente jártak, mikor még maguk voltak urai ennek a vidéknek.

A táncosok között viszontláttam! fiatal indiánus barátomat, aki azért települt itt le, hogy táncával és nappali boltoskodással gyarapítsa keresetét. Családja Arizona állam északkeleti részében lakik. Bucsuzásor egy színes kártyát adott, mely őt és nemzeti viseletében a buffalo-tánc egyik jelenetében tünteti fel, otthonának címevel: „Mr. Porter L Timecha, Chimopovy, Arizona”.

A hopi indiánusok falvait csak automobilon részére készített utakon lehet megközelíteni, ők maguk ismernek azon a tájon minden ösvényt és kerülők nélkül „hikolva”⁵ (cserkészve) rövidebben jutnak haza. A navajó indiánus még ma is szívesebben él nomád életet és joggal nevezik őket beduin indiánusoknak.

Kétnapi ott tartózkodás után búcsút mondtam El Tovarnak. Szerettem volna leszállni a *Grand Canyon* mélyébe, de mikor megtudtam, hogy éppen akkor mentőexpedíciót szerveztek, hogy az egy nappal előbb leszállt kirándulótársaságot az önkény telén fogásból kiszabadítsák, kissé elment tőle a kedvem. Ámbár nem kel-

A „hopi” ősi viseletben.

lett félteni őket, hacsak nem volt sürgős dolguk, ott lenn a mélyben is minden kényelemmel ellátott szobák állanak az utasok rendelkezésére, eltölthetik az időt nyugodtan. Van ott élelem, kiszolgálás.

A phoenixi indiánus iskola

Szombaton este indultam *Grand Canyon* állomásról. Az állomáson a vasúti állomási alkalmazottak között felismertem tiszta indiánus eredetűeket.

Egész éjjel és egész délelőtt tartott az út.

Vasárnap délben a vonatonál várt Andres, a phoenixi Junior College tanára. Az állam fővárosa Phoenix. Ide csak egy állami Junior College jutott, vagyis a high school két felső osztálya és a kollégiumnak két alsó osztálya. Az állami egyetem székhelye Tucson (olvasd Tuszón, a hangsúly a második szótagon van). Andres tanár saját autóján vitt Phoenix vidékére.

Élesen megkülönböztethető két területen jártunk, az egyik sivatag és annak szélén a Tevehegy, a teve hátához hasonló hegyalakulat. Csak egy út választja el a narancs- és citromerdőket, zöldségkerteket, amelyek területe állandó öntözés alatt áll a száraz sivatagban. Maga a város gazdag parkokban és élénk élet színhelye. Ide vetődött, ebbe a városba egy magyar nyomdász, ki azonfelül meg is rajzol, tervez újévi köszöntőket, könyvek címlapjait és meghívók címkéit stb. Magyar neve Csuka, angol nyelven azonban már Mr. Tsuka.

Egy délutánt szántunk az indiánus iskola megtekintésére és magam, aki egy emberöltőn át az Államvasutak műhelyeiben az ifjú munkásnemzedék kiképzésével foglalkoztam, kezdetben mint aktív oktató, később pedig mint 30 államvasúti tanonciskola központi referense, úgy mondhatnám: szakszerű várakozással néztem kínáló újabb élményem elé.

Cari H. Kinner, a Yale egyetem volt hallgatója, az iskola superintendense, készséggel adta meg a szükséges engedélyt és mellénk osztotta az iskola egyik tanárát kísérőnek. Azzal kezdődött a napunk, hogy amint az iskolába mentünk, a tágas udvaron egy paraszt-szekérrel találkoztunk, amelyen indiánus fiúk ültek. A szomszéd gazdaságból tértek haza (közbevetőleg Phoenixben egy nappal a grand canyoni hózivatarok után szép őszi idő fogadott), s mintha egy és ugyanabban a pillanatban a phoenixi iskola kiképeztetésének sokoldalúságát akarnák előttem föltárni, hazatérőben volt egy motoros úthengerlőgép is, melyet szintén indiánus gyerekek kezeltek. Magán az udvaron sportoló indiánus lányokat

láttam. A sok fehérarcú hallgató után egészen érdekes látványt nyújtott a sok európai ruhába öltözött indiánus lány-növendék.

A phoenixi indiánus iskola 1891. szeptember 1-én létesült. Alapításakor 42 tanítványa volt és egy tanítója. Hat év leforgása alatt a tanítványok száma 750-re emelkedett, akik 30 különféle indiánus törzsből fakadtak. Ottjártamkor az indiánus növendékek száma 25 híjján, már elérte az ezret.

Nyolc diák, hét különféle indiánus törzsből.

Az iskola kimutatásában pontosan jegyzik, milyen törzsből való a növendék és százalékban fejezik ki azt is, hány százalékos indiánus az illető.

Az elméleti oktatás alatt a fiúkat és leányokat együttesen képezik ki. Éppen akkor toppantunk be az egyik osztályba, amikor alkotmánytanból folyt a kikérdezés. A kiképeztetés egészen a mi érettségi fokunknak felel meg.

Láttam a női varróiskolát, ahol ruhaszabásra és varrásra

oktatják őket. A kovácsműhelyben a fiatal indiánus nagy kedvvel verte az izzó vasat. A szabóműhelyben éppen egy indiánus pékinas vasalta nadrágját — ezt megtanulja mindegyik. Vájjon lesz-e rá szüksége, ha visszatér törzsének rezervációs területére?

Ellátogattunk a pékműhelybe is. Éppen nagy kenyérsütés volt. Vezetőnk barátságosan hasba bökött egy pékinast és tréfálkozva kérdezte tőle: „Újra elsózzátok a kenyeret?”

Rövid ott tartózkodásom alatt is megláttam, hogy komoly gyakorlati és elméleti kiképzetés folyik ebben az iskolában.

Nagyon érdekesek az „iskolai ünnepek”, melyeknek nevelő hatása, jó eredménye alig vonható kétségbe. A tanévnek ebből a szempontból első fontos eseménye az év első hetének „*Get together Meeting*”-je, amilyen ismerkedési ünnep-féle, midőn az új növendékeknek alkalmat adnak, hogy egymással és a régiekkel megismerkedjenek. A novemberi „*Thanksgiving Day*” az Egyesült Államok függetlenségi hálaadó napja, egyúttal nagy sporteseménynek is visszatérő dátuma. Ezen a napon bonyolítják le a hagyományossá vált labdarúgómérkőzést az indián iskola és a phoenixi high school növendékéi. Ünnepe az iskolának a karácsony, Washington és Lincoln születésnapja. Minden egyes osztály külön karácsonyfát állít. A „Fák napján” fát ültetnek és ezen a napon állítják ki a tanítványok munkáit. Május elseje az egészség napja. Az iskolának volt növendékei az „alumnik” évente egyszer meglátogatják az iskolát, ez a nap a „*memorial day*”. Ezen a napon tartják meg atlétikai versenyeket.

Ebben az iskolában is iparkodnak megtartani a kapcsolatot az iskolai évek befejezése után iskola és tanítvány, továbbá tanítvány és tanítvány között. így még a késő Öregkorban is megmarad az iskolához való ragaszkodás, megmarad és folytatódik a gyermekkorban szőtt barátság — ami két olyan dolog, mely a létért való küzdelem, az anyagi élet közepette a gyermekekévek idealizmusából sokat megőriz.

Valahányszor az iskola lobogóját fehúzzák az árbocra, vagy onnan lehocsátják, az a nap ünnepélyes mozzanata, kalapot emelnek előtte, valamint akkor is, midőn a zenekar a nemzeti himnusz, a „*The Star Spangled Banner*”-t játsza.

A diákok kézikönyve a következő *tanácsokkal* szolgál:

„Viselkedésünk nagyban befolyásolja törekvéseink sikerét.”

„Figyeld meg a jó modorúakat és tanuld meg, miképen kell neked is viselkedned. — Tisztának és csinosnak kell lenned az sokat számít, midőn másokkal találkozol. — Vigyázz egészségedre, mert bárminő munkához is erős test szükséges.

Egészség nélkül boldogság; siker nem lehetséges. — Tisztelet csak azoknak jár, akik arra érdemesek. — Azok a diákok, akik állandóan sértik szabályainkat, akik nem törődnek, vájjon jó polgárok-e, ne is várják, hogy csapataink tagjai legyenek, vagy hogy bennün-

Indiánus diákleányok.

ket bármiképen is képviseljenek. — Mindenki arra törekedjék, hogy a pontosság szokásává válják.”

Szombaton nincsen tanítás. Erre a napra a szorgalmas és jomagaviseletűeknek megengedik, hogy a városban *munkát vállalhassanak*. Ez az engedély jelentékeny kedvezmény. Munkájuk lehet házimunka, segítség a gazdaságban, asztalos, festő, kőműves, lckatoe munka. Ott tartózkodásom alkalmával a napszámosfiú ügyességéhez képest 50 centet is kapott óránként. A fiúk így jutottak ahhoz is, hogy a város fehér lakosságával érintkezhessenek.

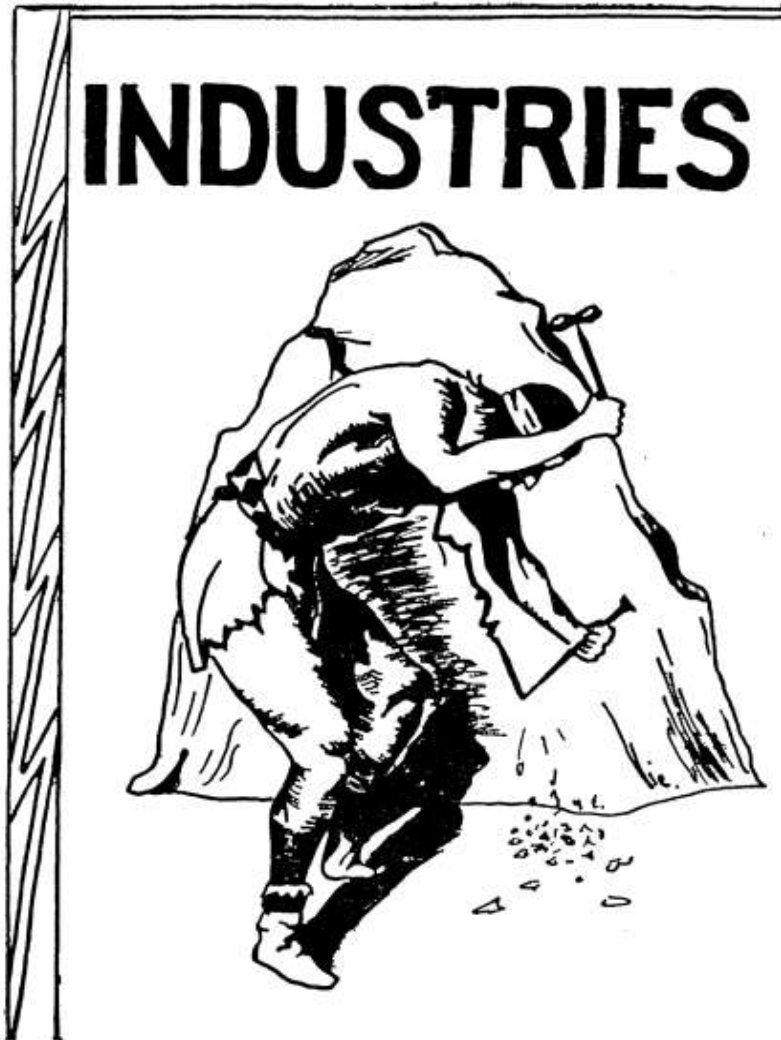
Az iskola növendékei évente egyszer könyvet adnak ki, melynek címe „The New Trail” (Az új nyom). A legfelsőbb osztály növendékei a főszerkesztők. Mindegyik osztály az iskolaév fontosabb eseményeiről számol be az iskolának ebben az évi jelentésében, amelyet nemcsak szerkesztenek a növendékek, hanem maguk is nyomják az iskola nyomdájában, sőt maguk be is kötik. Minden osztály külön szervezett csoport, melynek külön tisztikara van. A tisztségeket évről-évre választás útján töltik be. Az osztály minden évben új jeligét és új szimbólumot választ.

A „New Trail” komoly beszámolóján kívül sok rajzot, fényképet is közöl, de a könyvből nem hiányzik a humor sem, s annak jellegzetes megnyilvánulása a karikatúra.

Az egyes osztályok, valamint az egész iskola kebelében alakult egyesületekben tanulja meg a fiatal indiánus az önkormányzat alapismereteit. Az osztályok közötti versenyek fejlesztik a fiatalokban az összetartozandóság érzését. A fiatal, serdülő ifjú és leány megtanulja, hogy a közös cél érdekében dolgozzék, megtanul lelkesedni érte, s egyéni érdekét a közös célnak alávetni. A mai önző világban ritka jelenségek. A versenyek állandóak, úgy a sport, valamint az ének, szavalat és irodalom terén. A fiúk zenekara minden vasárnap az iskola kertjében hangversenyt rendez. Aki egyszer a zenekarba belép, annak végig, amíg iskoláit be nem fejezte, ott is kell maradnia. Úgy a zene-, mint az énekkarok többször nyilvánosan szerepelnek a városban is. A fiúknak cserkészcsapatuk is van. A nagyobb fiúk külön katonaszázadban is nyernek kiképeztetéseket. Ezek a katonaszázadok már a nagy hadgyakorlatokban is résztvesznek. Különben ez az egyetlen katonaszázad, melynek tisztjei maguk is indiánusok. A katonaszázad legénységét felhasználják a városban rendezett ünnepélyes felvonulások vagy fogadások kieéretére.

Az indiánus iskola növendékeinek a tanulásra vonatkozólag a következő utasításokat kell szem előtt tartaniok: — hasznát veheti akármelyik — nem indiánus is, ezért adom egész terjedelmében:

1. Figyelj az előadásra.
2. Gondosan olvasd el az utasításokat és magyarázatokat.
3. Ha nem értetted meg az előadást, kérdezd meg, amit nem értesz.

Az indiánus iskola egyik diákjának rajza a „New Trail” című évkönyv részére.

4. Szokj hozzá a tanuláshoz.
5. Szentelj a tanulásnak időt és keress hozzá alkalmas helyet.
6. A fejedben tisztán őrizd meg a témát.
7. Ismételd többször is azokat az adatokat, melyeket meg kell tanulnod.
8. Rövid pihenés vagy témaváltoztatás után iparkodj emlékezetből felidézni leckéd legfontosabb gondolatait.
9. Gondolkodj komolyan és iparkodj a feladatokat gondolkodás útján megfejteni.

Az indiánus iskola boxoló gárdája.

10. Legyen emlékeztető noteszed, egy másikba pedig jegyezd fel a fontosabb adatokat.
11. Leckédet tanuld meg mindennap, el ne maradj!
Az otthoni tanulásra vonatkozó utasítások a következők:
  1. Szokj hozzá ahhoz, hogy az iskolán kívül is kell tanulnod!
  2. Amíg tanulsz, az eszed csak a tanuláson járjon!
3. Ha kérdezni valód van, fordulj osztálytársaidhoz.
4. A high school tanítványainak naponta iskolán kívül legalább két órát kell dolgozniuk.

A „Camp Fire” és a „Wohelo”.

A „Camp Fire” a tábori tűz, az indiánus növendékek nevelési rendszerének kiegészítő része. A kézi ügyességet igénylő versenyek sokfélesége a legtöbb indiánus veleszületett ügyességét még fok ózza. A „Camp Fire” egyesüléseknek érdekes törvényei vannak.

„Keressd a szépet, szolgálj embertársaidat, gyarapítsd ismereteidet, légy megbízható, vigyázz egészségedre, szeresd a munkát és légy boldog.” Mindezeket a magasztos utasításokat „WOHELO” szóba foglalták össze. Ez a szó egybevonása a „Work” munka, „Health” egészség és végül „Love” szeretet szavaknak.

Az indián-katolikus tanítványok minden vasárnap misét hallgátnak, mise után pedig katekizmusból és bibliából nyernek oktatást. Protestáns és mormon istentisztelet szintén vasárnap reggel van. A diákok Y.M.C.A. (Young Men Cristian Association) és a Y.W.G.A. (Young Women Cristian Association) -ba (Fiatalember-ek keresztény szövetsége” és „Fiatal nők keresztény szövetsége”) csoportosítva, havonta egyszer találkoznak.

Az iskolában összesen nyolc irodalmi társaság működik. Ezek a társaságok minden hónap első és harmadik péntekén találkoznak. Az üléseken a tantestület egyik tagja, mint tanácsadó vesz részt. A nyolc irodalmi egyesület tagjai között minden év végén szavalóversenyt rendeznek. Amely egyesület tagja legjobban szaval, serleget, a győztes maga pedig érmet kap.

Természetesen a sportok nagy szerepet játszanak az indiánus fiúk kiképzésében, az egyoldalú sportkiképzés ellensúlyozására az összes fiúk egy dekatlon-versenyben vehetnek részt. A dekatlon-versenyek az egész évre vannak szétosztva, szeptemberben kezdődnek és májusban végződnek.

Az iskola dalai közül mutatóba közlök kettőt.

„On with Phoenix”¹⁴.

This is our war cry.
Keep the old good school before you,
Never let it die
On with Phoenix! On with Phoenix!
Fight on for her fame,
Fight Indians, Fight

For Phoenix, fair old name.
 (Hevenyészett magyar fordításban:
 Rajta Phoenix!
 Ez a mi harci riadónk.
     Drága a mi iskolánk
 Amíg élünk bennünk él!
     Rajta Phoenix, Rajta! Rajtái
 Harcolj érte indián!
 Tiszta ósneve hadd ragyogjon)

**

Who are, who are, who are 've?
 Indians, Indians, don't you see?
 U.S.I.S. well I guess.
 I—N—D—I—A—N—S, Indians.
 (Kik vagyunk, kik vagyunk, kik vagyunk?
 Indiánok — hát nem látod?
 Bizony U.S.I.S.-béliek,
 Indiánok. Indiánok.)

A kis versnek harmadik sora: U.S.I.S. Ju Es Ay Es rövidítése az „United States Indian SchooP-nak (Egyesült Államok Indián Iskolája).

Phoenixben láttam azt az indiánus nemzedéket, mely már amerikai kultúrában nevelkedik és amely később vagy visszatér törzséhez és ugyanazt az életet éli tovább, mint elődei, vagy pedig maga is elveszti faji sajátosságának jellegzetes vonásait Amerika lakosságának nagy olvasztótégelyében és átformálódik amerikaivá.

Néhány nappal a phoenixi iskola látogatása után Taos indián faluban arra eszméltem rá, hogy az idők kereke évszázadokkal visszafordult. *Phoenix* után *Tucsonban* tartottam előadást; onnan azután egyenesen Új Mexikó fővárosa volt utazásom célja.

Santa Fé főváros szomszédságában vannak indiánus falvak, melyek között a legérdekesebb Taos. Santa Fé-t spanyolok alapították, akik hosszú névre: „*Villa Real de Santa Fé de San Frpn. cisco de Assisi*” (A szent hitnek Assisi szent Ferencről elnevezett királyi városa) keresztelték. Új Mexikó végleg csak 1912-ben lett az Egyesült Államokban egyenrangú állam, addig csak territórium volt, melyet a mexikóiaktól fegyverek erejével hódítottak el.

Phoenix és Santa Fe városok egymástól 875 km-nyire vannak. Aki Amerikában a nagy távolságok hazájában utazik, idegileg is alkalmazkodik ahhoz, hogy hosszú időt kell vasúton töltenie. A vonatok azonban valóságos mozgó-szállók, mert a háló-, kilátó-, klub- és étkező-kocsik teljes kényelmet nyújtanak.

Indiánus asszony Santa Clara faluban agyagáruival.

Santa Fé felé való utamon a vonal mentén láttam indián falvakat, a falu végén karámokat. Valamelyik útátjárónál a vonat elhaladását egy indiánus kiscgazda várta és akárcsak egy magyar kiscgazda, két marokra fogta a lovak gyeplőjét.

Santa Fé is érdekes város. Maga az állam nagyobb, mint Nagy Britania és Írország együttesen, nagyobb, mint a Kárpátok övezte Magyarország. Azonban a főváros lakosainak száma a 13.000-et nem haladja meg. Magának az államnak összesen fél millió lakosa van.

A terület ősurja az indiánus, ki most elszórtan falvakban él. A Harwey társaság Santa Fé-ben kényelmes szállót tart fenn, azonkívül autókirándulásokat is szervez a környékbeli és távolabbi érdekes helyek megtekintésére. A kirándulókat a Harwey társaság kalauzjai kísérik, mindannyian intelligens hölgyek, legtöbbjük kollégiumot végzett és azonfelül különleges foglalkozásukkal járó legkülönfélébb ismeretek köréből alapos vizsgálatnak is alávetik őket. Egy newyorki régiségkereskedő volt kirándulótársam, a Harwey társaság kíséreeül egy fiatal hölgyet rendelt ki, akinek nagyanyja Bécsben látta meg a napvilágot. Néhány héttel azelőtt Einsteint és feleségét kalauzolta egy többnapos amerikai úton. Utunk egy Santa Clara nevű indián falun vezetett keresztül, ahol néhány percre megálltunk. Indiánus asszonyok fehér mocassin cipőben álltak a

Sziklákba vájt lakások — Puye-ban.

piacon, lábuknál portékájuk — különböző *agyagáruk*. Portékájukat nem kínálták, sőt nyugodtan nézték, amint a szomszédtól vásárolunk: egy szóval sem biztattak, hogy tőlük is vegyünk valamit.

Hosszabb időre álltunk meg Puyéban, ott is deleltünk; de még ebéd előtt felmáztunk egy fennsíkra, amelyen indián tömcglakások romjait láttuk. Ezer év előtt épített tömcglakások voltak ezek, melyek egymással összefüggésben álltak. Ide húzódott a békéshajlamú itt lakó indián törzs. A meredek hegyoldal védte meg a sioux törzstől! A harcias sioux indiánok elrabolták gabonájukat, — s a sabin nők elrablásának története, Kómától olyan messzire! — itt vált rendes szokássá.

Mesáknak, vagyis tábláknak nevezik azokat a fennsíkokat, melyek a síkságok fölött kiemelkednek, A magaslatra felmászva, nem vettük igénybe szokot a sziklákba faragott lábnyomokat, melyek lefeléhaladásnál a csúszástól megóvnak. Olyan módon vettük észre, hogy ezen a területen még ma is indiánus az úr, hogy amint felértünk, egy indián őr állt elibénk és látogatónkint 25 centnyi adót szedett.

Taos maga sok dollárhoz jut látogatói révén. Évente több ezer látogatója van és mindegyik látogató köteles lefizetni a belépésért járó obulusokat. Külön taksája van a fényképezőgépek és külön a mozgóképeket felvevő gépeknek. Megérkezésünkkor jelentkez-

A Rio Grande mentén vezet az út Taosba.

tünk Taos falu bírójánál, egy öreg indiánusnál, aki nagy meglepetésemre nem angolul, hanem spanyolul beszélt. Büszkén mutatott két botot. Az egyikkel Lincoln ajándékozta meg a falut, a másíknak eredete még sokkal előbbre nyúl, mert még a spanyolok idejéből való.

A világ első felhőkarcolói itt, Taosban épültek. Ezek egymás tetejére rakott házak. Vasárnap délelőtt a házak tetején ültek az indiánusok.

Régi bibliákon látható képekre emlékeztetett, midőn egy indiánust lóháton láttam a folyó vizéhez közeledni.

Taos falu végén katolikus templom is van, misét is tartanak kéthetenkint.

Taos lakói katolikusok, de azért megtartják ősi vallásuk hagyományait is. Az év egyes szakában rendezett különleges ceremóniás istentiszteletüknel megengedik, hogy azokat idegenek is végignézhessék. Az utazási prospektusokon már jelezve is vannak ezek a napok.

Több indiánus házba tértünk be. Ezeknek a házaknak tulajdonosai már be is rendezkedtek az ilyen látogatásokra. Mindegyiknek van valami portékája, amit a látogatónak mutat. Az egyik helyütt egy kis dobot vettem, (egy kis magyar cserkésznek hoztam ajándéku), a másíknál egy fadarabra festett képet, a harmadíknál

Taos indiánus falu temploma.

boróka-magokat. Ezeket a magokat mihamar épügy ropogtattam mint a bennlakók. Vöröspaprikát is láttam szárítani az ajtófélfákon, akárcsak nálunk, valahol az Alföldön, Szeged tájékán.

Taos indiánus falutól elkülönülten van egy másik Taos. Ez valamikor kereskedelmi őrhelyül szolgált. A Don Fernandoról nevezett szálló volt magva egy nagyobb telepnek, melynek leghíresebb lakója Kit Carson, a híres amerikai pionir. Taosban több festő is letelepedett, mert bőséges témát nyújt az örökké érdekes indiánus nép és az indiánul élet.

Pujé és Taos látogatása újra felelevenítette azokat az indiánus históriákat, melyek gyermekkoromban annyira foglalkoztatták képzeletemet.

Az amerikai népnek egy nagy élő múzeuma ezek az indián rezervációk. Ezeknek idegenforgalmi jelentőségét átlátták maguk az amerikaiak és így az ő érdekük is fenntartani az ősi indiánus szokásokból és emlékekből annyit, amennyi csak lehetséges.

Indian-detoursenak nevezik azokat a szervezett kirándulásokat, melyeket Hunter Clarkson Santa Fé-ben székelő vállalata rendez, olyan helyekre jutunk, ahová vasutak nem hatoltak be, de nyomában járunk az indián őslakóknak. Krisztus igéjét hirdető papoknak és a hódító katonáknak, kényelmes kocsikban, „szakképzett”

Taos indiánus falu „felhőkarcolója”.

kalauzok vezetése mellett mutatják be az indián romantikával teli vidéket.

Valamikor régen nagy kultúra színhelye volt ez a vidék, erről tanúskodnak még romjaikban is a régi indiánus építkezések. Lép-ten-nyomon újat látunk, a táj, az emberek, felkeltik érdeklődésünket és „ciceronénk” egy Clarkson courier minden kérdésre kimerítő feleletet tud adni.

Két teljes napig vagyunk együtt: nincs nyugtalan sietség, ami a városi kalauzok működését jellemzi, akik trombitán keresztül magyarázzák a város nevezetességeit.

Itt vagyunk, a „csend, a nyugalom, az „adoe” (agyag)-házak” országában.

Kalauzunk minden kérdésre szívesen válaszol és kérdezés nélkül is sok érdekes részletet mond el. Sokat kell tanulniok és még többet kell tudniok. A felvételnél a kollégiumot végzett leányok előnyben részesülnek (a kalauzok mind a gyengébb nemhez tartoznak), azonban az egyetemi végzettség még nem kvalifikál a vezetésre. Négyhónapos oktatásban részesülnek a jelöltek, keresztül, kasul járják a vidéket tapasztaltabb kartársaik vezetése mellett. Az előadásokat számukra, a délnyugat vidékének legjobb archeológusai, ethnológusai és történettudósai tartják.

A környéken már jól ismerik munkájukat, úgy láttam, a Pueblo indiánus lakosai szívesen látják őket, mert ők hozzák a fizető vendéget, talán ez is egyik oka, hogy oly szívcsen fogadták Miss Winneps nevű kalauzunkat. Mindannyian, akiket Santa Fé-ben láttam, jól festenek uniformisukban. Navajo-bluzt hordanak, melynek öve kagyló-alakú navajo ötvösmunkával van díszítve, nyakukon szintén inaiánmunkára valló nyaklánc. Jól áll ehhez a blúzhoz a puha cserkészkalapszerű kalap, melyet a viharmadár képe díszít. Taosi kirándulásom magán viselte a sikerült utazás minden jellegzetességét. Tanulságos, érdekes és kellemes volt.

Hosszú az út Santa Fé-től Newyork-ig. Egy szombat este öt órakor hagytam el Új-Mexico fővárosát, s csak hétfő reggel érkeztem Chicagóba, onnan Newyork 20 óra.

Hosszú utamon gyakran forgattam elmémben a grand canyoni fiatal hopi indiánus válaszát „How are you?” kérdésemre: „We are happy all the time”. (Mi mindig boldogok vagyunk.)

Amerika ifjúsága

Diákok kongresszusa

Amint jártam azt a tengernyi energiatömeget, mely Észak-Amerika földjén négy évszázadon át összegyülemlt és láttam óriási hullámcsapásait, melyek pusztá, lakatlan területeken át vezetett vasútvonalakban, toronymagas palotákban, hatalmas, egész országrészeket paradicsommá átalakító vízgátakban és ezrekre me nő kulturális intézetekben nyilvánulnak meg, — és láttam a kezdő csüggedésnek, s hallottam a nyomor és szenvedés lépésének köze ledő dübörgését; rendes észjárások eine összekuszálódása közepette láttam egyúttal a küzdelmet, mely megfelelni igyekszik arra a kérdésre: „*Mi lesz velünk?*”

A kis newbergi kereskedelmi kamara tagjainak heti közös ebédjén én voltam a vendég-szónok; a kamara elnöke felkért: ismertessem „egy fél órán belül” az állapotokat „oda át”. S én előadtam a nagy küzdelmet, amit az öreg Európa legtöbb államában nemzetek és egyedek a létért és élet-fenntartásukért folytatnak. De már akkor jeleztem (1930-ban), hogy Amerika sem maradhat érintetlen, mert „a nyomor útban van”.

Előadásom után az egyik résztvevő aggódó arccal kérdezte, vajjon mikor jönnek ezek az említett állapotok „ide at”, amire en csak azt feleltem, hogy „már itt is vannak”.

Egyetlen európai városban sem találkoztam annyi kéregetővel, mint Brit Columbia fővárosában, Vancouverben.

Az amerikai tőke — az amerikai hatalom központjában megállított egy jól öltözött úr, bankári elének látszott:

— Uram, a ruhám, úgy-e még elég jó, de ma még nem ettem. Adjon egy „coppert” (rézpénzt).

Mi lesz velünk, merre vigyen az út, hogy a világháború rémséges következményeitől megmeneküljünk? Hol van a megáhitott lángeszű tehetség, aki igazi békét, és rendet teremteni képes?

De a földgömbön körös-körül úrrá lett nyomor közepette az egész világtörténelem minden tanulságából sem lehet annyi bölcseséget meríteni, ami rajtunk segíteni képes volna.

A *vízözön* pusztulása után legalább megmaradt annyi, mint a Noe bárkája. A négyesztendős *tűzözön* elmúltával az egyes államok alig dicsekedhetnek egy-egy bárkányi békességes, megbízható területtel.

Tehetségeink? Nagy Sándor ereje Macedóniára, Julius Cézáré a római birodalomra volt elegendő, de már Napóleon genieje, mely egész Európára ki akart terjeszkedni, Moszkva falai között megroppant. A ma embereinek gyógyító írja csak a nyomorúság részleteire hathat. Nagyon sokféle a jelszó is, de a legtöbb alig jár a földön, csak a levegőben csapkod.

„Meg kell törni az arany zsarnokságát”.

„Szabályozni kell a vagyon hullámzását, csoportosulását, rossz elhelyezkedését”.

„Túl sok a gép és megfosztja az emberiséget a munkaalkalmaktól”.

„Lehetetlenné kell tenni a háborút”.

Így, és még százféleképen harsog az elkeseredés és kong a bölcsesség minden felől és amellet világszerte készülnek arra a háborúra, mely mérges gázaival képes lesz egy-két óra alatt egy millió lakosú városból úgy kipusztítani minden élőlényt, mint a férget a rozoga ágyból.

A világválság alól nem mentesíthette már magát egyetlen egy állani sem: sem egyes emberek lángesze, sem egyes államok esetleges sikerei, de szintén egyénszerűen különleges átfarmálódása, ami utánozható példát nem is nyújt. Nem megoldás abban a káoszban, amit társadalmilag, pénzügyileg, közgazdaságilag, sőt lehet mondani ezer esztendő kultúránk egész vonalán a háború előidézt.

Tengernyi építő energia — és sok lángoló ötlet — teheti jóvá csupán és valószínűleg csak hosszú idő alatt, amit néhány év folyamán ugyancsak tengernyi hadakozó erő pusztított el.

De amíg s szinte valamennyi állam kínos nyomorúságban kuporog és küzdök az ő magas vámfalai mögött — *az Egyesült Államok szelleme szinte sasszárnyú csapásokkal kering és keresi a kivezető utat.*

Ebből a szellemből fakadt már 1774-ben Amerika függetlenségi háborúja.

Az amerikai szellem kitermelte az egész földgömb átölelésére a Rotary-klubot, ebből fakadt a Comegie-alapítvány is. Űgy vonul e szellemi irány útmutatására *Amerika komoly ifjúsága*, akár a Mózes tűzoszlopa után. És Amerika 31 egyetemének, kollégiumának és tanítóképzőjének látogatása után ilyen nemesebb szellem fejlődéséről és életerejéről tehetek tanúságot magam is. Ezt a semmivel le nem kisebbíthető benyomást gyakorolta rám az északon és délen tartott két diák-kongresszus, amelyekben résztvenni szerencsés lehettem.

Azt reméltem — és nem hiába, — hogy ez a két egyetemi kongresszus, amelynek programján az én előadásom is szerepelt, maradéktalanul feltárja előttem a vezetésre hivatott Amerika ifjúságának lelkiületét. Mert aminő csüggedt „európai” hangulatban indultam neki a Carnegie-alapítvány meghívására az amerikai egyetemeknek, ez a hangulatom olyan mértékben lett derültebbé, ahogy kezdtem ezzel az ifjúsággal közelebről megismerkedni — remény fakadozott tőle a szívemben. Hitemmé lett lassankint, hogy ez az ifjúság sajátos helyzeténél, neveltetésénél, önállóságánál, erőteljességénél fogya — amelyekből itt-ott Európában is láthattam egyegy kiváló példát, de úgy együtt, mint itt, sehol — a kultúrvilág megzavart jövője szempontjából a legnagyobb feladatra van hivatva és fokozatosan képesítve.

Ez az ifjúság csodás erővel és felkészültséggel iát neki első-sorban annak, hogy saját hazája nehéz helyzetén segítsen, de már nem teheti anélkül, hogy velünk ne törődjön. S ennek tudata mindjobban megerősödik bennem. Mít használt Amerikának, hogy a háború után olyan szédületesen fellendült Európa nyomorával szemben? Összeomlás lett a prosperity-ből — nagyon együtt vagyunk már.

Azon a két kongresszuson nagy nemzetközi kérdéseket tárgyaltak, amelyeknek tárgyalásainál is világosan kidomborodott Amerika és Európa jövőendő sorsának elválaszthatatlansága.

A két kongresszus közül az egyiket az észak-nyugati, a másikat a dél-nyugati egyetemeken alakult nemzetközi klubok rendezték.

A Portland város közelében lévő Reed college gyűjtötte össze Washington, Oregon és Idaho állam egyetemeinek, kollégiumainak és tanítóképzőinek kiküldötteit, de ott voltak Brit Columbiából az ottani egyetem kongresszusi delegáltjai is.

Tizenöt helyről gyűltek egybe tanárok, diákok, hogy a hónapokkal előzően megküldött program egyes pontjait megtárgyalják.

1931 telén két nagy kérdés foglalkoztatta Amerika közvéleményét. Az egyik a Pacific kérdése, a másik a japán—kínai konfliktus. A távol kelet két nagy államának, Kínának és Japánnak közelsége az Egyesült Államok nyugati partjaihoz teszi indokolttá azt az érdeklődést, amellyel az amerikai közvélemény a japán—kínai konfliktust kísérte. Japán előretörése, fokozatos térhódítása nyugat felé, valamint lábának megvetése a Csendes Óceán különböző pontjain, arra kényszeríti az amerikai közvéleményt, hogy Japán minden megmozdulást feszült figyelemmel kísérje. A másik kérdés az egész világot érdeklő leszerelés.

A kongresszuson résztvevők mindegyikének előzetes tájékoztatásul bőséges anyagot bocsátottak rendelkezésre. Ezek közül fel-
említem a következőket:

Holcombe, *The Chinese Revolution*.

Holcombe, *The Spirit of the Chinese Revolution*,

Sun Yat Sen, *San Min Chu I (Three Principles of the People)*.

Tyau, M. C. T., *Two Years of Nationalist China*.

Hsia, *China's Convention*, in *Pacific Affairs*, Sept. 1931.

Problems of the Pacific, 1929 (Proceedings of the Institute of Pacific Relations).

Wang C. T., *The Youth Movement in China*.

Vinacke, *Problems of Industrial Development in China*.

Holcombe, *The Spirit of the Chinese Revolution*.

King-Hall, *Western Civilization and the Far East*, Chapter XV.

Monroe, *China, A Nation in Evolution*, Chapter X.

Ta Chen, Fundamentals of the Chinese Labor Movement, in Annals of the American Academy of Political and Social Science November 1930.

Peffer, China, The Collapse of Civilization, Chapter XII.

Latourette, History of Christian Missions in China.

Monroe, China, A Nation in Evolution, Chapter XI.

McNair, China's International Relations and Other Essays pp. 178—301.

Portland a diákok kongresszusának színhelye.

Latourette, Christianity in China, in Annals of American Academy, November, 1930.

Problems of the Pacific, 1929.

Blakeslee, The Pacific Area, Chapter III.

Clyde, International Rivalries in Manchuria.

Young, The International Relations of Manchuria.

Norton, China and the Powers, Chapter V.

Hsu, China and Her Political Entity.

Report on Progress in Manchuria, 1907—1928 (Published by South Manchurian Railway Co.).

Articles in Part V of the Annals of the American Academy, November 1930.

Három napig tartott ez a kongresszus és pedig a reggeli óráktól egészen a késő esti órákig. Közben a felettebb szükséges pihenés kedvéért lepöregtetek egy-egy kis társadalmi pro gramot is, közös ebédet, közös találkozást, közös vacsorát, – a vacsorákat rendszeren tánc is követte.

Különben komoly munka folyt, amelyben órák hosszat különböző' szempontokból bírálták, elemezték a japán—kínai konfliktust és a lefegyverezés kérdését. És a japán—kínai téma, valamint az egész világot érintő leszerelés-kérdés közepette — valószínűleg azintén a változatosság kedvéért — ott szerepelt az én szerény előadásom: „*Mi adott Magyarországot az emberiségnek?*”

Ez a kérdés a világnak egy egészen más pontjára vitte rövid időre a kongresszus tagjait, és még ilyen messzire eső téma dacára, rövidre szabott időm alatt is, módomban volt beigazolni, hogy a világ összes népei egy közös szervezet tagjai és hogy Magyarország sorsa érinti Amerika sorsát is.

Főképp hallgatóim figyelmét felélesztendő, említettem fel, hogy sokan Amerika nevét a mi Szt. István királyunk Imre nevű fiával hozzák legendaszerűen vonatkozásba. Vespucci Amerigo atyja az ő fiát, az abban az időben népszerűvé vált Imre herceg után Emericusnak nevezte, amiből azután Amerigo fejlődhetett. Megemlítettem továbbá, hogy az angol Erzsébet királynő idején egy magyar ember is hajózott Amerikába. Eredeti nevét nem ismerjük, csak annak az erdélyi eredetű Pays Istvánnak gyanítják, aki Oxfordban tanult, de Budaensis-re latinositotta nevét, neki kellett latin nyelven megírnia a kirándulás eseményeit. (Amerikából való visszatértében a tengeren pusztult el.)

Már evvel a csekélységgel is le tudtam kötni hallgatóim figyelmét; de már azt, hogy a távollevő kis Magyarország gazdasági viszonyai mennyire érintik Amerikát, — teljes érdeklődéssel hallgatták. Felemlítettem, hogy a budapesti amerikai konzul statisztikai adatai szerint Amerika Magyarországnak 1929-ben 8 millió dollár értékben szállított árut, ami legalább 2000 amerikai állampolgárnak jelentett foglalkozást. Egy év leforgása alatt ez a behozatal Amerikából, a felére csökkent és amint a gazdasági helyzetet akkor

megítéltem, előre megmondhattam, hogy az import Amerikából egy éven belül, a minimumra fog leesni. Azóta magyar relációban 2000-rel több Amerikában a munkanélküli.

Ez a példa minden egyébnél jobban igazolta a világ népeinek gazdasági összetartozandóságát és azt a közkeletűvé vált szabályt, hogy a világ összes népei egyetlen nagy szervezetet alkotnak, amelynek, ha egyik tagja elgyöngül, kórokozó hatást gyakorol az egészre...

Ezzel visszatérhetünk a kongresszusokra, amelyek teljes figyelmünket meg is érdemlik.

A nagyobb alaposág kedvéért bizonyos kérdéseket külön csoportokban tárgyalnak. Ezek az ú. n. Round table conferencék. Azon felül pedig voltak együttes tárgyalások; de az; összes tárgyalási módok között a legérdekesebbek az ú. n. symposiumok.

Egy ilyen symposium témája a lefegyverezés volt. A symposiumot a washingtoni egyetem közgazdasági szakosztályának vezető tanára, dr. Martin vezette, vele együtt még három kollegája ült a pódiumon. A három professzor mindegyike Martin professzor bevezető szavai után 20—20 percig szólt a kérdéshez, tehát összesen 60 percre tartott az exposé. Ennek befejezése után Martin professzor a hallgatóság felé fordulva, mondta:

— Most pedig önökön a sor, kérdezzenek és mi válaszolni fogunk.

Tanárok, tanítványok együtt ültek a padosorokban. Feltették a kérdéseket és Martin professzor, belátása szerint, a mellette ülő tanártársak egyikét felszólította, hogy a kérdésre válaszoljon. Közben-közben akadt egy-egy tréfás megjegyzés is, — némi pihenőül.

Így a saját egyetemének tanárát, Mandert, az elnök így mutat-
ta be:

— Mander professzor, a washingtoni egyetem kiváló, tudós tanára, — nőtlen, (Élénk derűtség.)

Amire Mander professzor eképen felelt:

— Hálásan köszönöm Martin professzor-főnökömnek azokat az elismerő szavakat, amelyeket rólam elmondani szíves volt. Köszönöm azt is, hogy elmondotta, miben vagyok tökéletlen. (Nagy derűtség.)

A kongresszuson japánok és kínaiak is résztvettek és ők is — természetesen saját szempontjukból hozzászóltak a problémához.

December havát írtuk akkor. Az egész világ érdeklődésének központjában a lefegyverezési konferencia állott, amelyet február hónapra hívtak össze. Sokan remélték, még többen áhították, hogy ez, a lefegyverezési konferencia meghozza a nagy változást, azzal együtt a jobb jövő kezdetét, melyben a nemzetek fölfegyverzésére szánt összegeket egyéb, hasznos célokra fogják fordítani. Am ennek a tanár és diák konferenciának egyik résztvevője British Columbia Vancouver egyetemének tudós tanára So ward három hónappal előbb megjósolta a konferencia csődjét. Előre látta, és meg is monddta, hogy a tanácskozók ismét megmutatják az ő nagy akarásukat, de a megegyezés megtörik a nemzetek féltékenykedésén és egymásiránti bizalmatlanságán. Soward tanár körülbelül a következőket mondotta:

„A kidolgozott tervezet, amelyet a február havában Genfben összeülő ülés elé terjesztenek feltünteti, hogy mennyire kell csökkenteni a fegyverkezést, a légi kikötőket és a tengerészetet.

A legnagyobb valószínűség szerint ez a tanácskozás már hat héten belül szakértők véleményének felhőjébe lesz burkolva, azután pedig elhalasztják a konferenciát a francia választás miatt.

Jövő év augusztusában már fogalmunk lesz arról, hogy mit is akar csinálni ez a konferencia. Senki sem lesz meglepődve. Ne is reméljünk sokat ettől a tanácskozástól. Én még azon is csodálkoznék, ha 10%-os csökkentés komolyan szöbakerül..”

Ennyire tisztán látta a helyzetet Soward professzor.

A tárgyalások eredményeképp leszűródött az a vélemény: míg a nemzetek nem érzik magukat biztonságban, a fegyverkezés nem szünetelhet.

Elavult az a régi közmondás, hogy: ha békét akarsz, készülj a háborúra, mert immár egészen rendes, hogy, aki a háborúra készül, előbb-utóbb rá is szánja magát a háborúra.

A japán—kínai konfliktus tárgyalásánál két ellentétes tábor állott egymással szemben: a kínai és a japán. Mindegyiket egy-egy vezérszónok képviselte, de ennek a kérdésnek tárgyalásánál is távol tartottak minden indulatosságot. Óvakodtak, nehogy bármelyikükre ráhárítsák a bűnösség vádját, inkább arra törekedtek, hogy megállapítsák a jelenlegi helyzet kiinduló pontját és kútforrását.

Itt Portlandban ismét összekerültem olyan professzorokkal és diákokkal, akikkel előadási körutam útján már találkoztam. Öröm

volt viszontlátni Armstrong tanárt, Newberg kis egyetemi városból, Mez tanár Eugeneból, a bellinghami tanítóképző egy bájos növendékét, Melinda Voor Hist, aki a Bellinghamban tartott előadásom után ezzel a kérdéssel fordult hozzám:

— Vájjon milyen lehet a klíma odaát önöknél, Magyarországon?

A kongresszuson egyre erősödnek a kapcsok az egyes egyetemek tanárai és diákjai között, a találkozások és viszontlátások kedvesebbé, meghittebbé teszik a kongresszusok komoly tárgyalásait.

A II. kongresszus színhelye a Los Angeles melletti Riverside. Ide is nagy számmal jött tanár és diák. Ugyanazok a problémák foglalkoztatták itt is a diákokat. Más a környezet, mások az emberek, de állandóan ugyanaz a cél: az ifjúság figyelmét ezek felé a nagy problémák felé fordítani.

Kongresszus Riverside-ban

Riverside község látványossága a Mission Inn, a missziók vendéglője. Ez a nagyszabású szálló olyan, melyhez hasonló nincsen a világon. Maga az épület franciskánus szerzetesek által Kaliforniában alapított rendházak utánzata, mely azonfelül gazdag, értékes és amellet érdekessé gyűjteményeket tartalmaz.

1769-ben III. Károly spanyol király Mexikó városából expedíciót küldött Kaliforniába, hogy azt a lakatlan területet az onoszok ellen biztosítsák, mert az oroszok szintén vágytak a világ eme tájékán maguknak területet biztosítani.

A spanyoloknál a kereszt és kard együttesen haladt, midőn új telepek meghódításáról volt szó. Junipero Serra barát 15 más franciskánussal együtt elindult a katonákkal együtt, hogy Észak-Californiában az indiánusokat megtérítse. A katonák egymástól egynapi távolságokra építették erődítményeiket és ezek mellé a misszionáriusok részére templomokat. Sok évtizedig tartott ez az építkezés; így a Kapisztrán Jánosról elnevezett misszió építését 1776-ban kezdték meg és csak 1806-ban fejezték be. A Pacific mentén egész San Franciscoig huszonegy ilyen templom épült, midőn azonban Mexikó 1833-ban ezeket konfiskálta, attól fogva ezek a missziók elpusztultak, legtöbbször csak romjaikban vannak meg.

Egyetlen egy maradt épen, a Santa Barbara. A misszió építészeti (Stílusában épült a Mission Inn, melynek több amerikai elnök volt vendége. Ez a hely volt a diákok konferenciájának színhelye és évek óta itt tartják minden év decemberének első hetében összejöveteleiket.

Messze földről jöttek ide a diákok, még Mexikó is képviseltette magát egyik egyetemével. Tizenöt iskola relations klubjai gyűltek

A „Kopisstrán János” misszió.

egybe. Tanárok, diákok, fiúk és leányok sűrögtek-forogtak, jártak-keltek megkezdés előtt a szálló különböző múzeumi célokot szolgáló termeiben. Én Harley tanár vendégszeretetét élveztem. Egy emeleti boltíves szobába szállásoltak. Régi emlékek újultak fel bennem a boltíves szobák, a berendezés nyitrai piarista tanáraink otthonára emlékeztettek.

Riversideben tartott *diák-kongresszuson* különböző egyetemek, mint országok képviselői jelentek meg s egyes nemzetek delegátusai az 1931. év februári leszerelési konferenciára előkészült ter-

vezetet pontról-pontra tárgyalták nagy komolysággal. A diákok maguk közül választottak elnököt; az egyes kérdésekhez az egyes nemzetek szóltak hozzá. A sandiegói egyetem diákjai képviselték Franciaországot; egy fiatal egyetemi hallgató, Clifford H. Baker az egyetem (harmadéves) hallgatója volt a delegáció elnöke és ő képviselte Briandot. Szerepének megfelelőleg franciául szólott a leszerelés kérdéséhez. Nem sokan értették. Fiatal nőkollegája, (egy *Magyarországról odaszakadt* család lánya), a sandiegói egyetem

A Mission Inn egyik udvara.

hallgatója fordította beszédét angolra. Beszédéből a következőket jegyeztük meg:

„... Nemzeteink küldöttek ide minket, belénk helyezve bizalmukat, hogy ez a konferencia sikerrel fog járni. Törekedjünk, nehogy azok a remények füstbe menjenek. ... Ha önök úgy jönnek ide, hogy a kérdést csak amerikai, vagy csak francia, csak német szemszögből nézik, keveset fogunk elérni és csak nehezen járul-

tunk a leszereléshez. Azonban, ha mindannyian úgy jövünk ide, hogy anélkül hogy megfélemloznénk saját hazánkról, mint polgárok, akik egy általános, már az egész emberiséget átfogó dolgon munkálkodnak, akkor elérünk egy olyan közös lelki kapcsot és olyan atmoszférát, amely méltó erre a helyre. Arra kell törekedni, hogy az egész emberiséget átfogó kötelességtudásnak vessük meg alapját; ezért a jóakaratsnak és a megértés szellemiének útját kell egyengetnünk. Nemzetközi megegyezéssel kell a lefegyverzés csökkentését megteremteni. Azt hisszük, hogy csak szervezett neveléssel lehet elérni a lefegyverkezéshez szükséges jóindulatot, mert a nevelés leghatalmasabban befolyásolja a civilizált nemzeteket céljaink elérésében. S ezért az iskolákban be kellene vezetni a béke és a nemzetközi megegyezésre vonatkozó propagandát. Sajtónk a női nevelésének leghatásosabb eszköze, s ezért a sajtót be kellene vonni az egyes nemzetek között fejleszhető *sympatia* és jóakarats tanítójául. Az egyetemek legalkalmasabb helyei ennek a szellemnek az ébrentartására és ezért az ifjúságot más nemzetek cs országok alaposabb ismeretére kell buzdítani. És amint fokozódik az ilyen irányban való nevelés, csökken egyúttal a nemzetek között fennálló irigység és gyűlölködés. A világ egységének gondolata kell, hogy átmenjen az emberek tudatába és csak azután válik valósággá. Természetesen ez csak lassú fejlődés és haladás útján történik. — Mi azt mondjuk önöknek, hogy *ha el akarjuk kerülni a háborút, nekünk elő kell készítenünk a békét*. Nekünk azt meg; kell organizálnunk, állandóan kell rá gondolnunk és erre felkészülnünk.”

Ezeknek a kongresszusoknak a jellegzetessége, hogy diák és tanár között még inkább, mint az egyetem falai között, elmosódnak a határvonalak, ami részben annak is tulajdonítható, hogy gyakran alig különböztethető meg ki a diák, ki a tanár. Vannak hallgatók, akik már érett korban iratkoznak be a collegiumra. Seattleben közös hadseregünk egy volt aktív huszárkapitányával találkoztam, aki diáklétére egykorú volt a közigazgatási fakultás dékánjával.

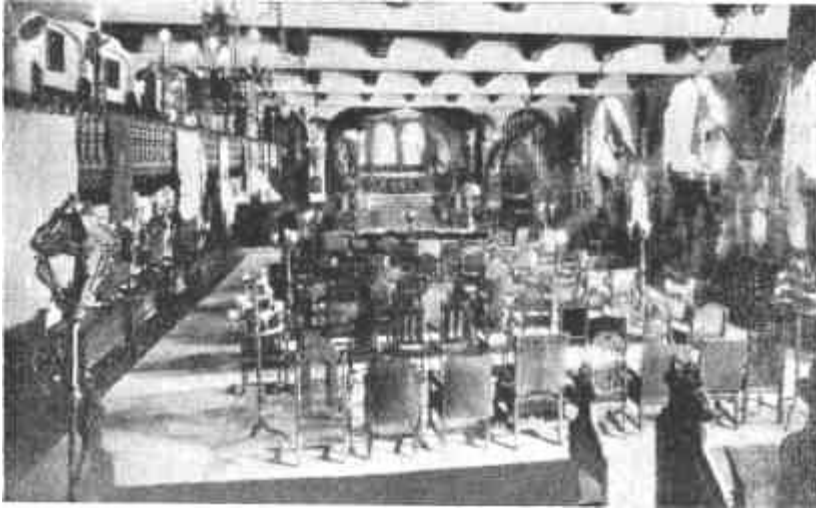
Nagy kitüntetés a diákokra, ha egyetemük, vagy collegiumuk egy ilyen kongresszusra kiküldi őket és nagy megkülönböztetésnek is veszik.

Ezek azok a fiatal emberek, akik életüknek egyik stúdiumává és feladatává teszik, hogy nagy, általános emberi kérdésekkel foglalkozzanak. Alapos tanulmányaik képessé teszik őket arra, hogy

más országok viszonyait áttekintsék és menten minden külső befolyástól, — maguk tudjanak ítéletet alkotni.

A kongresszuson alkalmat kerestem, hogy ezekkel a diákokkal beszélgethessek és itt a san diegói diákkal folytatott eszmecsere egy-két részletét közlöm. Ez a beszélgetés csak symptoma; de amint diákom maga 13 mondta beszélgetés közben, az, amit elmondott nemcsak az ő, hanem sokaknak a felfogása.

Érdekeli Briandnak, ez a fiatal „képviselője”, mert — őszin-

A Mission Inn zeneterme a kongresszusi előadások színhelye.

tén szólva — meglepett, hogy egy harmadéves egyetemi hallgató a béke gondolatától olyan mélyen áthatott beszédet annyira meggyőző erővel tudott előadni.

Első kérdésem az volt, honnan vette ezt a gondolatot: „*Ha nem akarod a háborút, készítsd elő a békét*”, amely szöveg ellentéte a „*Si vis pacem para bellum*” szállóigévé lett latin mondásnak. („Ha békét akarsz, készülj a háborúra”).

— Lehet, hogy olvastam, — felelte a diák — de ez a gondolat sok diákban vált meggyőződéssé. — Aztán hozzá tette:

— A nevelés a mi egyedüli reményünk és a mi egyedüli megmentésünk. (Education! education! is our only hope and salvation.)

— Mikor kezdett érdeklődni nemzetközi ügyek iránt?

— Midőn másodéves voltam, foglalkoztam a világháborúval és annak következményeivel. Mindig is azok között voltam, akik az igazságtalanságot iparkodtak kiküszöbölni, s nézetem szerint a háború egyike a legnagyobb igazságtalanságoknak, amely az emberiséget érte. Hazám történelmében kívül különösen Spanyolország és Franciaország történelmével foglalkoztam; nyelvismereteim nagyon segítettek tanulmányaimban.

— Hogy dolgozik a san diegói relation club?

— A san diegói collegium nemzetközi clubjában kéthetenként találkozunk; a tisztikar alkotja a végrehajtóbizottságot, tagjai az elnök, alelnök, titkár és pénztárnok. A tagok között olyan könyveket osztunk szét, melyekről ők a club tagjainak referálnak. Minden előadás, vagy könyvreferálás után a tagok hozzászólnak a tárgyhoz, — ez talán a legjobb módja annak, hogy az összes tagokat a munkában való részvételre serkentsük.

Fiatal barátomat, mint értesültem, a következő évben Los Angelesben tartott kongresszusra kiküldötték. Itt összesen 12 delegátusa volt San Diegónak. A diákkongresszus 6 kérdésének megbeszéléséhez két-két delegátust bíztak meg. Fiatal barátom örömmel értesített, hogy ő a hadi-adósságok és a reparációk tárgyalásain vett részt. Nagy sikerrel szerepelhetett, mert a kongresszus befejezése után több meghívást kapott, hogy clubokban előadásokat tartson. Ő nála is érdeklődtem, milyen iskolákat végzett.

Clifford Backer a grammar, és a „Roosevelt” junior high schoolba járt, e két iskola látogatásával eleget tett a köteles iskolajárásnak, azután a san diegói collegiumba iratkozott. — Tehát hat éves korától tizenhét éves koráig a nyilvános iskolákba járt, melyek látogatása San Diegóban kötelező.

— *És mik a jövő tervei?*

— Senior évem befejezése után szándékom a „Stanford” egyetemre, vagy a „California” egyetemre menni, hogy az M. A. fokot elérjem, amely arra képesít majd, hogy a spanyol vagy francia nyelvet bármely high schoolban vagy collegiumban taníthassam. Azonban a gazdasági krízis folytán rövid időn belül alig lesz hozzá

megfelelő anyagi erőm. Én azonban magasabb egyetemi gradus elérésére mindenképpen törekszem. Egy vizsgaverseny alapján elérhető ösztöndíj talán megsegít, hogy célokat elérjem.

A kora délutáni órákban, vagyis 2 órakerült sor az én előadásomra. Megjelentek az összes delegátusok. Előadásom tárgya itt is az Volt: „Mivel járult Magyarország az emberi kultúrához?” Széleskörű témám az emberi tevékenység minden ágát felöleli. Nem először beszéltem róla amerikai földön. Ismertem előadásomnak azokat a részleteit, amelyekkel a hallgatóim sorából a legnagyobb hatást váltottam ki, természetes, hogy ezekkel nem fukarkodtam.

Előadásom tárgyát már ezelőleg ismertettem, itt csak azt akarom felemlíteni, hogy praktikus érzékkel megáldott amerikai hallgatóimat legjobban az fogta meg, hogy mikor kimutattam: mekkora szerepet játszott Magyarország a villamosvontatás terén. Rámutattam arra is, hogy Alexandria csatornázásának és a Delta lecsapolásának modern szivattyútelepei gépészeti felszerelését egy budapesti cég szállította.

Előadásomat megelőzőleg Miss Amy Heminway Jones, aki a Carnegie-alapítvány központjában ezeknek a nemzetközi kluboknak irányítója, vezette be. Csodálatos közvetlenséggel lepi meg hallgatóságát. Talán kis gúny is volt szavaiban, midőn megetmlítette, hogy egy ilyen értekezlet után az egyik fiú diák-hallgató azt mondta neki:

— Miss Heminway, ön majdnem olyan okos, mint egy férfiú.

Világot látott asszony, ki azzal is kitűnik, hogy angol anyanyelvén kívül németül, olaszul, spanyolul és franciául beszél. A sok előadás után, mely már hátam mögött volt, nagyon érdekelt, vajjon miket mond bevezetőjében rólam? Ezt mondta:

— Felkértük az előadót annak idején, írnia meg ismertetés végett fontosabb életrajzi adatait. Ebben az életrajzban nem történt említés arról, hogy sportbéli tevékenysége révén a francia és az olasz kormánykörök részéről kitüntetésben részesült. Ezt csak itt tudtam meg, s midőn azt kérdeztem tőle ezeket mért hallgatja el, azt felélte, hogy nem ezekkel a kitüntetésekkel akar nálunk sikert elérni, hanem munkájával. Dicsérem benne az, alapos előadót és a szerény embert.

Előadás után, mint rendesen, hallgatóim itt is bőven kérdez-

gettek. S ezek a rögtönzött kérdések úgy előadás után, mint a nap folyamán, kemény próbára teszik az Amerikát járó előadót. A *választójoztól* a *benzin* áráig minden elképzelhető kérdésre alaposan, jól és nyomban kell az előadónak megfelelni. De meg kell állapítanom, hogy hallgatóságom véges-végig jóindulatú volt, sohasem kötekedő.

Azért akadtak olyan kérdések is, amelyek „elintézése” — mikor először hallottam — alaposan próbára tettek. A jelenlevő tanárok közül többen megfordultak Budapesten is. A kongresszuson megjelenő tanárok legtöbbször nemzetközi ügyekkel foglalkozott és így a világ folyását is figyelemmel kísérő tudós. Azonfelül a hallgatók már néhány hónappal; előzőleg is tudták, hogy Magyarországról lesz szó s bizonyos ismeretekkel felszerelten várták az előadást.

Az egyetemeken létesített International Relation clubok az egész világot átfogó emberséges világnézet bölcsői. Egy ilyen club alapításához elegendő 3—4 egyetemi hallgató. Legyen bár az egyetem hallgatóinak száma néhány ezer, nem a tagok száma számít, hanem a jelentkezőknek őszinte szándéka, hogy nemzetközi ügyekkel minden előítélet, minden pártállás nélkül akarnak foglalkozni. A megalakuláshoz azonban az is szükséges, hogy az egyetemi tantestület egyik tagja vállalja a „kereszt apaságot”⁴ ée egy egyetemi tanárral, mint tanácsadóval az élén akár három taggal, megindul egy új gócpont, mely magából sugározza ki a megértés gondolatát. A központ a clubot ettől kezdve rendszeresen könyvekkel látja el, azonfelül pedig havonta egyszer külön értesítőjében a világ sajtójából lapszemelvényeket hoz, amelyek különösen élesen rávilágítanak a világ eseményeire.

A kéthetenként megjelenő lap címe: „*Fortnightly Summary of International Events*” folyóirat kivonatokat közöl, részben önálló híreket, *Bibliography* című rovatában pedig az olvasó figyelmét nemzetközi ügyeket tárgyaló könyvekre hívja fel.

A folyóirat állandóan mintegy rajta tartja kezét az egész világ politikai ütőerén és ennek révén a fiatal egyetemi hallgatók a nagy világesemények nagyobb mozzanatairól állandóan értesítve vannak.

A litografált folyóirat 1932. évi március 12-i száma első lapján Kínával és Japánnal, negyedik lapján a Népszövetséggel fog-

lalkozik. A továbbiak folyamán a Nicolas Murray Butler által alapított nemzetközi bizottság (The Committee on Economic Sanctions) tárgyalásaival, majd Ausztria, Cechoslovakia, Equador, Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország, Görögország, és az ír szabadállam felől hoz politikai vonatkozású híreket. A nyolc oldalas füzet érdeklődése tehát majdnem az egész világra kiterjed.

Ezekbe a komoly ifjakba helyezem bizalmamat, ezek lesznek azután alkalmassá arra, ha kellő helyre jutnak, hogy vezetőkké váljanak.

Sokan közülük szegény sorsban küzdve járnak végig iskoláztatásuk éveit, ifjú korukban tanulnak meg dolgozni, küzdeni, a létfenntartás gondjai már ifjú korukban rájuk nehezednek. Nem virágházi növények, akiket a legelső szél elsodor. Az ilyen lélekben megizmosodott ember nemcsak dolgozni képes, hanem dolgozni mer is.

Mert akinek útjából minden akadályt elhárítanak, aki könnyen, minden gát nélkül eléri azt, amit szíve óhajt, betöltheti ugyan helyét, de nem igazi vezetésre és irányításra hivatott ember, mert dereka könnyen megroppan és miképen a nádszál a legkönnyebb szellőre, ide-oda hajlik esetleg jó, de rossz irányban is.

Sportsmanship Brotherhood Sport-testvériség

Már megérkezésem napján Newyorkban értek az első igazi sport-impressziók. Bár jövetelemlről nem értesítettem az „Amerikai Labdarugó Szövetség”-et, már a hajóállomáson testületileg fogadtak, mert mint később megtudtam, táviratilag fordultak a Magyar Labdarugó Szövetség-hez, hogy megtudják pontosan mikor érkezem. Jól esett, hogy egész amerikai tartózkodásom ideje alatt rendkívüli szívéllyességgel viseltetett irántam az Amerikai Football Szövetség, de bevallottam, hogy meg is lepett.

— Vájjon nem-e ugyanilyen szívéllyességgel fogadott ön minket Budapesten? — mondotta nekem Manning barátom. — Tavaly Montevideóban pedig együtt volt a mi csapatunkkal, mely Uruguay önállóságának centennáris ünnepegei alkalmával rendezett világ-bajnoki tornán résztvett. A jelentésben, amint ön is olvashatta, a delegáció vezetője, Mr. *Cummings* önről úgy emlékezett meg, mint az amerikai delegáció atyjáról. A „Dad” becéző névvel illette önt; legalább némiképen akarjuk azt a szeretet meghálálni, mellyel ön fiainkat Dél-Amerikában elhalmozta.

Azt szokták mondani, hogy „a hála egy neme a gyűlöletnek én azonban úglátszik jóindulatú magaviseletemért csak szeretetei tapasztaltam. Jól éreztem magamat sportbarátaim között és newyorki tartózkodásom alatt minden nap, — ha csak egy néhány percreu — találkoztam dr. Manninggel. Ez az orvos különben cso-

dálatos típusa az amerikaiak. Látóköre az egész világra kiterjed, a sport iránti szeretete pedig nagy áldozatra is képesíti. Németül és franciául egyformán jól beszél. Francia anyának, amerikai apának gyermeke. Németországban végezte tanulmányait, s talán ez a magyarázata annak, hogy nem insulátis, mert lelkével és agyával a nagy eszmék szolgálatába be tudja fogadni akár az egész emberiséget.

Megérkezésem után harmad npra az Amerikai Labdarugó Szövetség hívott meg vacsorára a *Newyork Allelic Club* felhőkarcolójának 18.-ik emelete különtermébe.

Lift repít fel a magasba. Ott üdvözölhettem a szövetség főtítkárát Armstrong és titkárát Simon urakat. Ezzel a két férfivel intézi Manning dr. az amerikai szövetség ügyeit és bár ő csak a külső kapcsolatokkal foglalkozik, de a változó, — hol Chicagóban, Bostonban vagy Philadelphiában lakó— elnökök távollétében ő vezeti a szövetség ügyeit. Mert változnak az elnökök, de ami ott szilárd, az dr. Manning állása.

A meghívottak között vannak dr. Hammon, az Amerikai Olimpiai Bizottság volt elnöke, ő az amerikai sport nestora, egyébként híres vívó. aki néhány magyar szót is tud: „Jó napot!” „Isten hozta!” Muray Hulbert az amerikai O. B. alelnöke, Dana Chase, a *Sportsmanship Brotherhood főtítkára* Mr. Chaulkiras és még mások.

Rövid társalgás után dr. Manning a jelenlevők mindegyikét felszólította, hogy sporttapasztalatairól vagy sportról szerzett benyomásairól néhány szót szóljon. Végül engem is megtisztelt azzal, hogy miután mindannyian nyilvánítottak valaminő véleményt, szóljak én is.

Magasabb rendű sport-etikai felfogás áradt ki a felszólalók hangjából. Éreztem, hogy nem üres szóáradatot, hanem tapasztalatokból leszűrődött életbölcességeket hallok, mert szóltak olyanok, kik éveken át művelték, irányították a sportot és most arról beszélnek, amit maguk tanultak, amit tapasztaltak, amit elvégeztek.

Éjfél felé járt az idő, midőn Mr. Brown, az Amerikai Labdarugó Szövetség volt, ezidőszerint pedig a newyorki Liga elnöke ismételtlen szólásra jelentkezett és bejelentette, hogy ő — korábban megy haza.

— Mindannyian tudják, — mondotta — hogy én skót száрма-

zású vagyok, a skótoknak pedig legnagyobb erénye a takarékoság. Nekem térítjegyem van és ha éjfél előtt el nem indulok a térítjegy elveszti érvényességét. Tehát, hogy károsodás ne érjen, sietek haza.

(A vasúti jegy ára csak néhány cent lehetett, de Mr. Brown, mint mindig, itt is aláhúzta az ő skót eredetét, amelyre, bár évtizedes itt tartózkodása alatt százpentes amerikaivá vált, mindig büszkén hivatkozott.)

Az estén, miután az Amerikai Labdarugó Szövetség rendezte, természetesen a főtéma a football volt; az a football, amit ideát játsunk, az úgynevezett „soccer” s ami odaát Amerikában az ú. n. amerikai football mellett csak mostoha gyermek szerepét játsza.

Vannak nevesebb soccer csapatok, ezek híre azonban eltörpül az amerikai footballt játszó egyetemi csapatoké mellett. Még az iskolában is csak nehezen hódít tért, pedig Amerikában az iskolák terjesztői a sportnak és hogyha az egyetemek is átvennék, fejlesztése biztosítva volna és akkor ezeket a mérkőzéseket nem néhány százan, hanem sűrű tömegek nagy stadionokban néznék végig.

Hosszú az út, melyet az egyetemnek vagy kollégiumoknak meg kell tenniük, ha a falaik között folyó tudományos kiképzés révén helyet és rangot akarnak maguknak biztosítani a testvérintézetek sorában. Évtizedek kellenek hozzá. Megrövidül az út — ha felhasználják a sport nagy, hódító erejét. Elég egy jól szereplő football-csapat s a főiskola dicsősége teljes.

Amerikában fogalommá vált: egy repülőgép kiránduláson el szerencsétlenedett Rockne, a notre-damei egyetem football-oktatójának neve, aki maga is egyetemet végzett. Egyike volt a legjobb diákoknak, asszisztens lett, talán híres vegyész is lett volna belőle, de mint „coach” Amerika leghíresebb embereinek sorába emelkedett. Halálát nemzeti gyásznak tekintették, ő benne nemcsak a nagy sportoktatót tisztelték, hanem az ifjúság nevelőjét is, ki azonfelül új tartalommal töltötte meg az amerikai footballt. „The four horseman” a négy lovasnak elnevezett négy játékoea, az 1928. évi veretlen football-csapat négy tagjának nevét az ő nevével együtt minden kisdíák ismeri.

Országos hírnévre tett ezért Indian állam „Notre Dame” egyeteme és ennek folytán ma már a „Notre Dame” oly hangzatos név az egyetemi városok neve között, mint *Columbia, Harvard, Yale,*

Princeton, vagy *Stanford*. A „Noire Dame”-t a hírnév felkapta szárnyaira — a sport és pedig football-csapatának teljesítménye révén.

Pullman egyetemi városban a mozgószínház hatalmas lángbetyűkkel hirdette a „nagy filmremeket” „*Under the shadow of Notre Dame*” (A Notre Dame árnyékában).

Nehezen, de szerencsére mégis elszántam magam arra, hogy megnézzem a filmet, mert azt hittem, hogy valami párisi kalandról lesz szó. De az a filmremek a notre damei footballból merítette tárgyát.

Mindenütt Amerikában, ahol csak az amerikai footballt játszásk, lepergették ezt a filmet, ami természetesen fokozta „Notre Dame” népszerűségét.

A Parisra emlékeztető egyetem nagy hírnevét sikeres football-csapatának köszöni, Vele küzdeni és a küzdelemben megállani a helyet, bármely amerikai egyetem csapatának nagy haditettet jelent.

Így emelkedett ki a szürke ismeretlenség ködéből „Notre Dame”.

A vacsorán szóba kerültek a footballal járó balesetek is.

A játékosok borsisakot hordanak a fejükön és dresszük ki van vattázva. Sok a bukás és veszélyes, 1931. október-november hónapjaiban az amerikai football játéokban 43 halálos baleset volt! Aki soh'se látott amerikai footballt, annak is azonnal szemébe ötlük, milyen óriási itt a sérülési lehetőség.

Van is sérült minden mérkőzésen. A játék szabályai erre be is rendezkedtek. Állandóan cserélik az embereket, egy-egy mérkőzésen harminc játékos is szerepel.

A játékos legnagyobb büntetése, ha a coach a pályáról lerendeli. A „tartalék” a pálya szélén állandó készenlétben van. Minden tagja lesi, várja, mikor kerül sorra.

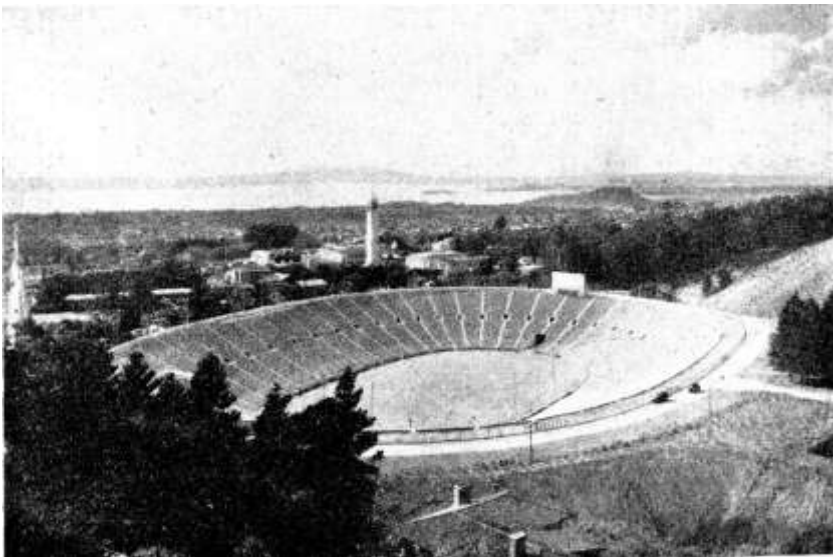
Egész Amerikán végig mély benyomást keltett Sheridan kádtének — a west pointi katonaiskola növendékének halála, ki a *Hadsereg* és *Yale* közötti mérkőzés folyamán sérült meg. Kitűnő fiú volt mindenképen — iskolatársainak ideálja, tanárainak büszkesége.

A lesújtó eset nyomán felmerült az a kérdés, vajjon a football felér-e azokkal az áldozatokkal, melyeket követel. A katasztrófális

A los-angelesi stadium.

eset behatása alatt a westpointi kadetiskola be akarta szüntetni az év további mérkőzéseit, végül azonban úgy döntött, hogy betartja a programot.

Hiába — az amerikai football olyan játék —, melyben a játékos életével is játszik. És mégis török magukat a játékosok, hogy ezeknek az egyetemi színekért folyó küzdelmeknek részesei lehessenek.

Az amerikai diák legtöbbször hű óhaja, hogy „*lettermark*” váljék belőle, azaz olyan diák, aki trikóján egyetemének betűjét hordta.

A játékkal járó veszély gondolata nem zavarja a játékost, sem a támadás, sem a védekezés pillanatában. Az amerikai footballjáték elveszti zamatját, ha játékosok bátorságban nem nyújtják a legjobbat.

A játék veszélyessége kötelességévé teszi a vezetőknek, hogy fair play-re neveljék a játékosokat. Erre törekszik a „Sportsmanship Brotherhood”. Az amerikai Labdarugó Szövetség vacsoráján ismertem meg Dana Chase urat, pregnáns arckifejezése nagy akaraterejéről tanúskodik, állá, arccsontjai szinte tatár keménységűek. Ő az S. B. (*Sportsmanship Brotherhood*), a sport testvériség nevezetű egyesülés lelke, dinamikai ereje, aki az ország határain túl is tömegeket tud megindítani és a maga lelkesedésével arra törekszik, hogy a világ sportemberei testvérekké váljanak.

A szervezet jelképe a földgömb, két oldalról egy-egy sportférfi kezét nyújt egymásnak, a földgömb fölött is a mindent éltető nap sugarai között félkörben ez a felírás: „*Play fair*” (Játszál becsületesen); de talán legjobban megfelel, ahogy mi magyarok értjük: „Uri ember légy!”

Amerikának legkiválóbb férfiái állanak a „S. B.” mozgalom élén, de abban iskolás fiúktól kezdve egészen a meglelt korú férfiakig minden rangú és rendű ember résztvesz. Érdeklődtem az iránt, hogy mi a módja Amerikában a sportszerűség gondolata fejlesztésének, ébrentartásának és kifejlesztésének. És megtudtam, hogy a diákok külön rendszeres összejöveteleket tartanak, ahol a sportról és sportszellemről elméletileg is tárgyalnak, vitákat rendeznek, sportra vonatkozó témákat beszélnek meg. Ilyen témájuk például, hogy az ember a sport művelése közben sohasem veszítse el

önuralmát és hogy a sportban miképpen vigyázzon egészségére. Pályadíjat tűznek ki a legjobb olyan versre vagy elbeszélésre, mely sport-témát dolgoz fel: szavazások útján döntenek el vajjon közülük bizonyos időn belül ki viselkedett legsportszerűbben? A tanév végén azok a diákok, akik sportszerű viselkedésükkel leginkább kitűntek, kitüntető jelvényeket kapnak.

Legcélszerűbb is már az ifjúságba beoltani a sportszerűség gondolatát.

Az ifjúság maga a nemzet jövője; de valamint a virágágyban a szép virágok mellett találunk néha dudvát, a jó fiúk közé is gyakran kerülnek kevésbé jó tulajdonságokkal felruházott fiúk is, rle mindannyiuk — virág és dudva fölé — egyformán sugározza fényét és melegét a játékony nap.

A vezetőknek egyformán kell szeretni mindannyiukat és meg kell találniok azt az utat, hogy a kevésbé jó fiúk lelkületéhez férközve, azokat megjavítsák. Fokozottabb figyelemmel kell tehát az ifjúsággal törődnünk, mert egyáltalán nem közömbös, hogy milyen testi és lelki felkészültséggel kerül majd ki az életbe.

A nagy városokban a szülők nein igen képesek nagy elfoglaltságuk mellett gyermekeik nevelésével foglalkozni. Az iikola, de különösen a sport alkalmas arra, hogy a fejlődő gyermek lelkét formálja már abban az időben, mikor az még hajlékony és különösen azok, akik sportban vezetik a gyermeket, álljanak közel hozzá.

A régiek elve volt becsülettel élni, senkit meg nem bántani és mindenkinek megadni a magáét. A mai kor azonban az érvényesüléshez még egy új szabályt állít fel: sportszerűen élni, ami magában foglalja egyúttal a három előbbi tételt, mert sportszerű élet egyúttal sportszerű gondolkodást is jelent.

Vájjon nevelhetők-e az emberek arra, hogy sportszerűen gondolkodjanak és cselekedjenek? A kis clevelandi magyar iskolásleány bizonyítványában arról is találtam osztályzatot, vajjon sportszerűen viselkedik-e.

A *Sportsmanship Brotherhood* különösen az ifjúság felé fordítja figyelmét — s kicsik és nagyok részére felállította szabályait. „Fair play” — ebbe a két szóba foglalható minden szabály, melynek végső értelmezése: „Csak hecsületes fegyverekkel küzdve lehet és szabad eredményeket elérni”.

Így az iskolákban az egyes osztályok sportszellemeinek elbírá-

lásánál a következő szempontok jönnek figyelembe:

1. *Az osztály csapatának viselkedése a bíróval és más funkcionáriusokkal szemben. Miképen fogadja azok határozatait, intézkedéseit?*

2. *Miképen viselkedik a csapat ellenfelével szemben, fairül játszik-e?*

3. *Milyen a csapat általános viselkedése, milyen az önuralma, lelkesedése, küzdőképessége?*

4. *Az osztály viselkedése, miképen támogatja csapatát, miképen buzdítja, miképen viselkedik az ellenfelekkel szemben?*

5. *Miképen vesz részt az osztály az atlétikában, milyen az arány a lényeges sportemberek és a nézők között?*

A Sportsmanship Brotherhood felállította a sportsmanség kódexét és a következő paragrafusokba foglalta össze:

I. *Tartsd be a szabályokat.* Ez a szabály arra figyelmeztet, hogy ne csak betű szerint kövessük a szabályokat, hanem azok szellemében járjunk el.

II. *Bízzál társadban.* Ez a szabály különösen fontos ott, ahol nem egyéni versenyekben dől el a küzdelem sorsa, hanem több embernek együttes munkája szükséges az eredmény kivívására. Együtt kell dolgozni a többiekkel, ezekben a küzdelmekben kell érvényesülni a régi elvnek: egy mindnyájunkért és mindnyájan egyért. A football-játék tanít meg arra, hogy az önzés a köz rovására megy. A játékos, aki önzésből maga akarja a labdát a kapuba lőni, noha szomszédja nálánál jobb helyzetben van, a köz rovására cselekszik. A „concordia” és „discordia”* régi arany szabálya a sportban és életben egyaránt érvényesül.

III. *Őrizd meg hidegvéredet.* Ez a szabály önfegyelmet tételez fel. A nevelésnek külső jele, nyugodtnak maradni, sem kitörő örömet, sem lesújtó bánatot, sem haragot, sem egyéb lelki indulatot külsőleg ki nem mutatni.

A sportember, aki elveszti önuralmát, veszélyes nemcsak ellenfelére, hanem saját csapatára is. Ha a sporttéren mindenki el is vesztette nyugalmát, egy embernek meg kell tudni azt őrizni, ennek az embernek a hullámozó szenvedélyek közepette úgy kell, állania, mint a sziklának a tomboló tenger hullámai között: és ez az ember a bíró.

IV. *Légy mindig „fit”*. Iparkodjál jó kondícióban lenni. Aki nem tud egészségére vigyázni, aki túlságosan igénybe veszi szervezetét, az rablógazdálkodási folytat önmagával szemben. Csak egészséges test lehet egészséges lélek és egészséges akarat hordozója. Aki a saját gondatlanágából lesz betegéé az nemcsak magának, nemcsak családjának, hanem a köznek is terhére válik.

Mit ér a legjobban kiművelt lélek, ha a test nem bírja a munkát és a legkisebb akadálnál összeroppan?

A mai élet állandó küzdelemmel jár. A *mens sana in corpore sano* már nem elegendő. A régi nyugodalmas időkben, mikor mindenkinek volt helye a földön, midőn mindenki tanulmányai befejezése után biztosan hozzájutott kisebb vagy nagyobb karéj kenyérhez, elegendő lehetett az egészséges lélek és egészséges test; de ma az embernek küzdőképesség is kell lennie, ennek pedig előfeltétele: *„Tartsd magad jó kondícióban”*.

V. *Légy erős, ha vereség ér*. A sport tanít meg bennünket arra, hogy az élet nem lehet állandó győzelmek, illetőleg sikerek sorozata. Vannak csapatok, melyek erősek ugyan a győzelmek kivívásához, azonban arra nincs elég lelki erejük, hogy egy vereséget elviselni tudjanak. Keresnek mentő körülményeket, hogy vereségüket szépítsék. Pedig a vereség gyakran a győzelemnek előkészítője, de csak abban az esetben, ha a vereség tanulságait levonjuk.

Sportszempontból csak elítélni lehet azokat, kik esetleges mulasztásaikat másokba áthárítani igyekeznek. Mindenki felelős a maga tetteiért és vállalnia is kell tettének vagy mulasztásainak következményeit.

VI. *Ha győztél, ne kérkedj*. Az igazi sportember elismeri ellenfelének képességét és sohasem kérkedik saját sikereivel. Nem alázza meg ellenfelét azzal, hogy mérkőzés közben, miután esetleg győzelme biztosítva van, amazzt nem veszi komolyan. Az igazi sportember azzal becsüli meg önmagát es ellenfelét, ha tudásának, képességének javát adja. Evvel tartozik nemcsak azoknak az egyleteknek, vagy országoknak, melyeknek színeiben küzd, hanem annak a közönségnek is, mely a küzdelmeknek szemtanúja.

VII. *Vigyázz a lelkedre, eszedre és testedre.*

Play the Game. Vedd játéknak a sportot.

A S. B. arany szabályait ezennel eredeti angol nyelvben is közlöm:

Keep the rules

Keep faith with your comrade

Keep your temper

Keep yourself fit

Keep a stout heart in defeat

Keep your pride under in victory

Keep a sound soul, a clean mind and a healthy body.

Play the Game.

Csak az utóbbi három évtizedben kezdték átlátni és felismerni a sport nagy nevelő hatását, melynek eredménye az lett, hogy a sport az iskolákban mint jellemképző tényező lép fel.

Az én diákkoromban, úgy négy évtizede, a sportot és a játékot tanárain nagyon lenézték és felfogásuk szerint, aki tudományos pályára lép, annak mindent jelent a szellem és semmit a test. És mi; iskolás gyermekek, akik a nyitrai püspöki vár előtt lévő területen a szabad délutáni órákban a régi labdajátékkal a longa metával mulattunk, ha játék közben észrevettük, hogy valamelyik tanárunk arrafelé sétált és meglátott, remegtünk a következményektől. Másnap bizonyára szigorúbban mérlegelte feleletünket.

A napsugár és a szabad levegőn való mozgás áldásait imi inár nyugodtan élvezhetik a fiatalok, mert ma már nemcsak szabad, hanem kötelességük is sportolni.

A sport, kevés kivétellel, áthatotta a neveléssel foglalkozó összes köröket és a sport hódító útján elfoglalta úgy az elemi iskolákat, mint a legfelsőbb tanintézeteket. Behatolt mindenüvé, gyárakba, hivatalokba, sőt, amint Dél-Amerikában Montevideóban láttam, a börtönökbe is.

És már nincs is a társadalmi tevékenységek között egy sem, mely a nép széles rétegeit oly nagy mértékben áthatná, mint éppen a sport.

A sport hatalmas és erős lánc az egyes nemzetek között. A sport hivatása ezeket egymáshoz közelebb hozni. Midőn a nagy világréngés után az egymással harcban álló országok lakói — félretéve minden haragot és gyűlöletet — egymással találkozni óhajtot-

Stanfordi diáklányok tornaépületének udvara.

tak, csak a sport országútján nyílt erre alkalom. A sport hivatása békét teremteni, de nemcsak az egyes társadalmi osztályok, de az egyes nemzetek között is. Ott, ahol a sport ezt a hivatását nem tölti be, ott, ahol a béke helyett gyűlöletet és ellentéteket fakaszt, a íport elvesztette hivatásának egyik legfontosabb alapját.

Herbert Hoover, az Egyesült Államoknak volt elnöke Matthew Wall-hoz, a Sportsmanship Brotherhood elnökéhez a következő üzenetet intézte:

„A világnak szüksége van a sportszelleme, egyrészt, hogy a fiatalságot komplikált életünkben való együttes tevékenységre előkészítse, másrészt, hogy megismerje a játék felüdítő örömét, Ez az öröm az emberi életnek egyik legszebb része, mert ez ad egészséget, önuralmat, becsületet, küzdelmet, türelmességet, jellemet, képességet és felebaráti szeretetet.”

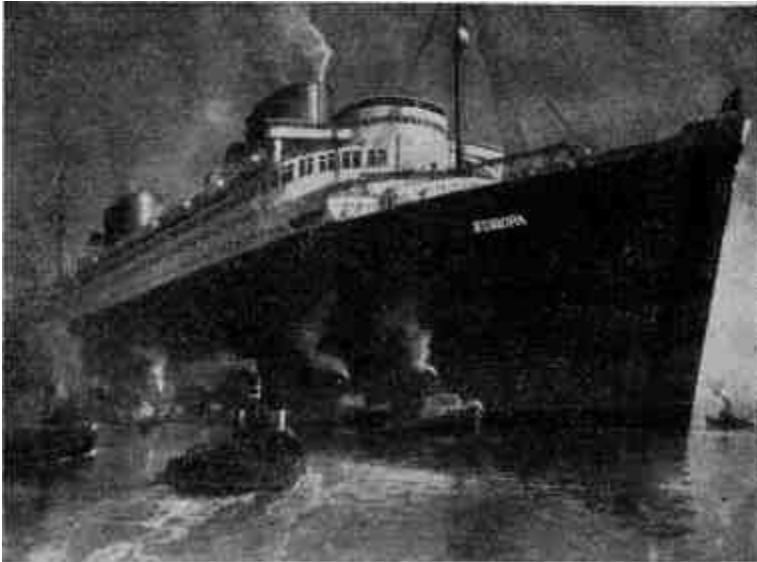
Valóban ezek a tulajdonságok szükségesek, hogy az ember ki-kerülve az életbe, annak küzdelmeiben, nagyobb zökkenéseiben, az élet viharai között is megállja a helyét. Keresni az embertársakban nemcsak azt, ami elválaszt, hanem meglátni a jó tulajdonságokat is, keresve azt, ami közelebb hoz, nem pedig csak azt, ami szétválaszt, — a sport, a Sportsmanship Brotherhood szellemében üzve — könnyebbé teszi utunkat a siralom e völgyében.

Az, „Európa” hajó volt öt napra otthonom. Sok tapasztalattal gazdagabban tértem vissza. Emlékezetemben gyakran újra átélem az elmúlt napok örömeit, a fáradalmak emléke elmosódott, és utáni-ből egy öszbenyomás maradt meg: érdemes volt megtenni. Úgy érzem, hogy az amerikai ifjúságnak nyújtottak ellenében többet kaptam, — egy egész életre szóló kincset, — amely soha sem csökken. Szerény tehetségemhez képes iparkodtam azt megosztani olvasóimmal, — s ezzel im, elköszönök.

J. J. Fisher

Útban hazafelé.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Az Egyesült Államok térképe, feltüntetve szerző útját	5
Előszó	7
A Carnegie-alapítvány jelentősége	9
Indulás	15
Step Lively	21
Az Advanced Twentieth Century Ltd	21
Mit adott Magyarország az emberiségnek?	27
Egy kínai diák	31
Utazás tovább	33
A tigrisek és a haway-ak mérkőzése	34
Amíg az ifjak az egyetemig eljutnak.....	10
Látogatás a chicoi high school ban	48
Chico	51
Az egyetem falai között	55
Caldwell	55
Bozeman	58
Havre	61
Pullman	61
A hegyi oroszlanok és vandálok mérkőzése	67
A bellinghami kaland.....	71
A fegyverszünet megkötésének évfordulója	73
Corvallis	77
A mérnöki kiképzés	79
Eugene	89
Egyeteraii újságok	90
Orvosképzés Amerikában	95

	Oldal
Jezsuita egyetemek	96
Miből él a diák?	100
Mills College	102
Stanford.....	104
Fresno	111
Kínaiak, japánok, philippinok, négerék.....	115
Magyarok odaát.....	120
Redlands.....	124
Vasúton indiánusok nyomában.....	127
A phoenixi indiánus iskola.....	136
Diákok kongresszusa	151
Kongresszus Riversideban	159
Sportsmanship Brotherhood. Sporttestvériség.....	169

Felelős kiadó; Fischer Mór.

Afaíiy János» nyomda rt., Budapest VIII., Szentkirályi u. 23.